

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ
ANABİLİM DALI
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ
BİLİM DALI

**13–20 YAŞLARI ARASINDA DİNÎ GELİŞİM VE EĞİTİMİ
(JAMES W.FOWLER ‘İN İNANÇ GELİŞİMİ
TEORİSİ BAĞLAMINDA BİR ARAŞTIRMA)**

Yüksek Lisans Tezi

BAKSEN ÖZDEMİR

İstanbul, 2008

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ
ANABİLİM DALI
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ
BİLİM DALI

**13–20 YAŞLARI ARASINDA DİNÎ GELİŞİM VE EĞİTİMİ
(JAMES W.FOWLER ‘IN İNANÇ GELİŞİMİ
TEORİSİ BAĞLAMINDA BİR ARAŞTIRMA)**

Yüksek Lisans Tezi

BAKSEN ÖZDEMİR

Danışman: DOÇ.DR. YURDAGÜL MEHMEDOĞLU

İstanbul, 2008

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK
BİL.ÖĞRETMENLİĞİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi BAKSEN ÖZDEMİR' nin 13-
20 YAŞLARI ARASINDA DİNİ GELİŞİM VE EĞİTİMİ (JAMES W. FOWLER'İN İNANÇ
GELİŞİMİ TEORİSİ BAĞLAMINDA BİR ARAŞTIRMA) adlı tez çalışması ,Enstitümüz
Yönetim Kurulunun 19.06.2008 tarih ve 2008/10-25 sayılı kararıyla oluşturulan jüri
tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 21.07.2008

- 1) Tez Danışmanı : DOÇ. DR. YURDAGÜL MEHMEDOĞLU
2) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. EMİNE KESKİNER
3) Jüri Üyesi : PROF. DR. ADİL BEBEK

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soy isim	:Baksen Özdemir
Anabilim Dalı Öğretmenliği	:İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Programı Öğretmenliği	:İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Tez Danışmanı	:Doç.Dr.Yurdagül Mehmedoğlu
Tez Türü ve Tarihi	Yüksek Lisans-Temmuz 2008
Anahtar Kelimeler	:İnanç Gelişimi, Dinî Gelişim, Din Eğitimi

ÖZET

13–20 YAŞLARI ARASINDA DİNÎ GELİŞİM VE EĞİTİMİ (JAMES W.FOWLER ‘IN İNANÇ GELİŞİMİ TEORİSİ BAĞLAMINDA BİR ARAŞTIRMA)

Fowler’ın geliştirdiği inanç gelişim teorisi, inancı gelişimsel olarak ele almaktadır. Teori, insanların hayatını anlamlandıran ve yönlendiren değerlere odaklanmaktadır. Ayrıca bireylerin neye inandığı ve deneyimlerini nasıl inşa ettiğiyle yakından ilgilenmektedir.

Bu çalışmada, inanç gelişim teorisine göre Türkiye’deki 13–20 yaşları arasındaki gençlerin hangi inanç gelişim basamağında yer aldıklarını tespit etmek amaçlanmıştır.

Araştırmada konu, amaç, varsayımlar, araştırmanın sınırlılıkları giriş kısmında verilmekle beraber araştırma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde temel kavramlar, ergenlik dönemi ve dönemin gelişimsel özellikleri incelenmiş ve inanç gelişim teorisi tanıtılmıştır.

İkinci bölümde araştırmanın problemine, yöntemine, araştırmanın modeline, evren ve örnekleme, veri toplama ve veri analizine dair bilgilerin sunulduğu araştırmanın yöntemi yer almaktadır.

Üçüncü bölümde, araştırmanın bulguları, bulguların değerlendirilmesi ve araştırmanın sonuç kısmı yer almaktadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Baksen Özdemir

Field : Elementary education preceptorship at
the department of Religion and Culture and Moral Knowledge

Programme : Elementary education preceptorship at
the department of Religion and Culture and Moral Knowledge

Supervisor: : Doç Dr. Yurdağül Mehmedoğlu

Degree Awarded and Date : Master- July 2008

Keywords : Faith Development, religious
development, religious education

ABSTRACT

RELIGIOUS DEVELOPMENT AT AGES BETWEEN 13 AND 20 AND ITS EDUCATION (A STUDY REGARDING FAITH DEVELOPMENT THEORY OF JAMES W. FOWLER)

Fowler's faith development theory handles faith as developmental. This theory focus on values which directs life of people and makes it meaningful for them. Also it is closely interested in what people believe and how they builds on their experiences.

In this study, according to faith development theory, it is aimed that on which steps of faith development are these youngs living in Turkey whose ages are between 13 and 20.

In the study, subject, purpose, hypothesis, limits of the study, have been examined at the introduction part. This study includes three chapters.

In first chapter, basic concepts, period of adolescence and its development characteristics have been handled. In addition faith development theory has been introduced.

In second chapter, we have presented the method and the problem of study, sample, model and place of the study, information about data collecting and data analysing, and also method of study.

In third chapter, interpretations and results of the study have been placed. Finally, at the end of study, it is possible to find conclusion that contains assessments.

ÖNSÖZ

İnsanlıkla başlayan din olgusu, gelişimsel bir varlık olan insan için dinî gelişim sürecini de ortaya çıkartmıştır. İnanç gelişimi de dinî gelişimin temelinde yer alan gelişimsel bir alandır. İnanç gelişimi teorisi, kişilerin inançlarını şekillendirirken bağlandıkları değer merkezlerine önem atfeden, dinî olmayan inançları da kapsayan, inancın bütün formlarını açıklayan bir dinî gelişim modelidir.

Bu çalışma, Fowler'ın inanç gelişim teorisinin ülkemizde 13–20 yaş aralığına uygulanmasıdır.

Beni bu çalışmaya teşvik eden kıymetli tez hocam Doç. Dr. Yurdağül Mehmedoğlu'na, tez çalışmaları süresince değerli vakitlerini bizlere ayıran Doç. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu ve Dr. Adem Aygün'e, yine tüm özverisiyle her zaman yanımda olan sevgili anneme içten teşekkür ediyorum. Tezimin birçok aşamasında olumlu katkılarıyla yanımda olan kardeşim Ganime Özdemir , arkadaşlarım Fatma Hayrünnisa Ceviz ve Fatma Yoğurtçu'ya ise içten teşekkürü bir borç bilirim.

Baksen Özdemir

İstanbul, 2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
TABLolar LİSTESİ	V
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	1
B. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	2
C. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	2
D. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	3

1.BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

A. TEMEL KAVRAMLAR.....	6
1. Gelişim.....	6
2. İnanç.....	7
3. İman.....	8
4. İman- İnanç ilişkisi.....	10
5. Din.....	11
6. Dinî Gelişim.....	13
7. Eğitim.....	14
B. ERGENLİK (GENÇLİK) DÖNEMİ VE DÖNEMİN GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERİ.....	15
1. Ergenlik Tanımları.....	15
2. Ergenlikte Gelişim	16
a. Bedensel Gelişim.....	19

b. Cinsel Gelişim.....	20
c. Duygusal Gelişim.....	21
d. Toplumsal Gelişim.....	22
e. Ahlaki Gelişim.....	23
f. Bilişsel Gelişim.....	25
3. Ergenlik (Gençlik) Döneminde Dinî Gelişim.....	26
a. Dinî Şuurun Uyanışı.....	26
b. Dinî Şüphe ve Çatışmalar.....	28
c. Suçluluk ve Günahkârlık Duyguları.....	30
d.Tövbe ve Dine Dönüş.....	31
e. Dinî İnanç ve Tutumların Netleşmesi.....	31
4. Ergenlikte Benlik ve Kimlik.....	33
C. JAMES W.FOWLER VE İNANÇ GELİŞİM TEORİSİ.....	39
1. İnanç Gelişim Dönemleri.....	42
a. Basamak Öncesi Dönem-Temel İnanç (0–2).....	43
b. Sezgisel –Yansıtıcı İnanç(3–7).....	43
c. Öyküsel- Lafzî İnanç Basamağı(7–11).....	44
d.Terkibi-Geleneksel İnanç (İlk ergenlik).....	45
e. Bireysel –Düşünmeye Dayalı İnanç Basamağı (Son Ergenlik/Genç Yetişkinlik).....	45
f. Birleştirici İnanç(Orta Yaş ve Sonrası).....	46
g. Evrenselleştirici İnanç.....	47

2.BÖLÜM

YÖNTEM VE ARAŞTIRMA

1. PROBLEM VE YÖNTEM.....	49
---------------------------	----

2. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	51
3. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	52
4. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN NİTELİKLERİ.....	52
5. UYGULAMA.....	53
6. VERİLERİN TOPLANMASI VE YORUMLANMASI.....	53

3. BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME.....	56
1. İnanç Gelişimi Skarlama Analiz Çizelgeleri	56
2. İnanç Gelişimi Mülakatlarında Elde Edilen Ortak Sonuçlar	87
3. Katılımcı Fatma'ya Ait Mülakat ve Hayat Hikayesi Analizi.....	105
SONUÇ.....	108
BİBLİYOGRAFYA.....	112
EKLER.....	118
EK -1. MÜLAKATLARDAN ÖRNEKLER	118
EK-2. KRİTERLER.....	164
EK-3. ÇETELE ÖRNEĞİ.....	179
EK -4.GÖRÜŞME İFADELERİNİN YAZIYA GEÇİRİLMESİ KURALI.....	181
EK -5.MÜLAKAT SORULARI (ORJİNAL).....	182
EK-6.MÜLAKATA EKLENEN SORULAR.....	184

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Ayşegül'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 2: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Betül'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 3: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Cüneyt'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 4: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Çağla'ya Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 5: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Duygu'ya Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 6: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Esmâ'ya Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 7: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Ece'ye Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 8: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Elif'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 9: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Gamze'ye Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 10: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Hatice'ye Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 11: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre İlknur'a Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 12: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Lokman'a Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 13: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Meltem'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 14: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Nergis'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 15: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Özge'ye Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 16: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Pınar'a Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 17: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Ramazan'a Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 18: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Serpil'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 19: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Şeyma'ya Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 20: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Uğur'a Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 21: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Gülşen'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 22: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Tamer'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 23: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Deniz'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 24: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre İsmail'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 25: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Aykut'a Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Tablo 26: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Basamak Fatma'ya Ait Basamak Ortalamalarını Gösterir Çizelge

Tablo 27: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Ümmügülsüm'e Ait Basamak Ortalamalarını Gösterir Çizelge

Tablo 28: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Muhammet'e Ait Basamak Ortalamalarını Gösterir Çizelge

Tablo 29: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Büşra'ya Basamak Ortalamalarını Gösterir Çizelge

KISALTMALAR

AÜİFD: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

Bkz: Bakınız.

C.Cilt.

CÜSBE: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çev: Çeviren.

Ed: Editör.

İGT: İnanç Gelişim Teorisi.

md: Maddesi.

MÜSBE: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Par: Paragraf.

s.Sayfa numarası.

S: Sayı.

ts: Tarihsiz.

UÜİFD: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

Ünv: Üniversitesi.

Yay: Yayınları.

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Bu çalışmada James W. Fowler'ın inanç gelişimi teorisi (İGT) temel alınarak 13–20 yaş aralığındaki gençlerin dinsel açıdan gelişim ve eğitim düzeyleri incelenmeye çalışılmıştır. Ülkemizde bu konudaki alan araştırmaları içerisinde dini konu edinen çalışmalarla, din eğitimi bilimine katkılarda bulunmak amaçlanmıştır.

İnanç gelişimi teorisi sadece içinde doğduğu Hristiyan gelenekte değil diğer inanç geleneklerinde de uygulandığı için biz de bu çalışmayı Türkiye’de uygulamanın kültürler arası mukayeseli verilere ulaşmaya zemin oluşturmak açısından ehemmiyetli olduğunu düşündük. Özellikle ergenlik ve gençlik dönemi olarak tanımlanan 13–20 yaş aralığındaki bireylerin, inanç gelişim düzeylerinin tespiti ve onların dinsel açıdan gelişimlerine yaş faktörünün etkisinin bulunup bulunmadığı araştırıldı. Bu veri tabanıyla din eğitimi ve öğretimi veren kurumlara eğitimsel önerilerde bulunmak amaçlandı.

Günümüzün çok kültürlü din eğitimi arayışları çerçevesinde inanç gelişimi teorisi, inanç eğitime giden yolda verimli, kuşatıcı ve birlikte yaşama kültürüne katkı sağlayıcı bir model olarak durmaktadır. Bu konuda Türkiye’de yapılan çalışmaların yeterli sayıda olmadığı düşünüldüğünde bu çalışmanın önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

B. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

- 1- Araştırmanın modeli, araştırmayı gerçekleştirecek düzeydedir.
- 2- Araştırmanın örnekleme, araştırmanın ana kütlesini temsil yeteneğine sahiptir.
- 3-Araştırmada kullanılacak teknikler, araştırmanın metotlarını oluşturacak güçtedir.
- 4- Mülakatların güvenilirlik ve geçerliliği katılımcıların sorulara verdiklere cevaplara bağlıdır.
- 5- Mülakatlara katılan katılımcıların sorulara doğru ve içten cevaplar verdikleri varsayılmıştır
- 6- İnancın gelişimsel boyutları vardır.
- 7- Yaşlara /evrelere göre inanç dediğimiz olgu, değişikler gösterir.
- 8- Bu yaş grubunda inanç gelişim teorisi kullanılarak uygulanan diğer çalışmalarla benzerlik veya farklılık ilişkisi bulunacağını düşünüyoruz.
- 9-Araştırmamızda katılımcıların inanç gelişim düzeylerinin 2–3 basamak arasında yoğunlaşacağını varsayıyoruz.

C.ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bireyin dinî gelişimi konusunda yapılan çalışmalarda yaşanan sıkıntılardan birisi, gelişimin hayat boyu devam eden dinamik bir süreç olması ile yakından alakalıdır.

Gelişime müsait olan insanın dinî gelişim süreci de dinamik bir olgudur ve kişiye özgüdür. Dışsal göstergeleri olmasına rağmen özde içsel bir olgu olan dinin bireyin iç dünyasında gelişmesi onun doğrudan ölçülmesini imkânsız kılmaktadır¹.

Dinî gelişiminin ölçülmesi konusunda yaşanan sıkıntılardan bir diğeri de bu çalışmaların uzun zaman ve emek istemesidir. Bireyin dinî gelişimi konusunda yapılan çalışmaların sınırlılıklarının yanında, bu çalışmanın sınırlılıkları aşağıda dört maddeyle açıklanmıştır.

1. Araştırma 13–20 yaş aralığındaki 29 kişi ile sınırlıdır.

2. Araştırma James W. Fowler’ın İnanç Gelişimi Teorisi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu yüzden söz konusu teorinin perspektifi ile sınırlıdır.

3. Araştırma ulaşılabilen literatürle sınırlandırılmıştır.

4. Araştırma 2007–2008 yılları arası ile sınırlıdır.

D. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

İnanç gelişimi teorisi, James W. Fowler tarafından 1970’li yılların sonlarına doğru Kuzey Amerika’da psikolojideki yapısalcı gelenekten etkilenecek oluşturulmuş bir teoridir.

Fowler’ın inançta basamaklılığı reddeden ve inançta dinamizm fikrini temel alan teorisine “batıda; din eğitimi ,ergen eğitimi, dinî danışmanlık ve din psikolojisi alanlarında geniş bir ilgi gösterilmesine karşılık, Türkiye’de gösterilen ilgi alıntı ve referanslar (bkz., Köylü, 2004; Kayıklık, 2003; Mehmedoğlu, 2004; Mehmedoğlu, 2005; Karacoşkun, 2006) hariç, eleştirel bir değerlendirme (Ok, 2004) ve bir tercüme

¹ Faruk Karaca, *Dini Gelişim Teorileri*, Dem Yay., İstanbul 2007,s.15.

(Fowler, 2000) bir tanıtıcı makale (Mehmedoğlu –Aygün) ile sınırlıdır.”² Bu konuda yapılan çalışmalara ek olarak ve son dönemde yapılan üç yüksek lisans tezi (Eşer,2005;Acar2006;Osmanoğlu,2007) gösterilebilir.³ Eşer, üniversite öğrencilerinin inanç gelişimi teorisi çerçevesinde dinî inanç gelişimlerini ve benlik saygısı düzeylerini tespit etmiş ve inanç gelişim düzeyleri ile benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Acar, uygulamalı araştırmasıyla inanç gelişimi teorisi çerçevesinde ilkökul çocukları üzerine bir çalışma yapmış ve çalışmanın sonuçlarını din eğitimi açısından değerlendirmiştir. Osmanoğlu ise ayrıntılı bir teorik çalışma ortaya koyarak bu alandaki diğer çalışmalara kaynaklık edecek çalışma ortaya koymuştur.

² Ali Ulvi Mehmedoğlu –Adem Aygün, James W.Fowler ve *İnanç Gelişimi Teorisi*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6(1) ,s.117.

³ Hatice Eşer, *Üniversite Öğrencilerinde Dinî İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi*; Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2005; Hatice Acar, *İlkokul Çocuklarının İnanç Gelişimi: Psiko-Teolojik Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006; Cemil Osmanoğlu, *Basamak Teorileri Açısından Dinî Gelişim, İnanç Gelişimi ve Eğitimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

1.BÖLÜM
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

A. TEMEL KAVRAMLAR

1.Gelişim

Gelişim çeşitli boyutlarla insan hayatını açıklamaya yardımcı olan kavramlardan birisidir. Bu anlamıyla gelişim, “organizmanın, döllenmeden başlayarak bedensel, zihinsel, dil, duygusal, sosyal yönden, belli koşulları olan en son aşamasına ulaşıncaya kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir”⁴ Gelişimde düzenli, uyumlu, sürekli bir ilerleme ve ileriye dönüklük vardır.⁵

Gelişim günlük yaşamda büyüme kavramıyla karıştırılmaktadır. Büyüme; beden, boy, kilo ve sayısal değişiklikleri içeren bir kavram, gelişme ise; sayısal değişiklikleri içeren ve değişik işlevleri bütünleştiren, dengeli, düzenli, sürekli, karmaşık olguyu anlatan bir kavramdır.⁶

İnsan bir süreç içerisinde gelişir. Gelişimin meydana gelmesi için de bu süreçte, “büyüme” ,“olgunlaşma” ve “öğrenme” şarttır.⁷ Her insanın gelişimi aşağıdaki evrensel ilkelerle gerçekleşir:

1-Gelişim kalıtım ve çevrenin etkileşimi sonucu olur.

2-Gelişim sürekli ve belli aşamalarla gerçekleşir.

3-Gelişim nöbetleşe olarak gerçekleşir.

5-Gelişim baştan ayağa, içten dışa doğru gerçekleşir.

6-Gelişim, genelden özele doğrudur.

7-Gelişimde kritik dönemler vardır.

⁴ Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, 8.Basım, Gazi Kitabevi, Ankara 2003, s.12.

⁵ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 6.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s.29.

⁶ Özcan Köknel, *Kültür ve Gençlik Sorunları*, Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne-Baba Rollerini II. Kitap (içinde), s.23.

⁷ İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, Feryal Matbaası, 5.Basım, Ankara 2000,s.23.

8-Gelişim bir bütündür.

9-Gelişimde bireysel farklar vardır.⁸

İnsan gelişimin amacı, biyolojik açıdan birey olarak kendi yaşamını ve tür olarak da kendi soyunu sürdürmek, ruhsal açıdan ise benliği bulma, çevreye uyum sağlamadır.⁹

2. İnanç

Türkçe’de inanmak fiilinden türetilmiş olan inanç kelimesi; Allah’a, bir dine veya insan üstü bir güce inanma ,bir düşünceye bağlı bulunma, bir kimseye duyulan inanma duygusu görüş ve kanaat anlamlarına gelmektedir.¹⁰ Arapça; “iman, itikat, kanaat”¹¹; Almanca; “Glaube r, Vertrauen s”¹²; İngilizce; “belief, faith”¹³; Fransızca; Foi confiance¹⁴ kavramlarına karşılık gelmektedir.

Din psikolojisi çalışmalarında kabul gören anlamıyla,“inanç, bir şeye bağlanmak, düğümlenip kalmak, doğrulamak anlamlarına gelmektedir. “İtikat” kelimesi de inanç kelimesinin karşılığıdır. İnanç ile iman birbirlerinin yerine kullanılmasına rağmen aynı anlama gelmemektedir. İnanç; bilgi, kanaat ve imanı içine alan daha geniş bir kavramdır.¹⁵

Peker, inancın kapsamının geniş olduğunu, inanç doğrusu çizerek göstermektedir. Peker’de inanma ve inanmama durumunu anlatan inanç doğrusunun başlangıç noktası sıfır, bitiş noktası yüz olarak düşünülmüş ve herhangi bir konu ile ilgili kesin inancın 100 noktasına tekabül ettiği belirtilmiştir. Yüz noktasından geriye gidildikçe inancın yüzdesi azalmış, inanç, yerini zan (%75) ve şüphe(%50) ‘ye bırakmış, inançsızlık ise sıfır noktasında kendini göstermiştir. Böylece inanç, bir

⁸ Senemoğlu, s.15–16

⁹ Başaran, s.24.

¹⁰ İlhan Ayverdi- Ahmet Topaloğlu, *Türke Sözlük*, Kubbealtı Yay., İstanbul,2007,s.502–503.

¹¹ Mehmet Maksutoğlu *Arapça –Türkçe Öğretici Sözlük*, İFAV Yay., ts.,s.380.

¹² Almanca *Cep Sözlüğü*, Fono Sözlük Dizisi Yay.,ts.,s.307.

¹³ Redhouse, *Türkçe –İngilizce Sözlüğü*, Sev Matbaacılık, 2.Basım, İstanbul 1999,s.434.

¹⁴ O.A.Gürün, *Türkçe –Fransızca Sözlük*, İnkılâp Kitabevi,2.Basım, İstanbul 1992,s.252.

¹⁵ Hayati Hökelekli *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2001,s156.

insanın bir hükmü kısmen ya da tamamen kabulü ya da reddi veya ondan şüphe duyması olarak tanımlanmıştır.¹⁶

İtikadî açıdan inanç, iman sürecinde yer alan zihnî bir aşama olarak da ele alınmıştır. Bu kapsamda inanç, suje ile inanç konusu olan obje arasında suje açısından kesin bir ilişkinin kurulduğunu bilme ve kavrama ile ilgili bir zihnî durumu ifade eder.¹⁷

İnanç, inanılan şeyin gereklerini yerine getirmek üzere bir davranışı ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle inançsız bir insan düşünülmemekte, insan kendindeki aktif gücü ortaya koymak için bir inanma ihtiyacına girmekte, bu nedenle bir şeye inanmama durumunda da faaliyetsiz kalma durumu ortaya çıkmaktadır.¹⁸

3. İman

İman, sözlükte “tastik etmek, güvenmek boyun eğmek gibi anlamlara gelmektedir.¹⁹

İman, çeşitli şekillerde tanımlanan çok boyutlu bir kavramdır. Tillich, imanı kişisel yaşamın merkezinde gerçekleşen, bütün kişiliğin eylemi ve insan zihninin en odaklanmış hali olarak tanımlamaktadır.²⁰

Epistemolojik açıdan ise inanan (suje) ve inanılan (obje) arasındaki ilişkiden oluşan, zihnin “ilgi”, ”şüphe”, “zan”, “inanç” ve “iman” aşamalarının son noktası olarak düşünülmüştür.²¹

İman, İslâm dini açısından şöyle tanımlanmıştır: “Cenab-ı Hak’tan alıp insanlığa tebliğ ettiği kesin olarak bilinen konularda Hz.Muhammed’i tasdik etmek,

¹⁶ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yay., İstanbul 2 003, s.71–72.

¹⁷ Hanifi Özcan, *Epistemolojik Açıdan İman*, İFAV Yay, İstanbul 1992, s.48–50.

¹⁸ Peker, ,s.72–73.

¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l Arap*, “Emn” md.

²⁰ Paul Tillich, *İmanın Dinamikleri*, Çev. Fahrullah Terkan -Salih Özer, Ankara Okulu Yay, Ankara 2000,s.17.

²¹ Özcan, , s.96.

onun doğruluğuna kesinlikle hükmetmektir”.²² Bu tasdik; inançtaki tasdikten daha kapsamlı, kendisinde teslimiyeti, sevgiyi, samimiyeti, kesinliği taşıyan bir tasdiktir.²³

İslâm Dini’nin peygamberi Hz. Muhammed imanı şöyle tanımlamıştır: İman, Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine âhiret gününe ve bir de hayrıyla şerriyle birlikte kadere inanmandır.”²⁴

İslâm âlimleri genel olarak imanı, bir kalp ve gönül meselesi olarak görmüşlerdir. Kalpteki imanın dil ile ikrar ve uzuvlarla amel olarak dışa yansıdığını ifade etmişlerdir ve iman tanımlarında “kalp ile tasdik ve dil ile ikrar” ifadeleri de yer almıştır²⁵.

İmanın amel boyutunu yerine getirmeyen, ehl-i sünnet âlimlerince yine “mümin” sayılmış ancak dinin pratik hükümlerini yerine getirmediği, farzları ifa etmediği, haramlardan kaçınmadığı için “günahkâr” olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte amel boyutunu ihmal edenlerin imanlarını koruyamama tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecekleri düşünülerek amelin önemine vurgu yapılmıştır.

İslam dininde amelin hiçbir zaman imanın önüne koyulamayacağı “amelsiz itikat olabildiği halde itikatsız amel olmaz” görüşü benimsenmiştir.²⁶ “İmansız amel temelsiz binaya, buz üstündeki yazıya benzer.” ifadesi de imanın önemine vurgu yapmaktadır.²⁷

İslam dininde inanılacak esaslar konusunda bilginle cahil, peygamber olanla olmayan, kadınla erkek arasında ayrımın olmadığı, farkın imanın güçlü veya zayıf olma yönünden olduğu ifade edilmiştir. Gazâli (1058-1111), Allah’a imanı derecelendirerek iman, taklitle başladığını, ikinci derecenin ilim derecesi olduğunu, yani kişinin

²² Bekir Topaloğlu- Y. Ş.Yavuz ve İlyas Çelebi, *İslam’da İnanç Esasları*, İFAV, İstanbul 1998,s.34.

²³ Özcan, s.71.

²⁴ Müslim, “İman”, 1.

²⁵ Topaloğlu-Y.Ş.Yavuz ve İlyas Çelebi, s.36.

²⁶ Mevlâna Câmî, *Mir’ât-ül Akaid* (İnançlar Aynası).Tercüme. Tahir-ül –Mevlevî, Neşir. Abdullah Işıklar, İstanbul 1964, s.3.

²⁷ Topaloğlu -Y.Ş- Yavuz-İlyas Çelebi, ,s.39; Antoine Vergote, *Din İnanç ve inançsızlık*, Çev.Veyssel Uysal,İstanbul 1999,s.177-178.

inandığını gerekçelere dayandırma ihtiyacının, son olarak da inancın yaşandığı zevk derecesi olduğunu belirtmiştir.²⁸

4. İman-İnanç İlişkisi

“İman ve inanç kelimeleri Türkçede yaklaşık aynı anlamda kullanılmakta ve Türkçe sözlüklerde de aynı anlamda gösterilmektedir. Oysa felsefe sözlüklerine bakıldığında bu kavramlarla farklı kavramların ifade edilmeğe çalışıldığı görülür. Öyle görülüyor ki Türkçe sözlüklerle felsefe sözlükleri arasındaki bu uyumsuzluk aslında Arapça olan “iman” ve “itikat” terimlerinin Türkçeye aynen geçmesiyle ve Türkçe karşılıklarından çok bizzat Arapça’larının dilimize yerleşip yaklaşık aynı anlamda kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki Batı dillerinde bulunan konuyla ilgili terimlere Türkçe karşılık bulma gibi bir durumla karşı karşıya kalınmasaydı belki de dilimize yerleşen bu Arapça terimler arasında bir anlam farkının bulunup bulunmadığı düşünölmeyecekti.”²⁹

İman kavramı, inancı da içine alan bir kapsama sahiptir. Yani her inanç, iman sayılmamaktadır. İslam inanç sisteminde iman, hiçbir şüpheyi kendinde barındırmamaktadır. Şüphenin olmadığı yerde inanç imana dönüşmektedir.³⁰

İnanç, fikrî, teolojik ve felsefî bir yapıdır. Oysa iman dinîdir. “Dinî iman konusu zatı ,sıfatları ve tecellileri dahilinde Allah’tır.”³¹ İnanç, fikren tasdik anlamı taşıırken, iman bireyin tüm hayatını etki altına alan bir güçtür.³²

Selçuk, imanla inanç arasındaki ayrımı şöyle tarif etmektedir. “Her iman az ya da çok; zayıf ya da sağlam bilgiyle temellendirilmiş inanca dayanır. İnanç, iman

²⁸ Gazâli, Kitâbu’l-Arba’în, 2.Basım, Kahire,1344/1925,s.23.

²⁹ Özcan, s.99.

³⁰ Özcan, s.76–77.

³¹ Hökelekli, s.159.

³² Özcan, s.78.

önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. İman ne sadece inaçtır ne de iradedir, iman insanın bütün varlığına ait var oluşsal tercihtir”.³³

Allport, iman ve inancın birbirinin yerine kullanıldığını belirttiikten sonra faith kelimesini “güven” manasında kullanarak inançla (belief) aralarındaki farkı şöyle açıklar. “ Güven, inançtan daha çok sevgi ve aşkı anımsatıyor. Güven bağlılığın çok güçlü olduğunu ve yatırımın sonucunun çok değerli olduğunu önermektedir. Birçok kişiye sorulduğunda Tanrı’ya inandığını söylemektedir. Fakat birçok defa bu cevap mekanik olarak gözükmekte ve dinî hissin arkasındaki bu ifadenin basitliğinden şüphe edilmektedir. Fakat birey ‘Allah’a güvenim var’ dediğinde dinî hissin onun kişilik yapısında önemli bir yer tuttuğu hemen hemen kesinlik kazanmaktadır.”³⁴

5. Din

Din, sözlükte “dyn” kökünden , “adet, durum, ceza, mükâfat, itaat, , hesap” anlamına gelen Arapça asıllı bir mastar isimdir.³⁵

“Dâne” ,”Dâne li”,ve “Dâne bi” köklerinden ise idare etmek, yönetmek, hesaba çekip hüküm vermek” manâlarına gelen birinci kelimeye göre din, hükümrancılık ve mülkiyet demektir. İkinci şekle göre din; “İtaat etmek, boyun eğmek, ibadet etmek, korkmak” manâlarına gelmektedir. Üçüncü şekle göre ise din; kişinin bağlandığı teorik ve pratik yoldur. Bu manâlardan yola çıkarak bir tarifte bulunulursa din; inananların emir ve hüküm sahibi olduğuna inandıkları yüce bir varlığın belirlediği prensip ve düsturlara bağlanmasıdır.³⁶

Batı dillerinde “religion”sözcüğü, “religare” veya “religere” kökünden gelmekle birlikte religare anlamında kullanıldığında insanların din yoluyla tanrıya ve

³³ Mualla Selçuk, *Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu*, Gençlik Dönemi ve Eğitimi, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi (içinde), Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s.334.

³⁴ Gordon W .Allport, *Birey ve Dini*, Çev.Bilal Samur ,Elis Yay.,Ankara 2004, s 140.

³⁵ İbn Manzûr, *Lisânü’l Arap*, “Din” md.

³⁶ İzzet Er, *Din Sosyolojisi*, Akçağ Yay., Bursa 1997, s.4–5.

birbirlerine bağlanmaları , “religere” anlamında ise bir işi tekrar tekrar ve dikkatlice yapmak ve dolayısıyla sürekli yapılan ibadet ve ayinler anlatılmak istenmiştir.³⁷

İslâm âlimleri , Kur’an-ı Kerim ve İslam inanç esaslarını dikakte alarak bazı tanımlar ortaya koymuşlardır. Seyyid Şerif el -Cürcâni (1340–1413),dini şöyle tanımlamıştır: “Din, akıl sahiplerini peygamberlerin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilahî bir kanundur.”³⁸

M. Hamdi Yazır (1878–1942) ,dini; “akıl sahiplerini , kendi güzel arzuları ile bizzat iyilikleri yapmaya sevkeden bir ilahi nizamdır” diye tarif etmiştir.³⁹

Modern Müslüman alimlerden Muhammed Abduh’a(1846-1905) göre din, “insanların kâinattaki varlıkları müşahede ederek duyular üstü kavramasıdır.”⁴⁰

Yine çağdaş Müslüman fikir adamlarından Seyyid Hüseyin Nasr(1933 -) dini, “İnsanı gerçeğe bağlayan şey” diye tarif etmiştir.⁴¹

Çağdaş batılı bilim adamlarının din tariflerine baktığımızda ; Rudolf Otto’ya (1869-1937) göre din, kutsalın tecrübesidir.⁴²

Herbert Spencer (1820-1904), “her şeyin bizim bilgimizin üstüne çıkan bir kudretin tezahürü olduğunu kabul”, Max Müler (1823-1900) ise “insanın, çeşitli adlar ve değişen görünüşler altındaki sonsuzu kavramasını sağlayan zihnî bir melekesi ve yeteneği” şeklinde tarif etmiştir.⁴³

Psikologların din tariflerine baktığımızda, Freud (1856-1939) dini, bir yanılsama; Jung (1875-1961) insanın kaçamıyacağı bir kaderi; Frankl (1905-1997) , insanın kendini aşması; Maslow (1908-1970) ise insanın kendini gerçekleştirmesi yönünden ele almıştır.⁴⁴

³⁷ Ejder Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yay., İstanbul 2003, s.54.

³⁸ DİA, “Din” md.,C.IX ,İstanbul 1994, s.314.

³⁹ Elmalılı M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Azim Dağıtım, C.I, İstanbul 1992, s.92–93.

⁴⁰ DİA, “Din” md., s.315.

⁴¹ DİA, “Din” md., s.315.

⁴² DİA, “Din” md., s.315.

⁴³ DİA, “Din” md., s.315.

⁴⁴ Ali Ayten, *Psikoloji ve Din*, İz Yay.,İstanbul 2006 ,s.13.

Dinin genel geçer bir tanımın yapılmamasında, dinin mahiyeti, tanımı yapanın kişiliği, tanımın yapıldığı dönemin ruhu veya o dönemde geçerli olan eğilimler, dinlerin çeşitliliği, dinlerdeki değer problemi, dinin orijinal kaynağı konusundaki tartışmalar gibi çeşitli faktörler etki etmiş olabilir.⁴⁵

6. Dinî Gelişim

Gelişimsel bir varlık olan insanın hayat tecrübesinde dinî yaşantısı da bir gelişim süreci izlemektedir. “Dinî gelişim” kavramı bunu ifade etmektedir. Dinî gelişim, dinamik bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu sürecin belirlenmesini, bireyin dinî gelişiminin ölçülmesini zorlaştıran unsurlardan birisi, bireyin dinî yaşantısının dışsal tezahürleri ile sınırlandırılmayacağı düşüncesidir.⁴⁶

Çocuklarda dinî duygu ve düşüncenin ne zaman belirdiği konusunda değişik görüşler vardır. Dinî duygunun doğuştan olduğu fikrinin yanında dinî duygunun sonradan kazanıldığı şeklinde de yorumlar vardır.

Bu çerçevede , “Yüzünü doğru bir din olan İslam’a, insanların fitratına uygun olan dine çevir...”⁴⁷ ayeti, dinî duygu ve düşüncenin insanın tabii gelişimsel süreçlerine ,varlık sahnesine çıktığı andan itibaren uyumlu bir süreç olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Alport da “Birey ve Dini” isimli çalışmasında dinin temel insan ihtiyaçlarından kaynaklandığını, kalıtsal olmayıp sonradan kazanıldığını söyleyerek “tabiî din” fikrine karşı çıkmıştır.⁴⁸

Dinî gelişim teorilerinin çoğunluğu, Piaget’in bilişsel evre teorisinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiş ve Piaget’in bilişsel gelişim teorisini dinî gelişime uyarlamışlardır.

⁴⁵ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Klasik Kuramlar ve Modern Araştırmalar Bağlamında Dindarlık ve Kişilik*, Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi (içinde) Karahan Kitabevi, Adana 2006,s.261.

⁴⁶ Karaca, s.15.

⁴⁷ Rum 30/45

⁴⁸ Allport, *Birey ve Dini*, s.26; Ralph W.Hood,Jr Bernard Spilka, Bruce Hunsberger, Richaard Gorsuch *Dini Gelişim Kuramları*, Çev.M.Doğan Karaçoşkun, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi ,IV (2004),S:4, s.206.

Piaget'in evre kuramını dinî gelişime ilk uyarlayan David Elkind'dir. Elkind'e göre din, zihinsel gelişimin doğal bir sonucudur. Ronald Goldman da Elkind gibi dinî düşüncenin bilişsel gelişimle paralel ilerlediğini savunmuştur. Yine Kohlberg de çocukların ahlakî yargılarının, bilişsel gelişimlerine bağlı olarak ortaya çıktığını söylemiştir.

İnanç gelişim teorisinin kurucusu James W. Fowler da bireysel dinî inancın Piaget ve Kohlberg'deki gibi ardışık bir evrede geliştiğini söylemiştir. Son olarak değineceğimiz Fritz Oser ise dinî gelişimin “dinî yargı” yönünü incelemiştir.⁴⁹ Kısacası dinî gelişim; “temelde bir inanç / iman gelişimi olarak ortaya çıkan, zamanla gelişime bağlı olarak dinin diğer boyutlarında meydana gelen gelişme ve değişmeyi kapsayan bir süreci “ oluşturmaktadır.⁵⁰

Bu çalışmada dinî gelişim kuramlarından “Fowler'da inanç gelişimi” ve “ergenlik döneminde dinî gelişim” konuları ele alınacaktır. Bu bağlamda Karaca'nın şu satırları dinî gelişim dönemlerinin genel özelliklerinin kısa bir özeti durumundadır:

“Dinî gelişim konusunda yapılan teorik ve tecrübî araştırmalar, çocukların genelde ilk dönemlerde dini kavramların ifade ettikleri mânâları anlayamadıkları bir noktadan başlayarak, son derece ben merkezci bir dine doğru gittiklerini, oradan somut algılarla sınırlı bir din anlayışına, son olarak da daha karmaşık ve soyut bir dindarlığa doğru yol aldıklarını ortaya koymuştur.”⁵¹

7. Eğitim

Toplumsal ve bireysel açıdan insan denen varlığın onu kuşatan yetenek ve kapasiteleri ile gelişmesi ve olgunlaşması eğitime bağlıdır. Bu bağlamda eğitim “bireyin bedensel, duygusal, düşünsel ve sosyal yeteneklerinin kendisi ve toplum için en uygun şekilde gelişmesi oluşumudur.”⁵²

⁴⁹ Hood, Ralph W., Jr Bernard Spilka Bruce Hunsberger, Richard Gorsuch, s.209-219.

⁵⁰ Osmanoglu, , s.42.

⁵¹ Karaca, ,s.292.

⁵² Binnur Yeşilyaprak, *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Nobel Yay.,11.Basım, Ankara 2005,s.2.

Rudolf Lochner’e göre eğitim, “şahsi bir hayat yardımı, grup hayatına girme ve grup kültürün aktarımı amacı ile gençlere ve yetişkinlere yönelen, kısmen planlı, kısmen plansız ama her hâl ve durumda bilinçli insan uğraşdır.”⁵³

E. Durkheim’a göre “yetişkinlerin, sosyal hayat için henüz olgunlaşmamış olan gençler üzerinde yaptıkları etkidir”.⁵⁴

John Dewey’e göre eğitim “yetişkin olmayanların, içinde yaşadıkları sosyal gruba katılımları ile gerçekleşen ve katılanların gelişim ve yönlendirmelerini garanti eden bir sosyal fonksiyondur”⁵⁵.

Din eğitimi kavramı ile de “bireyin dinî davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri süreci” anlatılmaktadır.⁵⁶

B. ERGENLİK (GENÇLİK) DÖNEMİ VE DÖNEMİN GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERİ

1. Ergenlik Tanımları

Ergenlik çocuklukla yetişkinlik arasında kalan ara dönemdir.⁵⁷ Bu dönemi ifade etmek üzere “gençlik” kelimesi de kullanılır. Milli Eğitim Bakanlığı’na göre gençlik, “buluş çağına erme sebebi ile biyo-psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan çocukluk ve genç yetişkinlik arasında kalan 12-24 yaşları arasındaki gruptur.”⁵⁸

⁵³ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 2. Basım, Pegem A Yay., Ankara 2002, s.14.

⁵⁴ Tosun , s.14

⁵⁵ Tosun, , s.14.

⁵⁶ Tosun, s.23.

⁵⁷ Adnan, Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 5. Basım, Remzi Kitabevi, , İstanbul 2002, s.32.; Özcan Köknel, *Ergenlik Dönemi*, Ana-Baba Okulu, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s.83

⁵⁸ Kulaksızoğlu, s.33.

Unesco'nun tanımına göre genç, öğrenim yapan ve hayatını kazanmak için çalışmayan ve evi olmayan insandır. Unesco'nun tanımlamasında gençlik çağı, 15-25 yaşları arasında gösterilmektedir.⁵⁹

Birleşmiş Milletler Örgütü'ne göre ise gençlik çağı 12–25 yaşları arasındadır.⁶⁰

Hurlock, ilkel kabilelerde ve hatta medeni dünyada bazı çevrelerde ergenliğin “bülüğ” kelimesiyle eş anlamda kullanıldığını ve kısa bir çağ olduğunu söylese de⁶¹ günümüzde bu argümanın zayıfladığını söyleyebiliriz.

İslâm dini, bülüğa ermeyi dinî sorumluluğun başlangıcı saymıştır.⁶² Kur'an-ı Kerim'de , “beleğe eşüddehü” ifadesi "ergenlik çağına ulaşmak" anlamında kullanılmakla beraber, genç ve gençleri ifade eden “feta” ve “fitye” kavramlarının da yer aldığı görülmektedir.⁶³

2. Ergenlikte Gelişim

Ergenlik (gençlik) dönemi, farklı görüşler olmakla beraber 12,13–20,21 yaş grubunu ifade etmektedir.⁶⁴

Gençlik çağı kendi içinde farklı evrelerde düşünülmüştür. Hızlı büyüme ve cinsel uyanışın olduğu 12–15 yaşlar arası *ilk ergenlik* ya da *ilk gençlik* olarak bilinmektedir. Bu evre, olumsuz davranış ve tepkilerin yoğun olduğu bir evredir. 15-17 yaşlar arası, çekingenliğin, kendine güvensizliğin belirgin olduğu bir evredir. 17-21 yaşlar arası; kendine güven, caka ve gösterişin ağır bastığı son ergenliktir.⁶⁵ 21-25 yaş arası da *uzamış gençlik* ya da *yüksek öğretim gençliği* olarak tanımlanmaktadır.⁶⁶

⁵⁹ Kulaksızoğlu, s.33.

⁶⁰ Kulaksızoğlu, s.33.

⁶¹ F.Varış, *Ergenin Gelişimine Etki yapan Kültürel Faktörler*, Ankara1968,s.30.

⁶² Yaşar Fersahoğlu, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, Marifet Yay., İstanbul 1998,s.70.

⁶³ Mehmet Emin Ay, Kuran'da *Gençler ve Gençlik Değerleri*, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi Gençlik Dönemi ve Eğitimi II 18–20 Nisan Bursa, Ensar Neşriyat, İstanbul 2003,s.17

⁶⁴ Hökelekli, s.266.

⁶⁵ Fersahoğlu, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, s.77.

⁶⁶ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, Özgür Yay., İstanbul 1993, s.20.

Ayrıca ,”ön erinlik (buluğ öncesi),erinlik (buluğ) ergenlik (kemal rüşd)ve ön erişkinlik (olgunluk öncesi)”dönemleri olarak da sınıflandırılmaktadır.⁶⁷

Aristo (M.Ö.384 -322), gençliğin özelliklerini şu şekilde anlatmıştır: “Gençlerin istekleri pek çoktur ve bunları hemen eyleme dönüştürmek isterler. Bedensel isteklerine karşı koyamaz, özellikle cinsel isteklerine yenilirler. Çok değişkendirler. İstekleri geçicidir, hasta bir insanın açlığı ve susuzluğu gibi birden parlar, birden söner. Tutkuludurlar, huysuz ve öfkeli dirler. Kendilerini içtepilerine kaptırır, tutkularının kölesi olurlar. İsteklerinin önüne dikilen en küçük engele bile katlanamazlar. Onura ve başarıya paradan çok değer verirler; çünkü paraya gereksinimleri olmamıştır. Eli açık ve iyilikseverdirler; çünkü kötülükleri tanımamışlardır. Çabuk güvenirl er, çabuk bağlanırlar; çünkü aldatılmamışlardır. Yüksek amaçları ve hayalleri vardır; çünkü daha yaşamın sillesini yememişlerdir, koşulların sınırlayıcı etkisini öğrenmemişlerdir.”⁶⁸

Ergenlik; bedensel, bilişsel, toplumsal olgunlaşma dönemidir. Gelişim bir bütündür ve kesintisiz olarak devam eder. İşte her gelişim döneminde bireylerden o döneme özgü bazı davranışları kazanması beklenir. Bu kazanılması gereken davranış biçimlerine “gelişim görevleri” denilmektedir.⁶⁹ Bu gelişim görevleri sağlıklı gelişimin ölçütleri arasında yer almaktadır. Havighurst (1972)’a göre bu gelişim görevleri, insanın yaşamında belirli bir zamanda çıkan ödevlerdir. Kişinin bu ödevleri kendi döneminde tam yapması sonraki dönemlerde mutlu olmasını sağlamakta ve ileriki gelişim ödevlerinin gerçekleşmesi için bir alt yapı oluşturmaktadır.

Havighurst’a göre ergenlikteki gelişim görevleri şunlardır:

- 1-Bedensel özelliklerini kabul etmek ve bedenini etkili biçimde kullanmak.
- 2-Er il ya da di ş il bir toplumsal rolü gerçekleştirmek.
- 3-Her iki cinsten yaş itlarıyla yeni ve daha olgun ilişkiler kurmak.
- 4-Ana babadan ve diğ er yetişkinlerden duygusal bağımsızlığı gerçekleştirmek.

⁶⁷ Köknel, *Kültür ve Gençlik Sorunları*, s.14.

⁶⁸ Yörükoğlu, , s.19–20.

⁶⁹ Yeşilyaprak, s.35.

5-Ekonomik bir mesleğe hazırlanmak.

6-Evliliğe ve aile yaşamına hazırlanmak.

7-Toplumsal bakımdan sorumlu bir davranışı istemek ve gerçekleştirmek.

8-Davranışın rehberi olarak bir dizi değer ve ahlâk sistemi kazanmak, bir ideoloji geliştirmek.

Farklı uzmanların ergenlik (adolesence) döneminde vurguladıkları gelişim alanları ve gelişim görevleri şöyledir:⁷⁰

⁷⁰ Yeşilyaprak, s.56.

Kişi	Gelişim Alanı	Gelişim Görevi
Freud	Psikoseksüel	Seksüel enerjinin sosyal yönden onaylanan etkinliklere yönltilmesi
Erikson	Psikososyal	Kimlik kazanma, kendini tek birey olarak algılanma/kabul etme
Piaget	Bilişsel / Zihinsel	Formal işlemler, soyut düşüncelerle ilgilenme, kuramsal durumlar üzerinde düşünme
Maslow	İnsan İhtiyaçları	Ego, saygı ihtiyaçları, güven duygusunun gelişimi, olumlu kendine saygı (özsaygı), kendine değer verme, kendini geliştirme
Super	Meslekî Gelişim	Mesleki önceliklerinin kristalleşmesi, geçici seçimler yapma, uygun meslek alanlarının belirlenmesi, genelleştirilmiş seçimlerden özele doğru değişim
Sullivan	Kişiler arası İlişkiler	Kendi cinsi ve karşı cinsle doyum verici ilişkiler kurma ve sürdürme

a) Bedensel Gelişim

Ergenlik dönemi buluş'a ermeyle başlar. Ön ergenlik dönemi hızlı bir fiziksel, bilişsel ve psikolojik gelişmenin olduğu dönemdir. Ergenlik ise ön ergenlik döneminde

meydana gelen değişimlere uyum dönemidir.⁷¹ Son ergenlik ise yetişkin sorumluluklarına, seçimlerine, fırsatlarına geçiş dönemidir. Erinlik evresi, büyüme atılımının (growth) olduğu evredir bu yüzden erin eski güzelliğini yitirir. Büyüme atılımına kızlar erkeklerden bir iki yıl önce girerler.⁷² Erinlik evresinde salgı sistemindeki değişmelerden dolayı erinin yüzünde sivilceler çıkmaya başlar ve erinde terleme oranında artma görülür. Erinliğin başlamasıyla kızlarda kalça, erkeklerde omuz, her iki cinsten de göğüs çevresi genişler.⁷³ Yüzde önce burun ve çene büyür, kalçalar omuzlardan önce büyür.⁷⁴ Büyüme 11-16 yaşlarında hızlanır, daha sonra yavaşlayarak 18 -20 yaşına kadar sürer.⁷⁵ Bu dönemde kızlarda göğüsler büyür, erkeklerde penisin gelişimi başlar. Ergenlik evresinde erkeklerin kan basıncı ve kalp atışı kızlara göre daha yüksektir. Ayrıca ergenlikte vücuttaki kıllanmalarda çoğalma olur.

İskelet sisteminde meydana gelen hızlı değişme, hızlı boy artışı, çeşitli organlardaki gelişmeler ergenin vücut koordinasyonunu sağlayamamasına neden olmakta, bu durum ergenin devimsel becerilerine yansımaktadır.⁷⁶

b) Cinsel Gelişim

Cinsel gelişim insanın yaşamı boyunca sürer. Cinsel gelişimin en hızlı olduğu devre erinlik evresidir.

Erinlik evresi, son çocukluk evresinin bittiği yaştan ergenlik evresinin başladığı yaş aralığını kapsar. Genel olarak kızların %50'si 12,5–14,5 yaşları arasında, erkeklerin %50'si ise 14–15,5 yaşları arasında erinlik dönemini tamamlarlar.⁷⁷

Ergenlik döneminin bedensel değişimleri, kızlara “genç kız”, erkek çocuklara erkek görünümünü kazandırır. Cinsel hormonların gelişmesiyle erişkine özgü cinsel duygulara sahip olunmaya başlanır, ancak ergenlerin bu durumu kabullenmesi kolay olmaz. Kızlarda ilk adet kanaması, erkeklerin de ilk ıslak düş görmeleri onları bir bocalamaya sürüklemekte ve bu durumu yadırgamalarına yol açmaktadır. Hatta

⁷¹ Senemoğlu, s.35.

⁷² Başaran, s.44; Yörükoğlu, s.33.

⁷³ Başaran, s.49.

⁷⁴ Yörükoğlu, s.33.

⁷⁵ Yörükoğlu, s.34.

⁷⁶ Senemoğlu, s.35.

⁷⁷ Başaran, s.121.

çocukluktan genç kızlığa geçişte bazı ergenler sıkı bir açlık perhizine girerek bu süreci yavaşlatacağını düşünme yanlışlığına düşmektedirler. Cinsel kimliği yadsımanın çocukluktan kaynaklanan nedenlerine bakıldığında;annesinin sürekli ezildiğini gören bir genç kızın, genç kızlığa geçişi sevinilecek bir durum olarak görmemesi, acı durum olarak görmesi aile faktörünün önemini göstermektedir.⁷⁸

Erinliğin başlangıcında karşı cinse tutum onu kınama, alaya alma, sevmeme, tarzında olumsuz olurken erinliğin sonlarına doğru ve ergenlikte gencin karşı cinse ilgisi başlamakta, karşı cinsin ilgisini çekmek gencin en büyük ihtiyacı haline gelmektedir. Genç bu ihtiyacını karşılamak için çeşitli çabalar harcamakta, onun için özveride bulunmakta eğer bu ihtiyacı karşılanmazsa mutsuzluğa düşebilmektedir.

Ergenlik evresinin diğer bir özelliği de “romantik “oluşudur. Aşk, romantik anlamıyla gençlere çekici gelmekte gençler, bu dönemde hayali ya da gerçek kişilere şiirler yazmaktadır. Ayrıca bu evrede gencin düşlemlerini cinsel konular alır. Karşı cinsten yeterli ilgiyi alamayan genç, yeterli ve nitelikli ilgiyi düşlemlerinde arar.⁷⁹

Ergenlik döneminde genç “cinslik rolünü”⁸⁰daha iyi benimser, analık ve babalık görevini yapmak için hazırlanmaya başlar.⁸¹

c) Duygusal Gelişim

Duygusal gelişim için “emotional” kelimesi kullanılmaktadır. “Emotion” sözcüğü Latince’deki “harekete geçirmek” anlamına gelen “emovere” kökünden gelmektedir.⁸²

Ergenlik döneminde gencin duygularında bir yoğunluk ve istikrarsızlık mevcuttur. Bu duygusal dalgalanmalar; karşı cinse âşık olma, mahcubiyet, aşırı hayal kurma, huzursuzluk, yalnız kalma isteği, çalışmaya karşı isteksizlik, çabuk

⁷⁸ Yörükoğlu, s.55.

⁷⁹ Başaran, , s.121–122.

⁸⁰ Cinslik, Bir toplumun üyelerinin kadın ya da erkek oluşuna göre davranışlarını ve ayrılıklarını belirleyen kavramdır.

⁸¹ Başaran, s.122.

⁸² Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s.47.

heyecanlanma şeklinde kendini gösterir.⁸³ Ergenlik döneminde karşı cinse ilgiden kaynaklanan sorunlar, ergene konan yasaklar, ergenin gururunun incitilmesi, alışkanlıklarına izin verilmemesi nedeniyle ergen ,“öfke duygusuna” kapılır. Ayrıca karşı cins tarafından beğenilen kişiler, kendi cinsleri tarafından kıskanılır. Bu durum, kızlarda ağız kavgası, laf atma, dedikodu yapma, kötüleme şeklide olurken erkelerde, dövüşme şeklinde olmaktadır. Ayrıca kıskançlığın tersi olan imrenme duygusu, ergenliğin başında imrenilen nesneleri kötüleme tarzında olurken ergenliğin sonlarına doğru ise gençlerin beğenilerini açıkça belirtmesine bırakır.⁸⁴

Gençler, başarısız olma, iş bulamama, parasız kalma, dostlarını yitirme, karşı cinslerce beğenilmeme tarzında endişelere kapılarak üzüntü içine girer. Bunun sonucunda ya köşeye çekilip düşünürler ya da saldırgan tavırlar sergilerler.

Ergenliğin sonunda ilk ergenlik evresindeki birçok duygusal sorun ortadan kalktığı için genç, kendisini mutlu hisseder ve kendisini olduğu gibi kabul etmeye başlar.⁸⁵

d) Toplumsal Gelişim

Hollingshead, ergenliği; “bireyin içinde bulunduğu toplumun onu artık bir çocuk gibi görmeyi bıraktığı fakat ona henüz yetişkin statüsünü, rolünü ve işlevini tümüyle vermediği yaşam dönemi” olarak tanımlamıştır.

Kişinin içinde doğup yaşadığı, büyüüp geliştiği toplumun bir üyesi olmasına “toplumsallaşma”denir.⁸⁶ İnsanın toplum içinde yaşaması hem bir gereksinim hem bir zorunluluktur. Eğer bu gereksinim karşılanırsa toplumsal uyum gerçekleşir.⁸⁷ “Gençlik çağı, toplumsal olarak gencin durumunu arayıp bulma, saptama çabasının ortaya çıktığı bir süreçtir. Kişi bu süreçte toplum içinde kendini aramaya, kişilik sınırlarını belirlemeye

⁸³ Mustafa Koç, *Gelişim Psikoloji Açısından Ergenlik Dönemi ve Özellikleri*, http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_17/14_koc.pdf , s.235.

⁸⁴ Başaran, s.101.

⁸⁵ Başaran, , s.101–102.

⁸⁶ Köknel, *Ergenlik Dönemi*, s.88.

⁸⁷ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s.293.

başlar. Kim olduğunu, ne olacağını, nelere değer verip bağlanacağını, amacının ne olduğunu, toplumdaki yerinin neresi olduğunu bulmaya çalışır”.⁸⁸

Ergenlik döneminde karşı cinsle olumlu ilişkiler kurma, özerklik ve bağımsızlığın kazanılması, bir mesleğe yönelme toplumsal gelişim açısından çok önemlidir. Bu dönemde ergen, anne ve babadan bağımsızlığını, özerkliğini kazanmak ister, arkadaş seçimini kendisi yapmak ister, arkadaşlarıyla ilgili ebeveyninin kötü yorumlarına üzülmür ve karşı koyar. Ergenin yaşının ilerlemesiyle arkadaş sayısında düşüş olur ama arkadaşlık süresi uzar.⁸⁹

Ergenlik döneminde, çocukluktaki oyun kümeleri yerini sırdaşlığın ve yakın arkadaşlığın olduğu kümelere bırakır. Kümelere dahil olmak için ergen birçok olumlu davranış sergileyerek arkadaşlarının gözüne girer. Eğer ergen bağımsızlığını ve özerkliğini kazanamamışsa bir kümenin kanadı altına sığınabilir ve suç ya da tehlikeli olsa dahi kümenin her dediğini yapabilir. Ergenin sığındığı küme toplumun onaylamadığı bir küme ise ergenin toplumla arası açılır.⁹⁰

Toplumda kendine bir yer arayan ergen, genel olarak şu dört davranışı sergilemektedir: Tam boyun eğerek içinde bulunduğu çevrenin kişilerine benzeme, çevreye başkaldırma, çevrenin etkilerine aldırmama ve sorumsuz yaşama son olarak da en sağlıklı yol olan olumlu özdeşleşme kurarak kendisinin ve toplumun gelişmesine katkıda bulunmayı seçer.⁹¹

e) Ahlâki Gelişim

Gelişim bir bütündür ve gelişim alanları birbiriyle etkileşim içindedir. Bir gelişim alanındaki olumlu ya da olumsuz özellikler diğer gelişim alanlarına da etki eder.⁹² Bireyin ahlâk gelişimi, bilişsel gelişiminden ayrı düşünülemez.⁹³

⁸⁸ Köknel, *Ergenlik Dönemi*, s.88.

⁸⁹ Başaran, , s.136.

⁹⁰ Başaran, s.137–138.

⁹¹ Köknel, *Ergenlik Dönemi*, s.91.

⁹² Senemoğlu, s.16.

⁹³ Senemoğlu, s.68; Koç, *Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Özellikleri* s.236.

Ahlâk gelişimi, “çocuğun belirli davranışları “doğru” ya da “yanlış” olarak değerlendirmesine ve kendi eylemlerini bu doğrultuda gerçekleştirmesine rehberlik eden ilkeleri benimseme sürecidir”.⁹⁴

Piaget, Kohlberg ve Gilligan’ın ahlâk gelişimi ile ilgili teorileri, diğer ahlak gelişim teorilerden daha fazla dikkat çekmiştir. Piaget, okul öncesi dönemdeki çocuklarda kural kavramı olmadığını söyleyerek, o dönemde ahlâktan söz etmenin yanlışlığını belirtmiştir. O ahlâkı, “dışsal kurallara bağlılık dönemi” ve “ahlakî özerklik dönemi” olarak ikiye ayırmıştır. Kohlberg’in ahlâk gelişim kuramı ise Piaget’in kuramının yeniden incelenmesi ve anlamlandırılması sonucu oluşmuştur. Kohlberg, ahlâk gelişim kuramını “gelenek öncesi düzey”, “geleneksel düzey” ve “gelenek sonrası düzey” şeklinde ifade etmiştir. Gilligan ise Kohlberg’in ahlâk gelişiminde önem verdiği bir sonraki düzeyi eleştirerek asıl önemli olanın “ahlâk sevgisi”ni kazanma olduğunu vurgulamıştır.⁹⁵

Öymen, “Ahlâk Eğitimi ve Ahlâkın Testle Ölçülmesi” adlı eserinde⁹⁶ 300 yetişkin üzerinde “tsedek testi”ni⁹⁷ uygulamış bu testte 14 yaşının üstündeki çocuklar da yer almıştır. Testin sonuçlarına göre, “teessüri veya duygusal hüküm, adil olmayan hüküm, sosyal yararlılık hükmü, vakıa hükmü, çifte hüküm ve sentetik hüküm” tarzında hüküm tipleri belirlenmiştir.

Ergenlikten önce, tam anlamıyla olgunlaşmış bir ahlâk yapısından söz etmek mümkün değildir. Çünkü ahlâki gelişimin zihinsel gelişimle doğrudan bağlantısı vardır. Bu nedenle, ahlakî olgunluğun başlangıcı soyut düşüncenin başladığı 12 yaşından itibaren mümkündür. Ergenlikte ahlakî gelişim, dini gelişim ile paralel bir yapılanmaya sahiptir. Her iki gelişim birbirini hem destekler, hem de olgunlaştırır. Ama ahlaki gelişim ile dinî gelişim arasında ayrılmaz bir bağlılık da yoktur. Yani ahlâk olgunluğu, din olgunluğunun mutlak nedeni ya da mutlak sonucu değildir.⁹⁸

⁹⁴ Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi*, İmge Kitabevi, 3. Basım, Ankara 1995, s.276.

⁹⁵ Senemoğlu, s.68–75.

⁹⁶ M.Münir Raşit Öymen, *Ahlâk Eğitimi ve Ahlâkın Testle Ölçülmesi*, Murat Matbaacılık 3. Basım, İstanbul 1975.

⁹⁷ Tsedek Testi İbraniceye ve İncil’e mahsus olan, adalet ve iyilik (charite) karışmasından meydana getirilmiş bir kelimedir. Öymen, s.8.

⁹⁸ Abdülkerim Bahadır, *Ergenlik Döneminde Din ve Ahlak Gelişimi*, http://www.geocities.com/doru_tay/index/din.htm, (01.06.2008)

“Ahlâk iyi ve doğru davranışlar bütünüdür ve insanların uymakla sorumlu oldukları davranışlar ve kurallardır”.⁹⁹Ergen, ahlâki kurallara, cezadan korktuğu için değil, uyulması gereken kurallar olarak gördüğü için uymaktadır.¹⁰⁰ “Ahlâk gelişimi toplumun tüm değerlerine kayıtsız şartsız edilgen bir uyma değil, topluma etkin bir uyumu sağlamak için değerler sistemi oluşturma sürecidir”.¹⁰¹ Bireyin, ahlâki konularda en hassas olduğu dönem ergenlik dönemidir. Bu dönemde “vicdan duygusu” gelişmeye başlar. Kişi artık bağımsız duygularıyla karar vermeye başlar. Bu dönemde “adalet duygusu” ergen için çok önemli bir yere sahiptir. Onlar, her şeyi adalet duygusu doğrultusunda yargırlar. Karşılaştıkları haksızlar karşısında hislerini tutamazlar. Güvendiği kişilerdeki olumsuz davranışlar, ergeni düş kırıklığına itebilir. Ancak, ergen başkalarını eleştirirken savundukları ahlak kuralları, kendi davranışlarına yeni bir şekil vermiş olur. Ergenin, ahlâk kurallarında titiz davranması onun dinî yönelişine katkı sağlamaktadır.

Ergenlik döneminde, cinsellik güdüsünün yol açtığı ahlâki problemler, bencillik ve diğergamlık arasındaki çatışmalar, aşırı sorumluluk, aşırı tenkit görme ve aşırı müsamahasızlık gibi faktörler, ergeni suçluluk duygusuna iter. Bu nedenle, ergen vicdanı tarafından ve toplumsal otorite açısından kendisini yargılanmış hisseder. Bunun sonucunda ergen, vicdanını rahatlatmak için çeşitli olumlu yönelişlerde bulunur.¹⁰²

f) Bilişsel Gelişim

“Bireyin çevresindeki dünyayı anlama ve öğrenmesini sağlayan, aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişime “bilişsel gelişim” denir. Bilişsel gelişim; bebeklikten yetişkinliğe kadar, bireyin çevreyi, dünyayı anlama yollarının daha kompleks ve etkili hale gelme sürecidir.”¹⁰³

Piaget, Bruner ve Vygotsky, bilişsel gelişimi açıklayan kuramcılardır. Piaget, bilişsel gelişimi biyolojik ilkelerle açıklamıştır. Ona göre bilişsel gelişim, olgunlaşma, yaşantı, uyum, örgütlenme ve dengeleme faktörleriyle açıklanmaktadır. Piaget, bilişsel

⁹⁹ Kulaksızoğlu, s.98.

¹⁰⁰ Koç, *Gelişim Psikoloji Açısından Ergenlik Dönemi ve Özellikleri*, s.237.

¹⁰¹ Senemoğlu, s.68.

¹⁰² Bahadır, *Ergenlik Döneminde Din ve Ahlâk Gelişimi*,3.Par.

¹⁰³ Senemoğlu, s.39.

gelişimi dört temel evreye ayırmıştır. Bunlar Duyusal - motor, işlem öncesi, somut işlem ve soyut işlem evreleridir. Bruner, bilişsel gelişimi “eylemsel dönem” “imgesel dönem” ve “sembolik dönem” tarzında üç aşamada açıklamıştır. Vygotsky ise çocuğun sosyal çevresinin bilişsel gelişiminde önemli rolü olduğunu savunmuştur.

Ergenliğin başlangıcından itibaren birey soyut düşünme evresine girer. Artık ergen, problemlerin çözüm yollarını somut yollarla sınırlandırmaz. Bu dönemde ergen tüme varım ve tümden gelim yapabilir. Nasıl vücutta birçok değişim oluyorsa beyinde ve beynin fonksiyonlarında da bir değişme meydana gelir. Ergen, Piaget’in bilişsel kuramına göre somut işlemler dönemini geride bırakarak soyut işlem dönemine geçmektedir. Böylece toplumun yapısı, felsefesi, politikası, ergenin ilgi alanına girer¹⁰⁴. Ayrıca, ergen ahlâk, din, cinsellik gibi konular hakkında da görüşler edinir.

3. Ergenlik (Gençlik) Döneminde Dinî Gelişim

Ergenlik dönemindeki bireyin, bedensel, zihinsel, sosyal, duygusal v.b. yönlerden değişime uğraması dinî yaşantısına da yansımaktadır. Çocukların, buluş çağından önce, buluş çağında ve buluş çağı sonrasında mensup oldukları dine aidiyetlerini farklı şekillerde göstermeleri “taklidî iman” “buhranlı iman” ve “kişiselleşmiş iman” (özümseme kişiye mal edilmiş) biçiminde bir sınıflandırmayı ortaya çıkartmıştır.¹⁰⁵

Fowler, inancın gençlik döneminde aldığı şekle “Terkibi- Geleneksel İnanç Evresi” adını vermiştir. Fowler’a göre genç, bu dönemde başkalarının ve kendi maneviyatının farklılığını oluşturmaya başlar. Ayrıca bu evrede gençlerin, birtakım inançlar, değerler, yönelim ve yaşama cesareti kazandıran bağlılıklar edinmek zorunda olduğunu belirtir.¹⁰⁶

a) Dinî Şuurun Uyanışı (12–14)

¹⁰⁴ Senemoğlu, s.55–56.

¹⁰⁵ Louis Guittard, “*Gençlerde Dinî Gelişim*”, Çev. Ömer Özyılmaz, UÜİFD, S:2,C.II, Yıl.2, 1987,s.229.

¹⁰⁶ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Gençlik, Değerler ve Din*, Küreselleşme Ahlâk ve Değerler (içinde) Ed: Yurdagül Mehmedoğlu- Ali Ulvi Mehmedoğlu, Litera Yay., İstanbul 2006, s.264; Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din*, Dem Yay., İstanbul 2004, s.90.

Dinî şuur, bireyin neye ya da kime niçin inandığının farkında olması, hangi dinî kabullere sahip olduğunu bilmesi, dinî kabullerini içten yaşaması, sergilediği dinî tutum ve davranışların farkında olması vb. gibi çeşitli tecrübe şekilleri ile ifade edilmiştir.¹⁰⁷

Çocukta Allah inancı, duygusal olarak başlamaktadır. Çocuk, inandığı şeyleri tam anlamıyla kavramadan dinî bir inanç beslemektedir. Bu onun zihinsel hayatının somut devrede olmasından kaynaklanmaktadır. 9–10 yaşlarında Allah’a büyüklük, her şeyi bilirlik, her yerde hazır ve nazır olma, manevîlik, lütufkârlık, adaletlilik, kuvvetlilik ve güzellik gibi “vasıf verme” özelliğinden, 12-13 yaşlarına doğru Allah’ı “şahıslaştırma” özelliğine 15-16 yaşlarına doğru da en yüksek noktasına ulaşan “derunileştirme” özelliğine geçer¹⁰⁸. Ergenliğe doğru gelişim gösteren soyut düşünme, ergeni, problem tahlillerine, yüksek seviyeli genellemelere ve metafiziksel konulara yöneltir. Böylece, çocuklukta idrak edilen fakat derinliği anlaşılamayan dinî iman ergenlikte şuurlu bir gelişim gösterir.

Dinî uyanış olarak da kabul edilen ergenliğin ilk yıllarında (12–14) çocuk itirazsız kabulleri terk etmiş, eleştirel düşüncelerle hareket eden biri olmuştur. Buna paralel olarak ergenlerin dinî duygu ve düşünceleri, şuur ve irade seviyesine yükselerek bütün kişiliklerine nüfuz eder duruma gelmiş ve ergenin kendi içinde dini çok ciddiye almasına neden olmuştur.¹⁰⁹

Gençlerin inançlarındaki doğruluk payını araştırması, sorgulaması, geniş düşünme, insanlığı ve insanlıkla birlikte varlığın bütününe kuşatan değerlere yönelmesi, gençlik çağının korunması gereken çok önemli bir özelliği olarak vurgulanmaktadır.¹¹⁰

Ergenlik buhranı, insanın bizzat kendisini keşfetmesine yol açar. Ergen yalnızlık tecrübesi geçirir, bundan acı duyar ve aynı zamanda da bundan hoşlanır. Yalnızlık tecrübesi, dostluğun keşfine eşlik ederek ergenin evrene duygusal ve sembolik katılma isteğini ortaya çıkarır. Ergen, küçüklükte şahıs olarak düşündüğü, onu günlük

¹⁰⁷ Peker, s.137.

¹⁰⁸ Antoine Vergote, *Ergenlikte Din*, Çev. Erdoğan Fırat, AÜİFD, C.24,1981, s.583.

¹⁰⁹ Yaşar Fersahoğlu, *Ergenlerde Dini Tutum ve Davranış*, Evin Okula yaklaşması ve Değişen Anne-Baba Rollerini I.Kitap (içinde),M.E. B.Basımevi, Ankara 2003,s.313; Abdülkerim Bahadır, *Ergenlik Döneminde Din ve Ahlak Gelişimi*,3.Par.

¹¹⁰ Selçuk, , s.337.

hayatın zorluklarından kurtaran Allah'ın dostluğuna yönelerek duygusal yalnızlığın acısına cevap aramaya çalışır.¹¹¹

Ruhsal uyanışla birlikte ergen, kendini yeni bir dünya içerisinde bulur. Karasızlıklar içerisinde içgüdüsel olarak Allah'a yönelir. Ergen için dinî inanç ve değerler bir anda anlam kazanır ve cennet, cehennem, kader gibi konuları düşünmeye başlar. Ergenin, ibadetleri yerine getirme, camiye ve cemaate katılma, helal - haram, günah - sevap gibi konulara ilgisi artar. Ancak ergenlik dönemindeki süreç içerisinde bunalımlar başlar ve bu durum dine de yansır.¹¹²

b) Dinî Şüphe ve Çatışmalar (14–18)

Son derece duygusal ve çoğu kez başka sahalardaki uyumsuzluklardan kaynaklanan dinî şüphe, ergenlik dönemi dinî gelişim sürecinin karakteristik bir özelliğidir.¹¹³ Ergenlerdeki duygusal telaşla bir arada bulunan şüpheler, zihinsel karışıklık sonucunda ortaya çıkmakta ve her an şekil değiştirebilmektedir.¹¹⁴ “Şüphe gencin algı merkezini rahatsız etmekte, genci bir karar aşamasına zorlamaktadır.”¹¹⁵ Genellikle arayışa dayalı olan bu şüphelerin, olgun bir dinî yaşayışa ulaşmada, önemli katkılar sağladığı belirtilmektedir.¹¹⁶

Batı ülkelerinde ve Türkiye’de dinî gelişim konusunda yapılan araştırmalara göre, ergenlik dönemi dinî şüpheleri, genel olarak 12–14 yaşlarında başlamakta, 16–18 yaşlarında zirveye çıkmakta bundan sonraki yıllarda gittikçe azalmakta ve 20–21 yaşlarında ise sona ermektedir.¹¹⁷

ABD’de yapılan bir araştırmada, ergen erkeklerin %79’u, kızların ise % 53’ü dinî şüphe ve kararsızlık dönemi geçirmektedir. Melici’nin Mısır’da yaptığı

¹¹¹ Vergote, *Ergenlikte Din*, s.585.

¹¹² Hökelekli, s.269.

¹¹³ Vergote, *Ergenlikte Din*, s.588; Hökelekli, s.270.

¹¹⁴ Michael Argyle ve Benjamin Beit –Hallahmi, *Yaş ve Din*, Çev. Abdurrahman Kurt, UÜİFD, S:4, C:4, Yıl: 1992, s.331.

¹¹⁵ Selçuk, s.337.

¹¹⁶ Abdülkerim Bahadır, *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi (içinde),[Ed. Hayati Hökelekli],Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, s.255.

¹¹⁷ Bahadır, *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*, , s.262–263.

araştırmada, erkeklerin %27'sinde, kızların %21'inde dinî şüphe tespit edilmiştir.¹¹⁸ Ergenlerde dinî şüphe ve çatışmanın doğmasında, birçok faktör etkili olmaktadır. Bunlardan, bağımsızlık duygusunun uyanması, cinsî güdülerin doğuşu, suçluluk duygularının ortaya çıkması, hayatın anlamsızlığı ve mantıksızlığı duygusu¹¹⁹, din eğitimi yetersizliği, bilimsel teoriler ile dinî inanç arasında çelişki görülmesi, dindarların tutum ve davranışları, dinî konulardaki bilgi eksikliği en önemli nedenler arasındadır.¹²⁰

Ergende dinî açıdan bunalıma yol açan en önemli faktörler, onun bedensel ve ruhsal gelişimidir. Zihinsel gelişimin hızlanmasıyla, ergeni bağımsızlık ve güçlülük duyguları sarmakta ve bu durum kendisini yetişkin gibi hissetmesine neden olmaktadır. Ergenin hayatında, kendisini ifade etme güdüsünün yoğunluk kazanmasının da etkisiyle anne ve babası ile çatışmalar baş göstermektedir. Bu durum dinî bir bunalıma da başlangıç oluşturabilir. Hüseyin Öztürk'ün yaptığı alan araştırmasında, ergenlerin Allah'a iman konusunda ailelerinden etkilenmeleri %70,4 olarak tespit edilmiştir.¹²¹ Bu durum, ergenin ailesiyle çatışması sonucu dini bunalıma girmesini destekler niteliktedir.

Anne - babaya saygı ve itaat ile bağımsızlık duyguları arasında sıkışan genç çelişkili ve kararsız bir durumun içine düşer. Bu durum, her türlü otoriteye isyanı doğurur. Ergen, bu dönemde olaylara tenkitsel açıdan yaklaşır. Akılla ispatlanamayan her şeyi bir tenkide tabi tutar ve güvensizlik geliştirmeye başlar. Dinî inançlar kendisi için anlamlı görünse de onlar hakkında soru sormak, başkalarıyla tartışmak ona cesaret verir.¹²²

Sevap - günah, yaratılış, kaza ve kader, Allah'ın varlığı, ahiret, cennet – cehennem, kadın - erkek eşitsizliği ve bilim - din çatışması gibi konular ergenlerin dinî şüphe konuları arasında yer almaktadır. Melici, Mısır'da yaptığı çalışmada ergenlerin;

¹¹⁸ Bahadır, *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*, s.262–263; Melicî Tatavvuru'ş-Suuri'd-Dinî inde't-Tıfl ve'l Mürâhik, Mısır–1955, s.258 'den aktaran Hökelekli, s.272.

¹¹⁹ Vergote, *Ergenlikte Din*, s.589.

¹²⁰ Hökelekli, s.273.

¹²¹ Hüseyin Öztürk, *Ergenlerde Din Duygusu ve Allah İncancının Boyutları*, M.E. B Din Öğretimi Dergisi, S:32, 1992, s.48.

¹²² Hökelekli, s.270–271.

Allah'ın adaleti, O'nun varlığı , kaza ve kader konularında güçlükler çektiklerini saptamıştır.¹²³

Ergenler, dinî şüphelerini çözüme kavuşturmak için Allah'a sığınma ve O'ndan yardım dileme, bilgisine güvenilen şahıslara açılma, ilgili kitap, kaset v.b. gibi teknik araçlardan faydalanma gibi yollara başvurmaktadırlar.¹²⁴

c) Suçluluk ve Günahkârlık Duyguları

Ergenin dinsel dünyası, dostluk, suçluluk ve ahlakî ideal gibi merkezlere sahiptir. Ergenler, katı ahlakçılık ve serbestlik gibi zıt davranışlar arasında bocalamaktadırlar. Ergenlerin ahlakî kaygıları suçluluk duygularını çoğaltabilmektedir.¹²⁵

Ergenlerin ahlâki sorunlarına Köylü; cinsellik sorunu, cinsel yolla geçen hastalıklar, şiddet ve cinayet, intihar, dışlanmışlık ve yalnızlık, geleneksel aile yapısının yok oluşu, babanın yokluğu, klinik ve sosyal sorunlar, cinsel istismar, sigara ve içki alışkanlığı, kürtaj, yabancılaşma gibi konular çerçevesinde değinmiştir.¹²⁶

Ergenlerde, cinsî güdülerin uyanışıyla birlikte ahlakî sorunlar ortaya çıkmakta; bu da ergenleri suçluluk psikolojisine sokmaktadır. Cinsel ihtiyacın meşru yoldan tatmini önündeki ekonomik ve sosyal engeller, basın yayın organlarının çocuklar ve gençler üzerindeki yıkıcı etkileri, cinsî faaliyetin meşru olmayan yönden tatmininin toplumsal ve dinî açıdan yasaklanması, gencin zihninde din ile cinselliğin çatışma oluşturmaya neden olmaktadır. Çatışmalarının şiddetli olması durumunda ergen, dinî değerlere karşı koymaya başlayabilir. Dinî değerlere karşı olunması sonucunda ergenlerde suçluluk ve günah psikolojisi oluşur. Ayrıca ergenlerin dinî görevlerini yerine getirememeleri, dinî pratiklerin yerine getirilmesinde büyük ölçüde uzaklaşma, suçluluk duygusunun diğer sebeplerindendir. Bu suçluluk psikolojisi sonucunda, ergen

¹²³ Bahadır, *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*, s.269.

¹²⁴ Bahadır, *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*, s.303.

¹²⁵ Vergote, *Ergenlikte Din*, s.587.

¹²⁶ Mustafa Köylü, *Küreselleşme ve Ahlâki Değerler*, Küreselleşme Ahlâk ve Değerler (içinde)Ed: Yurdagül Mehmedoğlu,-Ali Ulvi Mehmedoğlu, Litera Yay., İstanbul 2006,s. 60–84.

kendini yalnız hissederek içine kapanmaya başlar. Ergende vicdanî emirlerin çiğnenmesi sonucunda oluşan günah, eğer kuvvetli bir hal alırsa tövbe ve pişmanlığa karşı direnç azalmış olur.

Hökelekli'nin lise öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada geçlerin %36,6'sının, dinî inanç ve dinî değerleriyle cinsî arzuları arasında şiddetli bir çatışma yaşadıkları ve bunların %13,6'sının dinî şüphe ve bunalım içine girdiği; %15,3'nün de dinden uzaklaştığı ve öğrencilerin %22,3 'ünün de kendilerini günahkâr hissettikleri tespit edilmiştir.¹²⁷

d) Tövbe ve Dine Dönüş

Ebeveynlerinin, öğretmenlerinin, arkadaşlarının ve dostlarının kendisine beslediği sevgiden şüphe ederek iç dünyasında karışıklık yaşayan ergen bazen hayatın mantıksızlığının güçlü hissini duyar ve dine yönelir.¹²⁸

Ergenlik çağındaki bireyin, çeşitli zihinsel ve bedensel değişimler geçirmesi, dine yabancılaşması, dinî görevlerini yerine getirememesi gibi durumlar onu suçluluk psikolojisine itmektedir. Bu psikolojiden kurtulmak isteyen ergen, kendisini yetersiz görür. Tasarladığı ideal ile içinde bulunduğu hâl arasındaki farkı görmesiyle içsel muhasebesini yapmaya başlar ancak genellikle kendisini haklı bulmaz. Manevî yönden kendini eleştiriye tutan ergen, kendi haline üzülür. Ergenliğin sonunda çatışmaların şiddeti azalmaya başlar ve ergende artık bir kişilik değişimi oluşur. Böylece ergen, çocukluğunun huzur kaynağı olan dinî inançlarına yeniden sarılmaya başlar.¹²⁹

e-Dinî İnanç ve Tutumların Netleşmesi (18–21)

Ergenliğin sonlarında gencin yaşadığı şüphe ve kararsızlıklar, yatışmaya başlar. Gencin, zihnî ve duygusal olgunluğa ulaşması sonucunda, din konusundaki net tutumu da ortaya çıkar. Ergende sonradan şüpheler yeniden görülebilir ancak; bu şüpheler duygusal kaynaklı olmaktan ziyade, zihinseldir.¹³⁰

¹²⁷ Hökelekli, s.273–276.

¹²⁸ Vergote, *Ergenlikte Din*, s.590.

¹²⁹ Hökelekli, s.277–280.

¹³⁰ Vergote, *Ergenlikte Din*, s.591.

Gençlerin bir bölümü, bu evrede, dinî değerler dünyasını yeniden kurarken bir bölümü bağlandıkları cemaat ya da grubun değerlerine sıkı sarılırlar. Bir kısmı ise aileden aldıkları geleneksel kalıpları olduğu gibi ya da bir takım değişikliklerle sürdürürler. Diğer bir kesim ise bu dönemde dini tamamen reddederek ilgisiz, dinsiz veya bilinmezci (agnostik) olurlar¹³¹. Ancak bu son durum dine sarılanlardan daha alt seviyededir. Özbaydar , çalışmasında ergenlik döneminde dinî inançta rasyonelleşme eğilimlerin olduğunu söylemekle beraber ergenlik dönemi de dahil olmak üzere hiçbir yaş grubu için din ve tanrı inancında tam manasıyla sarsılmanın söz konusu olmayacağını belirtmektedir.¹³²

Gençlerin olumlu ve yeterli bir din eğitimi almaları, dinî gerçeklerin kendilerine anlatımı, gencin katıldığı toplu ibadetler, dinî musiki, insan ruhunu etkileyen Kur’ân gibi unsurların ergenlerin dinî duygu ve düşünce gelişimine olumlu etkileri vardır.¹³³ Ayrıca sevicecek mükemmel bir objeye iman duygusu, gençleri benliklerinin farkına varmaya ve kendilerini gerçekleştirme yolunda adım atmaya sevketmektedir.¹³⁴

Sonuç olarak, dinî gelişimi etkileyen ergenlik dönemi faktörleri; bilişsel yapıda meydana gelen değişiklik, bedensel yapı, çocuklukta alınan eğitim, sosyal çevre, dostluk duygularının uyanması, cinsel duygulara bağlı suçluluk duygusunun gelişmesi ve bağımsızlık isteğidir.¹³⁵

“Ergenlik dönemi tam dinî değişimin ve dine yönelmenin zamanıdır. Bu dönem ergenlerin diğerlerinin hayatlarından etkilenecekleri en kritik dönemdir. Eğer bu dönemde başta aile olmak üzere, diğer dini kurumlar ve cemaatler sağlıklı bir şekilde yardım ederse gençler sağlıklı bir dinî gelişim sergilerler.”¹³⁶

¹³¹ Hökelekli, s. 281.

¹³² Belma Özbaydar, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, Baha Matbaası, İstanbul 1970, s.57.

¹³³ Fersahoğlu, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, s.79.

¹³⁴ Yurdagül Mehmedoğlu, *Bir Eğitim Sorunu Olarak Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1998, s.110

¹³⁵ Mustafa Koç, *Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dinî Yaşam*, Diyanet İlmî Dergi, C:42, S:3, 2006, s.12.

¹³⁶ Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Etüt Yay., Samsun 2000, s.138.

4.Ergenlikte Benlik ve Kimlik

“Self” kelimesinin, Türkçe’de “kendi, kendilik, öz, bazen de benlik” gibi anlamları vardır. “Öz” kelimesinin karşılığı, “kendim” anlamında kullanılmaktadır. Kendi kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de ve Arap dilinde “nefs”,İngiliz ve Alman dilinde “self” anlamında kullanılmaktadır.¹³⁷

Kendilik kavramı, bireyin dünyayı algılama ve tanımlaması esnasında belirlediği çizgi ya da yoldur. Bireyi başkalarından farklı kılan kabiliyetleri ve bu kabiliyetlerin kişinin kendiliğine yansıyan bir değerlendirme ve organizasyon tarzıdır.¹³⁸

Kur’an-Kerim’de “kendilik” ,”bir ucu tümüyle maddi ihtiyaçlara dayanan, müşahhas bir yapı iken bir yönüyle ucu sonsuza ve Ruh’a açık manevi, mücerred (soyut) bir oluşturdur”.¹³⁹

Doğu literatüründe de kendilik kavramı geniş yer bulmuştur. İbn Tufey (1106–1186), kendiliği “tanrıya ulaşma yolunda kendini bilme” olarak tanımlamıştır.¹⁴⁰

Gazâli’ye(1058–1111) göre nefis, bitkisel, hayvani ve insani nefislerin toplamıdır.¹⁴¹ İbn Arabî’de(1165–1239) nefis, iki çeşittir. Bunlar yaratıcıya ve yaratılmışa ait nefstir. İnsan, yaratıcının zahir yönü, Hak da insanın batını yönüdür. Yani ona göre kendilik, “yaratıcının nefsinde yine yaratıcının nefsiyle gözükmektir”.¹⁴²

Muhammed İkbal’e (1873–1939) göre ise kendilik, “yok edilmesi değil donatılması gereken ve insanın bekasını sağlayan bir oluşturdur.”¹⁴³

Psikolojik yaklaşımda ise kendilik, bireyin psikolojik evreninin merkezi olarak nitelendirilmiştir.¹⁴⁴

¹³⁷ Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, Dem Yay.,İstanbul 2005, s.17.

¹³⁸ Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, s.17.

¹³⁹ Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, s.28.

¹⁴⁰ Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, s.45.

¹⁴¹ Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, s.46.

¹⁴² Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, s.46.

¹⁴³ Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, s.49.

¹⁴⁴ Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, s.18.

Erikson, kişinin kendisi üzerine bilinçli algısını ve düşüncesini “*ben*” olarak adlandırır.¹⁴⁵ Freud’un psikoanalitik kuramında benlik, birbiriyle etkileşim halinde bulunan ego, id ve süper ego olmak üzere üç yapıdan meydana gelen ve id ile süper ego arasında dengeyi sağlayan bir yapıdır. Jung’un kuramında ise “kendilik” kişiliğin bütünüdür, odak noktasıdır.¹⁴⁶

Kişi, kimi zaman kendisini yüceltebilir, kimi zaman da kendisini başkalarından aşağı seviyede görebilir. Zihinlerinde katı benlik kavramı olan insanlar, çabuk hayal kırıklığına uğrayabilirler. Esnek benlik kavramına sahip olanlar ise gelişmeye açıktırlar ve yenilgilerde dahi kendilerine başarısızlıklarını gerçekçi olarak açıklayabilirler.

Her insanın ulaşmak istediği bir benlik kavramı vardır. Bu “ideal benliktir.” Bu benlik, bazı kişilerde bir düş ve hayal olarak kalırken bazılarında ölüm kalım meselesi haline gelebilir. Eğer bu kişiler, bu amaca ulaşamazlarsa kendilerine saygılarını yitirebilirler.

Gençlik çağı, benlik kavramının öne geçtiği dönemdir. Genç bu dönemde duygularını, bedenini inceleyerek nasıl bir insan olduğu ve nasıl olmak istediği ile ilgili düşüncelere odaklanır. Gencin kimlik arayışı, benlik kavramında inişlere ve çıkışlara sebep olabilir. Kendisini değerlendirmeye tabi tutan gençte, benlik kavramının beğenilmesi sonucunda “benlik saygısı” oluşur. Benlik saygısı, bireyin kendisini olduğundan aşağı veya olduğundan üstün görmeksizin kendisinden memnun olma halidir. Sosyo - ekonomik durumu iyi olan ailelerdeki gençlerde, benlik saygısı yüksek görülmüştür. Ayrıca araştırmalarda¹⁴⁷, ilgisiz bir ailede yetişen çocuğun benlik saygısı, baskıcı ve cezalandırıcı bir ailede yetişen çocuğun benlik saygısından daha düşük çıkmıştır.

Gençlik çağındaki bireyin benlik saygısını; başarı, anne ve babanın ayrılmış olması, ailedeki çocuk sayısı ve sırası etkilemektedir. Benlik saygısı düşük bulunan gençlerin son beş yıl içindeki ruhsal belirtileri araştırılmış ve bu gençlerde uykusuzluk,

¹⁴⁵ <http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/kimlik.htm> (28.05.2008).

¹⁴⁶ M.Naci Kula, *Gençlik Döneminde Kimlik ve Din*, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi(içinde),[Ed. Hayati Hökelekli],Ankara Okulu Yay., Ankara 2002,s.34.

¹⁴⁷ Dr. Füsün Çetin (1985), Rosenger Benlik Saygısı Ölçeğini ülkemizde 205 lise gencine uygulamış ve benlik saygısına etki eden nedenlerli incelemiştir.

sinirlilik, iştahsızlık, baş ağrısı, çarpıntı, karabasan ve tedirginlik belirtilerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁴⁸

Latince “identites” kökünden gelen kimlik (identity) kavramı ise kelime olarak “özdeşlik”, “kimlik” anlamlarını taşır.¹⁴⁹ Erikson, kimlik kavramını ele alırken “ego identity”¹⁵⁰ terimini kullanarak kimliği, “birbiri ardınca yapılaşmış ve eskiyerek terkedilmiş özdeşleşmelerin ürünü olarak kişinin kendi içindeki devamlı aynılık hali” olarak tanımlar. Bireyin kendisini bir başkası ile aynılaştırması, kendini ona benzetmesi esasına dayanan özdeşleşme, çocukluk döneminde anne ve baba ile kurulurken ergenlik döneminde anne ve babanın dışındaki bireylerle kurulur. Özdeşim, özellikle arkadaşlarla kurulur, onlara benzemek istenir.¹⁵¹

Ergende meydana gelen fiziksel-ruhsal değişimler, bağımsızlık arzusu sonucu topluma katılma gayretleri, yeni bir kimlik kazanması için ergeni arayışa sürükler. Gençlik döneminde birey, birçok özdeşim denemesinde bulunur. Kendisine uygun benliği bulana kadar kişilikten kişiliğe geçişler yaşanabilir. Erikson, kimlik oluşumunu bireyin özdeşimlerinin bittiği yerde başladığını belirtmiştir. Bu yeni benlik, parçaların toplamından öte yeni bir birleşimdir.¹⁵² Gençin kimliğini oluşturması da özdeşleşme süreci ile gerçekleşir. Kimlik duygusu, açık denizde giden bir gemiye yol gösteren bir pusula gibi gence yol gösterir. Ergende, kimlik duygusu oluşumu sonucunda kendisine güven artar ve kendisini değerli hisseder.¹⁵³

Marcia (1980)’ya göre kimlik, bireyin dürtülerinin, yeteneklerinin, inançlarının ve bireysel tarihinin dinamik bir organizasyonudur.

Dereboy (1993) ise kimlik duygusunu ve bileşenlerini şöyle açıklar: “kimlik duygusu, bireyin kendini birey olarak benzersiz ve kendine özgü bir tarz içinde var olduğunu ve bu tarzın süreklilik gösterdiğini duyumsayıdır.” Kimlik duygusu belirli yaşantıların bileşimidir. Bu yaşantıları şöyle sıralayabiliriz:

¹⁴⁸ Yörükoğlu, s.102–108.

¹⁴⁹ Kula, s.34.

¹⁵⁰ Kula, s.35; Yörükoğlu, s.110.

¹⁵¹ Kula, s.47.

¹⁵² Yörükoğlu, s.110; Kula, s.47.

¹⁵³ Yörükoğlu, s.111.

1. *Özün (self) zaman içindeki aynılık ve sürekliliği:* Çocukluktan bu yana dış görünüşümüz, düşünce ve davranışlarımız değişmekte olsa bile biz hep aynı insan olarak kaldığımızı duyumsarız.

2. *Özün roller içindeki aynılık ve süreklilik yaşantısı:* Günlük yaşantımızda, sürekli olarak değişik ortamlar ve insan ilişkileri içinde farklı rollerde oluruz. İçine girdiğimiz değişik roller arasında, derinden derine bir tutarlılık ve özümüze uygunluk olduğunu duyumsarız.

3. *Özün başkaları önündeki aynılık ve süreklilik yaşantısı:* İnsanlarla farklı ilişkiler kurarız. İlişkilerimizde inişler-çıkışlar olabilir. Yine de ilişki kurduğumuz insanların hepsinin bizde aynı insanı tanıdıklarını düşünürüz.

4. *Kendi yolunda yürüyor olma yaşantısı:* Bireyin seçtiği ve yürüdüğü yolun kendi yolu olduğunu algılaması, yöneldiği geleceğin özüne uygun olduğunu duyumsamasıdır.

Birbirinden kesin sınırlarla ayrılamayan kimliğin bu temel bileşenleri, birbirleriyle ilişkilidir.¹⁵⁴

Kişilik gelişimini açıklayan en temel iki yaklaşım Freud'un psiko –seksüel gelişim kuramı ve Erikson'un psiko –sosyal gelişim kuramıdır. Freud, ergenlik dönemini kapsayan ve ilk yetişkinliğe kadar süren devreyi “genital dönem” olarak adlandırmıştır. Bu dönemde ergende, hızlı fiziksel gelişme ve cinsel dürtülerin artması nedeniyle çatışmalar olmaktadır. Bu nedenle, ergenler ebeveynle çatışmalarını çözümlmeye gitmektedirler. Ayrıca ergenler, çevreyle ve karşı cinsle olgun ilişkiler geliştirip toplumsal kurallara uygun davranışlar sergilemektedirler.¹⁵⁵ Psikoanalitik kurama göre, bu dönemde aşırı bağımlılık ortaya çıkmamışsa ergenlerin temel ihtiyaçları karşılanarak sorunlar çözülebilir.¹⁵⁶

¹⁵⁴ <http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/kimlik.htm>, (2 8.05.2008).

¹⁵⁵ Ayten, s.26.

¹⁵⁶ Senemoğlu, s.80.

Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramına göre ise ergenler, "kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası" yaşamaktadırlar. Ancak Erikson, gençlik çağının bocalamasını bir hastalık değil olağan bir bunalım olarak adlandırır. Bu dönemde "ben kimim" sorusu önem kazanmakta ve ergenler bu soruyu cevaplarken anne-babalarından çok, akran gruplarından etkilenmektedirler. Ergenin kimliğini sağlıklı şekilde kazanmasında çevresinde uygun özdeşim (model) kurabileceği kişilerin bulunması önemlidir. Erikson'a göre ergen bu dönemde kimlik kazanma sorununu çözerse kendine güvenen bir kişi olarak hayatını sürdürebilir, aksi halde rol karmaşası yaşamın diğer dönemlerinde de kişinin önüne çıkar ve kriz çözülünceye kadar devam eder.¹⁵⁷

Ergenlik dönemindeki bireyi, kimlik kazanma sürecinde kişiler etkilediği gibi din de etki etmektedir. Naci Kula'nın 800 öğrenci üzerinde yaptığı araştırmada gencin kimliğinin oluşmasında önemli bir etkisi olan özdeşleşme sürecinde, özdeşim örneklerinin neler olduğuna dair sorularda dindarlık seviyesi düşük ve orta olan gençlerin çok benzemek istediği kimse yine kendileri iken (düşük seviyede %50,5 orta seviyede %42,5) dindarlık seviyesi yüksek olanlarda ise dinî bir lider (%42,3) olduğu saptanmıştır. Kula, dindarlık seviyesi düşük olan kişilerde en çok benzemek istedikleri kişilerde, ilk sırayı kendilerinin almalarını kimlik arayışına bağlamış, dindarlık seviyesi yüksek olanlarda ilk sırayı dinî liderin almasını da dinin genç açısından kimliğini oluşturacak önemli referans olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁸

Gençlik döneminde, dinin referans alımı konusunda çocuk ve gençlik psikolojisi uzmanı Haluk Yavuzer'in düşünceleri ise şöyledir:

"Din ve ideoloji, gencin 'ben neyim?', 'kimim?' sorularına cevap bulmak için başvurabileceği referans özelliğine sahiptir. Din ve ideoloji, izah sistemi olmaları ve güven duygusu kazandırmaları yönleriyle gencin kimliğini oluşturmaya katkıda bulunur."¹⁵⁹

¹⁵⁷ Erik H.Erikson, *İnsanın Sekiz Çağı*, Çev. Bedirhan Üstün-Vedat Şar, Birey ve Toplum Yay., Ankara 1984 , s.26–29.

¹⁵⁸ Kula, s.48.

¹⁵⁹ Haluk Yavuzer, *Gençleri Anlamak*, Remzi Kitabevi, 2. Basım İstanbul 2005, s. 43.

Erikson’a göre kimlik statüsünü belirlemede ergenin karar verme gücü etki etmektedir. Ona göre kimlik krizi dört şekilde sonuçlanır:

1. *Kimlik duygusunun kazanılması (identity achievement)*: Bireyin yaşam alanlarındaki bağlantılarını yapması ve yolunu belirlemiş olmasıdır.

2. *Askıya alma (moratorium)*: Bireyin bağlantı yapmayı erteleme, kesin bağlantılar yapmadan önce bazı kimlik örüntülerini deneyerek araştırma yapmasıdır. Ergenin, yetişkinlik sorumluluklarını almaya geçişte bir tür hazırlanma ve zaman kazanma dönemi seçmesidir.¹⁶⁰

3. *Kimlik karmaşası (identity confusion)*: Ergen, güçlü travmalarla karşılaşması ve toplumsal hoşgörüyü bulamaması sonucunda karmaşalar yaşayabilir. Klinik belirtiler gösteren psikolojik bir durum olan bu olgu, kimlik karmaşası olarak tanımlanır.

4. *Kimlik dağınıklığı (identity diffusion)*: Kimlik karmaşasının daha da ağırlaşmış ciddi psikiyatrik hastalık olarak görülen halidir.

5. *Ters kimlik (negative identity)*: Kimlik karmaşası yoğun olan ergenler, bu rahatsızlık duygusundan kurtulmak için, toplumsal beklentilerin tam karşısı rolleri ve idealleri benimsemeyi seçebilirler.¹⁶¹Toplum içinde bir yer edinemeyen, geleceğinden umudunu kesen genç, topluma sırt çevirerek sınıfını, uyruğunu, dinini, ülkesini ve yetiştiği ortamın tüm değerlerini inkâr edebilir ya da teröristler, şiddet eylemcileri gibi topluma meydan okuyarak olumsuz kişiliğini kabul ettirmeye çalışabilir.¹⁶²

Kimliğin ölçülebilir ve gözlenebilir özelliklerini vurgulayan kuramcı J. Marcia’ya göre iki temel yaşam alanı olarak ideoloji ve kişiler arası ilişkiler vardır. İdeoloji alanında; dinî inançlar, politik seçimler, meslek seçimi, felsefî yaşam biçimi, kişiler arası ilişkiler arasında ise; arkadaşlık, flört, cinsiyet rolü, boş zaman uğraşısı gibi yaşamsal alanlar mevcuttur. Marcia’ya göre birey, kimlik tanımlamalarını bu yaşam alanlarında yapmaktadır.

¹⁶⁰ <http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/kimlik.htm>, (28.05. 2008)

¹⁶¹ <http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/kimlik.htm> , (28.05.2008)

¹⁶² Yörükoğlu, s.116.

Marcia'nın kuramında, kimlik şekillenmesinin iki boyutu mevcuttur. Birinci boyut, seçeneklerin araştırılmasıdır. Yaşam alanlarında, çeşitli alternatifler arasında seçim yapabilmek için yaşanan yoğun sorgulama sürecidir. İkinci boyut olan bağlanma, bu yaşamsal alanlarda, alternatifler arasında bir karara varma ve bu kararın gerektirdiklerini yerine getirmedir.

Marcia'ya göre dört kimlik statüsü mevcuttur:

1. *Başarılmış kimlik statüsü (achievement)*: Yoğun bir araştırmadan sonra yukarıda tanımlanan yaşam alanlarında kalıcı bağlanmalar yapılmıştır.

2. *Askıya alınmış kimlik statüsü (moratorium)*: Yoğun bir araştırma yapılmıştır ama herhangi bir bağlanma yapılmamıştır.

3. *İpotekli kimlik statüsü (foreclosure)*: Hiçbir araştırma yapılmadan yakın çevredeki otorite figürlerinin (anne-baba, geleneksel beklentiler v.b.) birey için önerdiği ya da planladığı beklentileri karşılayan bağlanmalar yapılmıştır. Çocuk merkezli aile ilişkilerinde daha çok rastlanan bu statüde birey, benlik arayışına hiç girmez.

4. *Dağınık kimlik statüsü (identity diffusion)*: Ergen, yoğun bir araştırma yapmış fakat hiçbir bağlantı gerçekleştirememiş veya bağlantı yapmak için hiçbir araştırma yapmamıştır.¹⁶³

C. JAMES W.FOWLER VE İNANÇ GELİŞİM TEORİSİ

1940 yılında ABD'de doğan Fowler'ın çocukluk ve gençlik yaşantısı , inancının şekillenmesinde etkili olmuştur. Metodist bir papaz olan babasının vaazları, Duke Üniversitesi'nde almış olduğu Eski ve Yeni Ahit dersleri, Duke'deki Metodist öğrenci merkeziyle olan bağları ve 60'lı yılların sonlarında farklı din ve mezheplere mensup bir grup katılımcının hayat tecrübelerini paylaşmak üzere haftada bir

¹⁶³ <http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/kimlik.htm>, (28.05.2008)

toplandıkları “Interpreter’s House”daki yöneticiliği ve burada edindiği deneyimleri, Fowler’a inanç gelişimi teorisini oluşturmada önemli katkılar sağlamıştır.

1971 yılında Harvard Üniversitesi’nde doktorasını tamamlamış olan Fowler, doktora tezini Niebuhr’un etik ve tanrı egemenliği ile ilgili teolojisi üzerinde yazmıştır. 1981 yılında bir inanç gelişimi modeli olarak *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and The Quest for Meaning* (İnanç Evreleri: İnsan Gelişimi ve Anlam Arayışının Psikolojisi) adlı eseriyle bilim dünyasındaki yerini almıştır.1987 yılında ise profesör ünvanını almıştır.¹⁶⁴

Teolog olan Fowler, dinsel olmayan inançları da içine alacak şekilde, inancın bütün formlarını açıklayan geniş bir yaklaşım modeli geliştirmiştir. Fowler’ın teorisinin temeli, insanların diğer insanlarla ilişki içinde olmaları ve paylaşılan değerlerin merkezinde belli bir bağlanma içinde algılamalarıdır.¹⁶⁵

Fowler’ın inanç gelişimi teorisi, J.Mark Baldwin, John Dewey, Jean Piaget ve Lawrence Kohlberg tarafından ifade edilen yapısalcı geleneğe dayanır. İnanç gelişimi teorisi, aynı zamanda Erik Erikson’un revizyonist psikanalitik ego psikolojisinden, Paul Tillich, H.Richard ve Wilfred Cantwel Smith’in teolojik ve mukayeseli din çalışmalarından etkilenmiştir.¹⁶⁶ H.Richard Niebuhr ve Paul Tillich tarafından vurgulanan “inançta dinamizm fikri”, W.C.Smith, inanç /faith ve iman/belief arasındaki ayrımı, R.L.Selman’ın geliştirdiği “sosyal bakış açısı” ve R.Kegan ın ileri sürdüğü “benliğin sosyal gelişimi”, inanç gelişimin temel çıkış noktalarını oluşturmaktadır.¹⁶⁷

Fowler, inancı bireyin derinliklerindeki öz olarak nitelendirmekte, bilinçli ve bilinç dışı güçlere sahip, dinamik ve üretken bir insan deneyimi olarak ifadelendirmektedir¹⁶⁸. İnanç, tek bir bireyin bağlandığı değer merkezlerinden ziyade

¹⁶⁴ Ali Ulvi Mehmedoğlu –Adem Aygün, James W.Fowler ve *İnanç Gelişimi Teorisi*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6(1), s.118.

¹⁶⁵ Karaca, s.189.

¹⁶⁶ James W Fowler, *İman Bilincinin Evreleri*, Ç ev. Ali Ulvi Mehmedoğlu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: 19,Yıl 2000, s.85.

¹⁶⁷ Ok, s.115.

¹⁶⁸ Hood, Ralph W. , s.216;Fowler, *İman Bilincinin Evreleri*, s.89.Kanımızca Fowler çevirilerinde bazı sorunlar bulunmaktadır. Örneğin bu dipnotta Hood’un makalesinde “dinamik ve kapsamlı bir insan deneyimi” olarak “inanç”tan bahsedilmekte (s.216),yine bu dipnotta adı geçen Fowler makalesinde ise”dinamik ve genel bir insanlık deneyimi”olarak “iman”dan bahsedilmektedir. İnanç Gelişimi Teorisinin temelinde inanç –iman ayrımı yapılmaktadır. Bu karışıklığın belief –faith kelimelerinin çevirilerinden kaynaklandığını düşünmekteyiz. .

din, aile, milliyet, iktidar, para, cinsellik gibi bütün insanlar için hayati öneme sahip olabilecek değer merkezlerini içermektedir.¹⁶⁹

Din, şimdiki ve gelecekteki insanların imanlarını ifade etme tarzlarını sunan ve eklenerek artan geleneklerdir. Fowler' a göre dinî inanç, dinsel gelenekler aracılığıyla Tanrı ile kişisel bir ilişki kurmak demektir.¹⁷⁰ Fowler, inancı dinden ve imandan farklı görerek insan tarafından oluşturulmuş bir olgu olarak kabul etmektedir.¹⁷¹ Ayrıca ona göre inanç, aktiflik, gelişme ve değişme özelliğine sahiptir.¹⁷²

Fowler inancı, imanı ifade etme ve iletmenin önemli tarzlarından biri olarak ifadelendirmekte ve iman ile inancı farklı kavramlar olarak nitelendirmektedir. İman, inanç gelişim teorisinde daha derin ve bilinçdışı motivasyonları kapsamakla birlikte bilinçli fiil ve inançları da içermektedir. Ona göre iman, “ gücün imge ve gerçekliklerine güven ve bağlılıktır.”¹⁷³

Fowler'a göre ideal inançlar imanla uyumludurlar ve imanı ifade etmektedirler. İman, bir ya da birçok değer merkezine, bireysel olarak güven ve bağlılığın dinamik bir örüntüsüdür.. Bu değer merkezleri, aile, başarı, kariyer, ideolojik görüş, cinsellik, para, kişiler ve dini kurumlar ve tanrı olabilir.¹⁷⁴ Ona göre bireyin, hayatında tanrı değerinde olanın ne olduğunu sorgulanması, kendisine neyin egemen olduğunu belirleyebilmesini sağlayacaktır.¹⁷⁵

Fowler, inanç gelişim teorisini şöyle tanımlamıştır:

“İnanç gelişimi teorisi, bir kişinin nihai çevreyi açık veya zımnî olarak ahenkli/uyumlu bir biçimde imgelemesi/düşünmesi bağlamında benlik-diğeri ilişkilerini kurgulamasının altında yatan bilme, değer verme ve kendini adama eylemlerini açıklamaya çalışır... Kastedilen şey, inancın hem açıkça dine özgü ifadelerini ve davranışlarını, hem de kişinin nihaî bir çevrede dinsel niteliği olmayan bir ahenk bulma ve kendini o ahenge yönlendirme biçimlerini içerir.”¹⁷⁶

¹⁶⁹ Karaca, s.190.

¹⁷⁰ Fowler, *İman Bilincin Evreleri*, s.89.

¹⁷¹ Ok, s.115.

¹⁷² Mehmedoğlu –Adem Aygün, James W.Fowler ve *İnanç Gelişimi Teorisi* s.124.

¹⁷³ Fowler, *İman Bilincin Evreleri*, s.91.

¹⁷⁴ Fowler, *İman Bilincin Evreleri*, s.90; Ok, s.121.

¹⁷⁵ Ok, s.121.

¹⁷⁶ Ok, s.118.

İnanç gelişim teorisinde inanç, yedi boyut içerisinde yapısal olarak birbirine geçmiştir. Yani inanç, her bir basamakta yedi boyutun birbiriyle ilişki içerisinde göstermiş olduğu ortalama performansın sonucudur. İnanç gelişim teorisinin 6 basamağı aşağıdaki boyutların bakış açısından etkilenmekle birlikte her bir basamak kendine özgü bir yapılanma oluşturmaktadır:

1-Piaget'e göre mantık gelişiminin evreleri (Form of logic)

2-Selman'a göre Perspektif edinimi evreleri (Perspective taking)

3-Kohlberg'e göre Ahlak gelişimin evreleri (Form of Moral judgment)

4-Sosyal bilinçliliğin sınırları (Bound of social awareness)

5-Otorite odağı (Locus of authority)

6-Dünyaya bağlılığın formu (Form of World Coherence)

7-Sembolik anlayışın gelişimi (Symbolic Function)¹⁷⁷

1. İnanç Gelişim Dönemleri

Fowler'ın inanç gelişim teorisi altı basamaktan oluşur. O bunlara ek olarak bir de yaşamın ilk yılları olan anne karnından başlayıp bebeklik devresini içine alan ilk iki yılı da eklemek suretiyle yedi aşamada tamamlanan bir süreçten bahseder. Fowler, 1981'de yayımladığı “Stages of Faith” adlı eserinde, bu dönemden Undifferentiated faith/ “farklılaşmamış inanç” olarak bahsederken 1991'de yayımlanan *İman Bilincinin Evreleri* adıyla Türkçe'ye çevrilen makalesinde ise bu dönemden “Primal Faith /İlksel İnanç” olarak bahseder.¹⁷⁸

Fowler'daki aşamalar yukarıda zikrettiğimiz zihindeki yapısal bütünlüğe göre birbirinden ayrılmaktadır. Ayrıca bu teoride inanç aşamalarının sıraları değişmemekte ve kişilerin sıradaki aşamayı gerçekleştirmeden bir sonraki aşamaya geçmesi mümkün olmamaktadır. Teoride yüksek aşamaların özellikleri “yeterli” olarak vurgulanmakta

¹⁷⁷ Mehmedoğlu –Adem Aygün, James W.Fowler ve *İnanç Gelişimi Teorisi*, s.124.

¹⁷⁸ Osmanoğlu, s.83–84.

ama “değerli” olarak kabul edilmemektedir. Bu sebeple aşamalar sadece sınıflama amacıyla kullanılmıştır.¹⁷⁹

a) Basamak öncesi Dönem (0–2)

Bu dönem, bebeklikte başlayan inanç formudur ve duygusal güvenin başlangıcını oluşturur. Bir sonraki inanç gelişimi bu evre üzerine temellenir.¹⁸⁰

Bu evrede, güven, cesaret, ümit ve sevgi duyguları temel olarak sigortalanmakta veya tehdit altına girmektedir. Bu aşamada meydana gelen başarısızlık çocukların ya kendilerini merkeze koymalarına ve bunun sonucunda aşırı narsist olmalarına veya ihmal edilmişlik ve uyumsuzluk duyguları nedeniyle başarısız sosyal ilişkiler kurmalarına neden olabilir. Fowler’e göre, çocuğun yaşadığı çevrenin durağan olması ve ona hiçbir şey sunmaması durumunda, hareket, koordinasyon, merak ve bilişsel işlevlerinin gelişmesi imkânsız olmaktadır.¹⁸¹ Konuşma ve düşünme yeteneğinin ortaya çıkmasıyla birinci basamağa geçiş başlamaktadır.¹⁸²

b) Sezgisel –Yansıtıcı İnanç (3–7)

Bu tip inanç, ilk çocuklukta dilin öğrenmesiyle ortaya çıkar.”Bu evrede hikâye, jest ve henüz mantıki düşünceyle kontrol edilemeyen ve sembollerle uyarılan hayal gücü, uzun süreli iman tasavvurları oluşturmak için algı ve duyularla bir araya gelir. Bu evre, ahlakî duygu ve ilkelerin uyanışıyla birlikte çocuğun, şekillenen benliğinde tabu ve kutsalın farkında olma, utanma ve sıkılmayla beraber özerklik ve irade dengesi için çabalamaya karşılık gelir. Tanrı tasavvurları bu dönemde bilinçli bir şekil alır ve çocukların, ana- babaları ya da hayatın ilk yıllarında duygusal yönden bağlandığı diğer yetişkinlerle olan deneyimlerine iyi veya kötü açıdan yaklaşır”.¹⁸³

Okul öncesi dönemde dini duygunun gelişimini inceleyen Konuk, bu dönemi kapsayan çalışmasında 2,5-3 yaşlarında Allah’a inanma ve inancın göstergesi olan ibadet etme duygusunun, yalnızca çekirdek halinde bulunduğunu ;sevgi, korku ve

¹⁷⁹ Ok, s.118.

¹⁸⁰ Hood, Ralph W, s.217.

¹⁸¹ Karaca, s.191.

¹⁸² Mehmedoğlu- Adem Aygün, James W.Fowler ve İnanç Gelişimi Teorisi, s.126.

¹⁸³ Fowler, İman Bilincin Evreleri, s.93.

bağlanma gibi duyguların üzerine temellenen kompleks bir duygu olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁴

Fowler'e göre Freud'un teorisindeki ödipal çatışmanın çözümlenmesi veya ertelenmesi, duygusal olarak bu evreye eşlik etmektedir. Çocukların kutsal, yasak ve ahlâkın varlığından haberdar oldukları bu evre Piaget'in "işlem öncesi", Kohlberg'in "cezalandırma ve itaat" evrelerine tekabül etmektedir.¹⁸⁵

c) Öyküsel - Lâfzî İnanç Basamağı(7–11)

Bu evrenin ortaya çıkışı ilkökul yılları ve sonrasındadır. Burada somut-işlemsel düşünce, yani mantıklı düşünce kabiliyetinin gelişimi, dünyayı, nedensellik, uzay, zaman ve sayı kategorileriyle birlikte düzenlemeye yardım edebilecek tarzdadır.¹⁸⁶

Bu evrede ahlakî ve dini kurallar, literal (harfî harfine) olarak algılanmakta, semboller somut bir tarzda karakterize edilmekte ayrıca semboller kültüre özgü nitelikler taşımaktadır.¹⁸⁷Bu dönemde, çocuklardaki evrensel hikâyelerin aktörleri, antropomorfiktir ve tanrı bu yaş aralığı için gökyüzünde duran bir insandır.¹⁸⁸

Fowler'a göre birçok ergen hatta yetişkin, zaman zaman bu evre karakteristiklerini sergileyebilmektedir.“Çocukların hayal ile gerçek arasındaki farkı ayırt edebildiği, olaylara sadece kendilerinin değil başkalarının perspektifinden de bakabilme kabiliyetinin geliştiği bu evre, Piaget'in “somut işlem”, Kohlberg'in “araçsal ahlak “ aşamasına tekabül etmektedir”.¹⁸⁹

Bu dönem ülkemizde, “çocukta dini duygu ve düşüncenin gelişimi (7–12)” adlı çalışmayla¹⁹⁰ gelişimsel olarak ele alınmıştır.

¹⁸⁴ Yurdağül Konuk, *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygu Gelişimi ve Eğitimi*, Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1994, s.99.

¹⁸⁵ Karaca, s.192.

¹⁸⁶ Fowler, *İman Bilincin Evreleri*, s.95.

¹⁸⁷ Karaca, s.192.

¹⁸⁸ Osmanoglu, s.84.

¹⁸⁹ Karaca, s.192–193.

¹⁹⁰ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1983.

d) Terkibi - Geleneksel İnanç (İlk ergenlik)

Bu evre genellikle ilk ergenlikte şekil alır.¹⁹¹ Kişilik bunalımlarının ortaya çıkması bu devreye denk gelmektedir. Bir kişiliği benimsemeye başlayan birey için kariyer ve kişisel ilişkiler önemli hale gelir. Birey için önemli olan kişilerin görüşleri içselleştirilip kişiselleştirilerek inanç ve değerler araştırılabilir. Bireyin tanrıyla ilişkisinde biçimsel ameli düşünceyle ilgili soyut fikirlere güven söz konusudur.¹⁹²

Olaylara başkalarının bakış açısından bakabilme yetisinin daha da geliştiği bu devrede, henüz bağımsız bir şekilde değerlendirilmeden edinilen değerler yer almakta ve kişi perspektiflere uyum gösterme bağlamında conformist (uymacı) özellikler sergilemektedir. Fowler'e göre bu evre, ergenlik dönemine karşılık gelse de, dinî gelişim açısından birçok yetişkinin bütün dindarlığını karakterize edebilecek özelliktedir. Piaget'in "formel işlem" aşamasının ilk dönemine tekabül eden bu evre, Kohlberg'in "kişiler arası uyum" evresine karşılık gelmektedir.¹⁹³

e) Bireysel –Düşünmeye Dayalı İnanç Basamağı (Son Ergenlik/Genç Yetişkinlik)

Bu dönemde birey, hayatını kurguladığı ve şekillendirdiği inanç ve değerleri sorgulamakta, tecrübe etmekte ve yeniden yapılandırmaktadır. Bu değer ve inançlar, irdelenmeden, düşünülmeyen ve eleştiriye tabi tutulup sorgulanmadan kabul edilmekten ziyade, açık ve kesin bir şekilde bilinçli olarak seçilmiş ve eleştiri süzgecinden geçirilmiş bağlılıklardır.¹⁹⁴ John Westerhoff inanç gelişimi teori uyarlamasında bireyleştirici – yansıtıcı evrenin bu özelliğini “ sahiplenilmiş iman (owned faith)” olarak isimlendirmiştir.¹⁹⁵

Dıştaki otoriteden içteki otoriteye yönelen birey, eleştirel bir bakış açısından inanç ve değerlerini yeniden inşa ederek bilinçli bir yönlendirici ego ortaya koymaktadır. Burada kimlik, bir önceki basamağın aksine artık kendine özgü bir hal alarak bütün ilişki ve rollere sahip olan ve onları yönlendiren orijinal bir “ben”

¹⁹¹ Karaca, s.193.

¹⁹² Mehmedoğlu- Adem Aygün, James W.Fowler ve İnanç Gelişimi Teorisi, s.127.

¹⁹³ Karaca, s.193.

¹⁹⁴ Mehmedoğlu- Adem Aygün, James W.Fowler ve İnanç Gelişimi Teorisi, s.127.

¹⁹⁵ Fowler, İman Bilincin Evreleri, s.98.

oluşturmaktadır.¹⁹⁶ Ayrıca bu evredeki inancın bir “fiilî ego” istenci vardır. Benlik, kişinin kim olduğunu çeşitli tanımlamalardan elemeler yaparak netleştirmektedir. Eş nezdinde, aile nezdinde vb kişilerin nezdinde kim olduğuna dair sorulara cevap aranmaktadır. “Bireyselleştirici- yansıtıcı evrenin görevi, bütün bu rol ilişkilerini yönlendiren ve “sahip olan” ama yine de hiç birisiyle tek başına tanımlanamayan “ben”i, bir fiilî ego’yu yerine koymaktır”.¹⁹⁷

Piaget’in “tam soyut işlemi”, Kolberg’in, “sosyal sistemin devam eğilimi” olan 4.aşamasına tekabül eden bu evre, ergenliğin son döneminde başlayıp, 30–40 yaşlarına kadar devam etmektedir.¹⁹⁸

f) Birleştirici İnanç (Orta Yaş ve Sonrası)

Hayatın ortasında veya daha sonrasında bu evre ortaya çıkmaktadır. Bu evrede hayattaki zıtlıklar ve kutupluluklar bütünleşmektedir. Burada, birey kendine ve öteki geleneklere ait sembol, hikaye, metafor ve mitleri yeniden değerlendirir ve yapılandırır.

Bu evrede sembollerin çağrışım güçleri vardır. Semboller, tek anlama indirgenmeyerek sembollerin arka planları gözetilir. Ayrıca bu evrede sembollerin, zaman ve mekân açısından göreceliği de hakimdir.¹⁹⁹

Fowler’e göre, Piaget’in formel / soyut işlemsel aşamasının diyalektik düşünceye kadar uzamasını gerektiren bu evre, Kohlberg’in “sosyal kontrat” aşamasının sonuna ve “evrensel etik” aşamasının başlangıcına tekabül etmektedir.²⁰⁰

Orta yaş ve sonrası, ülkemizde Köylü ve Kılavuz’un çalışmalarında²⁰¹ gelişimsel olarak ele alınmıştır.

¹⁹⁶ Mehmedoğlu- Adem Aygün, *James W.Fowler ve İnanç Gelişimi Teorisi* s.127.

¹⁹⁷ Fowler, *İman Bilincin Evreleri*, s.99.

¹⁹⁸ Karaca, s.194.

¹⁹⁹ Acar, s.58.

²⁰⁰ Karaca, s.195.

²⁰¹ Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitimin Teorik Temelleri*, Etüt Yay, Samsun 2000; M.Akif Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi ve Din Eğitimi*, Arasta Yay., Bursa 2003.

g) Evrenselleştirici İnanç

Bu basamağa ulaşan birey, adalet ve sevgiyi etkinleştirir. Baskı ve işkenceyi alt etmek için, hayatın anlamı ve tanrının gücü ile birleşme sürecini yaşar. Fowler, az sayıdaki insanın bu aşamaya çıkabileceğini iddia eder. İnancın bu noktasına ulaşan kişiler, toplumun huzuru için kurtarılmış bölgeler oluştururlar.²⁰² Bu bireyler, hem özgürleştiren ve hem de tehdit eden kimseler olarak tanınırlar; sevgi ve adalete daima evrenselleştirici ve kuşatıcı bağlılık özelliği gösterirler. Bu evre, benliğin merkezden ayrılma sürecini temsil etmektedir. Bu evreye ulaşan kişilere, tanrının bakış açısıyla özdeşleşmiş insanlar tabiri kullanılır. Burada benlik değersizleşmemekte, benlik tanrının bütün evreni sevişine ve değerlendirişine katılmaktadır.²⁰³ Fowler, bu evredekilere Mahatma Gandi, Martin Luther King, Mother Teresa, Abraham Heschel, Thomas Metron gibi insanları örnek göstermiştir.

Bu evrenin Piaget sisteminde karşılığı bulunmamaktadır. “Kohlberg sisteminde ise bu evre gelenek ötesinde ilave bir evreye kabaca uymaktadır”.²⁰⁴

“Fowler’in 359 kişiyle yapmış olduğu yarı klinik mülakatların muhteva analizleri, kronolojik yaş ile inanç evreleri arasındaki ilişkinin ilk çocukluk döneminde hemen hemen beklenildiği şeklinde ortaya çıktığını göstermiştir. 0–6 yaş çocuklarının %88 ‘nin 1.aşamada, %12 ‘sinin ise 1 ile 2. aşama arasında geçiş döneminde olduğu tespit edilen bu çalışmada 7–12 yaş grubunun %72 ‘den fazlasının 2.evrede olduğu görülmüştür. 7–12 yaş grubunun %17 civarındaki bir bölümünün 2 ile 3 arasında geçiş döneminde olduğu görülen araştırmada yine bu grubun yaklaşık %10 ‘u ise aynı evrede kalmıştır. Araştırmaya göre 13-20 yaş grubunun %50’si 3.aşamada %28’i, 3 ile 4 arasında geçiş dönemindedir. 21-30 yaş grubunun, % 40’ı 4.aşamada, %33 ‘ü ise 4 ile 5.aşamalar arasında geçiş dönemindedirler. Daha küçük yüzdeliklerdeki bazı denekler ise bu aşamaya yakın diğer evrelerdedir”.²⁰⁵

²⁰² Mehmedoğlu-Adem Aygün, James W.Fowler ve *İnanç Gelişimi Teorisi*, s.128.

²⁰³ Fowler, *İman Bilincin Evreleri*, s.101.

²⁰⁴ Karaca, s.196.

²⁰⁵ Karaca, s.196–197; Ok, s.117.

2.BÖLÜM

YÖNTEM VE ARAŞTIRMA

1. PROBLEM VE YÖNTEM

Bu araştırmanın problemi, ülkemizde 13–20 yaş aralığındaki gençlerin hangi inanç gelişim düzeylerinde olduklarını James W.Fowler’ın inanç gelişim teorsine (İGT) göre tespit etmektir. Araştırmanın genel probleminin altında şu alt problemler tespit edilmiştir:

1-James Fowler’ın inanç gelişimi modelinin evrenselliği ve ülkemizde uygulanabilirliği ne düzeydedir.

3-İnanç gelişimi açısından Türk insanının yaş aralıklarına bağlı olarak evrensel ve yerel gelişim özellikleri nelerdir?

4-İnanç gelişimi konusunda evrensel ve yerel değerler var mıdır, varsa bunlar nasıl şekillenmektedir?

Bu araştırmada Fowler’ın hazırladığı görüşme soruları “mülakat “ (görüşme) tekniği kullanılarak ilgili yaş grubundaki bireylere sorulmuştur.

Görüşmeci ve katılımcının var olduğu mülakat tekniğinde görüşmeye katılanların sayısına göre görüşmeler “bireysel” ve “grupça” görüşme şeklinde ayrıma tabi tutulmaktadır. Bu çalışmada görüşmeci ile kaynak kişi dışında kimsenin bulunmadığı ve kişiye özel bilgilerin yer aldığı bireysel görüşme tekniği kullanılmıştır.²⁰⁶

Sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniği olan görüşmede araştırmacı karşılaştığı her karanlık noktayı, anında soracağı sorularla aydınlatma imkânına sahip²⁰⁷ olduğu için bu çalışmanın görüşme safhasında da görüşmecinin neyi kastettiğinin anlaşılmadığı yerlerde sorular sorularak konunun anlaşılması istenmiştir.

Mülakatlar Fowler’ın çözümleme yöntemine göre deşifre edilmiştir. Çözümlemeye ses kayıtlarının detaylı olarak yazıya geçirilmesiyle başlanmıştır. Meselâ katılımcı ifadeleri arasında kısa bir süre duraklamışsa; iki nokta (..) ile gösterilmiştir.

²⁰⁶ Zeki Aslantürk, *Sosyal Bilimler için Araştırma Metod ve Teknikleri*, İFAV Yay., İstanbul 1999,s.118.

²⁰⁷ Aslantürk, s.117.

Eğer uzun bir duraklama yapmışsa; bu, üç nokta ile (...) gösterilmiştir. Mülakatın bilgisayar kayıtlarında soru ifadeleri siyah puntolarla; araştırmacının soruların dışında kapalı olan yerleri aydınlatmak amacıyla sorduğu sorular da italik olarak gösterilmiştir.

Bu bağlamda görüşme tekniği, inanç gelişimi teorisi çerçevesinde yürütülen bu araştırmanın özelliği gereği, kullanılabilecek elverişli bir tekniktir. Ayrıca bu çalışmada kullanılan görüşme tekniği, Fowler'nın geliştirdiği inanç gelişimi teorisi bağlamında yapılandırılmış bir özelliğe sahiptir.

Araştırmada Fowler'in hazırladığı soruların 24 'ü katılımcılara yöneltilmiştir. Katılımcılara bu soruların haricinde tez danışmanının da onayını alınarak 13 soru daha yöneltilmiştir. Bu sorular deşifre edilerek deneklerin hangi inanç basamağında oldukları noktasında veri sağlamıştır. Bu sorulardan; *Hayatı Şekillendiren Motifler* bölümünde 2. soruya; “a) Din eğitimi nereden aldın? Sence yeterli mi? Cuma veya vakit namazlarına camiye gider misin? b) Bilim ve din neden vardır? Birbirleriyle çatışırlar mı? Örneğin öğrenim hayatınızda derslerdeki bilimsel şeyler inançlarınızla kimi zaman çatşıyorlar mı?” soruları eklenmiştir.

2. *İlişkiler* bölümünde 3. soruya; “a) Toplum içersinde kendinize karşı olumlu bir kişilik algısına sahip olduğunuzu söyleyebilir misin? Kendini işe yaramaz olarak gördüğün zamanlar oldu/yor mu? Bu durumlarda size yardımcı kişi, gurup ve inançlar var mı? b) Futbol, camii, kültürel derneklerle ilgilenir misin? Faaliyetler konusunda düşüncelerin neler? c) Komşularınızla ilişkileriniz nasıl? Onlar hemşehrileriniz mi? Nasıl insanlar? d) Tv, gazete, dergi gibi yayınları takip ediyor musun? En çok hangi programları seviyorsun? Dinî programlar sizi etkiliyor mu?” soruları eklenmiştir.

3. *Din* bölümünde 2. soruya; “a) Ahiret ve kıyamet denince sende ne gibi bir çağrışım yapıyor? b) Cennet ve cehennemle ilgili neler söyleyebilirsin? Cennet ve cehennem kimler içindir? Cehennemden korkuyor musun?” soruları eklenmiştir. Yine 4.soruya; a) İslam'ın beş şartından biri olan hac ibadeti hakkında neler biliyorsun? Müslümanlar niçin hacca giderler. İhram, tavaf, şeytan taşlama ve kurban kesme ibadetlerini kadın erkek karışık niçin birlikte yaparlar? b) Oruç tutar mısın ve orucun anlamı nedir? c) Namaz kılar mısın ve neler hissedersin? soruları eklenmiştir. Son

olarak 8. soruya; “a) Dinlerarası diyalog ve medeniyetler çatışması kavramları hakkında ne düşünüyorsun? b) Dünyadaki politikayla ilgileniyor musun? Şu an dünyanın problemleri hangi politik görüşle çözülebilir?” soruları eklenmiştir.

29 katılımcıyla yapılmış bireysel görüşmeler, bireysel farklılıklar olmakla beraber ortalama 50 dk. sürmüştür.

2. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bir araştırmada model dendiğinde araştırmanın konusunu tayinden sonuçların sunulmasına kadar geçen süreç kastedilmektedir.²⁰⁸

Fowler ve ekibi, "İnanç Gelişimi Mülakatı" vasıtasıyla, inanç gelişiminin yedi boyutuyla alakalı olarak, konuşma içerisinde hayatı ve hayat tecrübelerini, onları şekillendiren temel unsur ve değerleri de belirlemek üzere, küçük çocuklardan başlayarak yaşlı kuşaklara kadar yaklaşık 400 kişiyle 7 yıl süresince mülakatlar yapmışlardır. Bu mülakatlar, kişinin izni alınarak, sonradan analiz edilmek üzere kasetlere kaydedilmiştir. Sohbet havası içerisinde geçen bu mülakatlarda, mülakatın, mülakat yapılan kişiler tarafından sürdürülmesi mümkün olmadığında sonlandırılabilceğine dair garanti verilir. Mülakatlar yapıldığı şekilde anonim olarak kalırlar ve bilimsel çalışmalarda alıntılanabilirler.

James W. Fowler’ın inanç gelişimi teorisi (İGT) temel alınarak 13–20 yaş aralığındaki gençlerin inanç gelişim basamaklarını tespit edilmek amacıyla yapılan bu araştırmada mülakat tekniği kullanılmıştır.

Görüşmenin nasıl ve ne şekilde yürütüleceği ya da nasıl analiz edileceğine dair prosedür, inanç gelişimi teorisi’ne dair hazırlanan bir el kitabından yararlanılarak yapılmıştır.²⁰⁹

²⁰⁸ Aslantürk, s.39

²⁰⁹ James W. Fowler, H. Streib, B. Keller, *Manüel For Faith Development Research*, 2004, p.17–21, 27–29,65

Fowler’ın inanç gelişim teorisinde inanç, yedi boyut içerisinde yapısal olarak birbirine geçmiştir. Fowler’deki aşamalar birbirinden zihindeki yapısal bütünlüğe göre ayrılmaktadır. İnanç, her bir basamakta yedi boyutun birbiriyle ilişki içerisinde göstermiş olduğu ortalama performansın sonucudur. Görüşmelerin deşifrelerinden sonra katılımcıların inanç gelişim düzeyleri bu boyutların ortlaması alınarak bulunmuştur.

Bu araştırmada, sadece yaş faktörü gözönüne alınmış, inanç gelişimi yaşlara göre incelenmiştir.

3. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini, İstanbul ilindeki 13–20 yaş arasındaki katılımcılar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilmiş 13- 20 yaş aralığındaki 8 erkek ve 21 kadındır. Örneklem grubunda, 13-20 yaş aralığındaki tüm yaşlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

4. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN NİTELİKLERİ

Araştırmamızdaki katılımcılar, ruh sağlığı açısından problemi olmayan, Müslüman olan, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve Türkiye’de yaşayan, normal ilişkilerini sürdürebilen ve hayatının bir kısmında örgün eğitim görmüş ve görmekte olan kişilerdir.

Araştırmamızda katılımcılar, 8 erkek ve 21 kadının oluşmakta olup toplam 29 kişidir. Araştırmamızda isimler değiştirilmiş, kurum adları ve şahıs adları araştırmanın güvenilirliği gereği saklanmıştır. Yine araştırmada katılımcıların yaş, eğitim düzeyi bakımından farklı olmasına özen gösterilmiştir.

5. UYGULAMA

Mülakatları uygulanmaya başlamadan önce Fowler ve arkadaşlarının araştırmacılar için gerekli gördükleri döküman, ses kayıt cihazı gibi araç gereçler temin edilmiştir.²¹⁰ Daha sonra pilot bir çalışmayla başladığımız mülakatlar esnasında eksikler tamamlanarak araştırmanın verimliliği arttırılmaya çalışılmıştır. Mülakatlar 13–20 yaş aralığındaki kişilere uygulanmıştır. Katılımcılara mülakata başlamadan önce araştırmadaki soruların kaç tane olduğu söylenmiş ,katılımcıların kendilerini rahat hissedebileceği birebir ortamlar tercih edilmiştir.Katılımcılara kimliklerin saklanacağı bilgisi verildikten sonra, katılımcıların rahat mülakat yapılmıştır.Ayrıca mülakat esnasında katılımcı, zorlamaya tabi tutulmaksızın gönül rahatlığıyla mülakata katılmıştır.Mülakata devam etmek istemeyen, zorlanmamış ve mülakatlardan yarıda kalanlar olmuştur.Böylece çeşitli denemeler yaptıktan sonra tam ve güzel mülakatlara ulaşılmıştır.Bu da uzun bir süreci almıştır.Katılımcılara ulaşma konusunda çeşitli mekanlara gidilmiş katılımcıların belli bir çevrden olmamasına dikkat edilmiştir.Görüşme süresi katılımcının performansına göre değişmiştir.Mülakat esnasında anlaşılmayan yerler hemen katılımcıya anında sorulmuştur.Ayrıca katılımcının görüşlerinin yönlendirilmemesi amacıyla katılımcının olumlu ya da olumsuz hiçbir görüşü mülakat esnasında değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

6. VERİLERİN TOPLANMASI VE YORUMLANMASI

Araştırmada mülakatlar bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır.Mülakatlar Fowler'in çözümleme yöntemine göre deşifre edilmiştir. Çözümlemeye ses kayıtlarının detaylı olarak yazıya geçirilmesiyle başlanmıştır. Meselâ katılımcı ifadeleri arasında kısa bir süre duraklamışsa; iki nokta (..) ile gösterilmiştir. Eğer uzun bir duraklama yapmışsa; bu, üç nokta ile (...) gösterilmiştir. Mülakatın bilgisayar kayıtlarında soru ifadeleri siyah puntolarla; araştırmacının soruların dışında kapalı olan yerleri aydınlatmak amacıyla sorduğu sorular da italik olarak gösterilmiştir.

²¹⁰ Fowler, H. Streib, B. Keller, *Manüel For Faith Development Research*, p. 15–17

Mülakatların deşifrelerinden sonra Fowler tarafından hazırlanan ve aşamaların boyutlarına işaret eden skora kâğıtlarından faydalanılmıştır. Boyutların tespiti Fowler tarafından tespit edilen zihinsel performans biçimlerine(1-Akıl yürütme biçimi. 2-Başkalarının bakış açısından bakma düzeyi. 3-Ahlakî yargılama biçimi. 4-Sosyal grubun sınırlarını çizme tarzı. 5-Bağlandığı otorite türü. 6-Dünyayı ahenkle algılama yeteneği. 7-Sembollerini değerlendirme biçimi.)²¹¹ göre değerlendirilmiştir. Boyutların tespitinden sonra hepsinin aritmetik ortalaması alınmış ve bütün katılımcıların mülakatlarına bu yöntem uygulanmıştır. Sonunda katılımcının hangi inanç aşamasında olduğu tespit edilmiştir.

²¹¹ Ok, s.117.

3. BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

1. İnanç Gelişimi Skorlama Analiz Çizelgeleri

Bu kısımda katılımcılarımızın tamamına ait inanç gelişim basamaklarını gösteren çizelgeler tek tek sunulacaktır. Bu çizelgelerin öncesinde genel bir bakış sağlayabilmek için araştırmacı tarafından hazırlanan katılımcıların tek bir listede birleştiği inanç gelişim mülakatı sonuçlarına göre katılımcıların basamak ortalamalarını gösterir çizelge sunulacaktır.

İNANÇ GELİŞİM MÜLAKATI SONUÇLARINA GÖRE DENEKLERİN BASAMAK ORTALAMALARINI GÖSTERİR ÇİZELGE					
SIRA NO	TAKMA AD	YA Ş	CİNSİYE T	MESLEK	BASAMAK ORTALAMASI
1	Ayşegül	13	K	Öğrenci	2,6
2	Betül	15	K	Ev kızı	2,9
3	Cüneyt	16	E	Öğrenci	2,9
4	Çağla	13	K	Öğrenci	2,9
5	Duygu	13	K	Öğrenci	2,9
6	Esmâ	14	K	Öğrenci	2,9
7	Ece	14	K	Öğrenci	3
8	Elif	18	K	Öğrenci	3,2
9	Gamze	19	K	İşçi	3,3
10	Hatice	14	K	Öğrenci	3
11	İlknur	13	K	Öğrenci	2,7
12	Lokman	18	E	Öğrenci	3
13	Meltem	14	K	Öğrenci	2,9
14	Nergis	18	K	Öğrenci	3
15	Özge	13	K	Öğrenci	2,7
16	Pınar	14	K	Öğrenci	2,5
17	Ramazan	13	E	Öğrenci	2,8
18	Serpil	15	K	Öğrenci	3
19	Şeyma	17	K	Öğrenci	3,4
20	Uğur	18	E	İşsiz	3
21	Gülşen	17	K	Öğrenci	3,0
22	Tamer	15	E	Öğrenci	3
23	Deniz	18	K	Öğrenci	3,2
24	İsmail	18	E	Ünv. Öğrencisi	3
25	Aykut	18	E	İşçi	3,2
26	Fatma	13	K	Öğrenci	3
27	Ümmügülsüm	17	K	Öğrenci	3,3
28	Muhammet	15	E	Öğrenci	3
29	Büşra	14	K	Öğrenci	2,4

	Ayşegül- Yaşı (13)		0	8	16	2,6	0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of	↑ sum			
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Olaylar sebeplere dayanır		2,0			
	Crises	Otorite alanı aile		2,0			
	Changes in self	Aile		2,0			
	Decisions	İstedığı gibi değişkenleri kontrol edemiyor			3,0		
						2,3	
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Geniş toplum üyeleri		2,0			
	Parents	Otorite alanı kitaplar		2,0			
						2,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Problem birçok yönden çözülür			3,0		
	Sin	Geleneksel değer			3,0		
	Evil	Geleneksel değer			3,0		
	Religious conflicts				3,0		
						3,0	
D/Social awareness- Sosyal	Marker events	Sosyal onaylanmış figür			3,0		
	Changes in relationships	Çekirdek grup		2,0			
	Groups	Geniş toplum üyeleri		2,0			
						2,3	
E/Locus of authority	Your life meaning	Kendine has ihtiyaçlar		2,0			
	Beliefs	Geleneksel değer			3,0		
	Always right	Kişisel tercih			3,0		
						2,7	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Kişisel karizma			3,0		
	Purpose of human life	İnançlar kritik edilmiyor			3,0		
	Death	Geleneksel değer			3,0		
	Religious Person	İnançlar kritik edilmiyor			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Antropomorfik değil			3,0		
	Harmony	Duyguları çöştürücü			3,0		
	Symbols, Rituals	Sembol analizi yok			3,0		
	Spiritual discipline	Kritik analiz yok			3,0		
						3,0	
		Summary Stage Average				2,6	
		Frequency of Stage Assignemnt	0	8	16		
		Total Number of Codings					

Tablo 1. İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Ayşegül'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Betül-Yaşı(15) t Interview ID#		Kriterler t Rater (ID)	0	2	21	2,9	0
			frequency of ε			sum	
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages				
			1	2	3		
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Yok					
	Crises	Felsefi manada düşünce üretimi yok			3,0		
	Changes in self	Arkadaş çevresi			3,0		
	Decisions	Gözlemden sonuç çıkarma			3,0		
						3,0	
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Kişiler arası ilişki			3,0		
	Parents	Kendi istekleri ön planda		2,0			
						2,5	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Karşıdakilerin beklentilerine cevap verme			3,0		
	Sin	Karmaşık eleştiri yok			3,0		
	Evil	Duygusal ve kişisel yargılama			3,0		
	Religious conflicts	Kişisel yargılama			3,0		
						3,0	
D/Social awareness- Sosyal	Marker events	Duygusal bağ			3,0		
	Changes in relationships	Aile		2,0			
	Groups	Grup fikri			3,0		
						2,7	
E/Locus of authority- Otorite Odağı	Your life meaning	Romantik görme			3,0		
	Beliefs	Diğerleriyle kıyaslama			3,0		
	Always right	Dış görünüş ve şekilcilik			3,0		
						3,0	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	İlişkisel merkezli			3,0		
	Purpose of human life	İnançlarını kritik etmez			3,0		
	Death	Duygular ile onaylama			3,0		
	Religious Person	Kritik edilmiş fikir yok			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function -Simgesel islev	Image of God	Kritik analiz yok			3,0		
	Harmony	Çağrışım gücü var			3,0		
	Symbols, Rituals	Kritik analiz yok			3,0		
	Spiritual discipline	Kritik analiz yok			3,0		
						3,0	
Summary Stage Average						2,9	
Frequency of Stage Assignment			0	2	21		
Total Number of Codings							

Tablo.2 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Betül'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Cüneyt-Yaş(16) ↑ Interview ID#		Kriterler ↑ Rater (ID)	0	2	22	2,9	0
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Eleştirel düşünmesine neden olan olay			3,5		
	Crises	Problemin birçok yoldan çözümü			3,0		
	Changes in self	Realite ve fantazinin karışımı			3,0		
	Decisions	Problemin birçok yoldan çözümü			3,0		
						3,1	
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Kişiler arası ilişki			3,0		
	Parents	Sınırlı şekilde empati			3,0		
						3,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Basit ahlaki görecelik			3,0		
	Sin	Kişisel uyum			3,0		
	Evil	Toplunun devamı			3,0		
	Religious conflicts	Uzlaşmaya değer verme			3,0		
						3,0	
D/Social awareness- Sosyal	Marker events	Duygusal bağ			3,0		
	Changes in relationships	İkili ilişkiler			3,0		
	Groups	Dış görünüş esas alınmış		2,0			
						2,6	
E/Locus of authority- Otorite odağı	Your life meaning	Eleştirilmemiş kavram			3,0		
	Beliefs	Yakın aile otorite kaynağı		2,0			
	Always right	İnançlarını kritik etmez			3,0		
						2,6	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Değer yönelimi kişiler arası			3,0		
	Purpose of human life	Değer yönelimi kişiler arası			3,0		
	Death	İnançlarını kritik etmez			3,0		
	Religious Person	Dünya görüşünü duygular temellendiriyor			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function Simgesel işlev	Image of God	Tanrı sembolü antropomorfik değil			3,0		
	Harmony	Duygu			3,0		
	Symbols, Rituals	Sembolleri gözden geçirmez			3,0		
	Spiritual discipline	Dini sembollerin geleneksel yorumları			3,0		
						3,0	
Summary Stage Average						2,9	
Frequency of Stage Assignment			0	2	22		
Total Number of Codings							

Tablo.3 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Cüneyt'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

Çağla-Yaşı(13) ↳ Interview ID#		Kriterler ↳ Rater (ID)	0	2	21	2,9	0
			frequency of			sum	
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic-Mantık biçimi	Breakthrough	Toplum			3,0	3,0	
	Crises	Yok					
	Changes in self	Felsefi manada düşünce üretimi yok			3,0		
	Decisions	İstediği gibi değişkenleri kontrol edemez			3,0		
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Onaylanan grup			3,0	3,0	
	Parents	İçsel			3,0		
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Sistemli bir düşünme yok			3,0	3,0	
	Sin	Toplumsal devamı			3,0		
	Evil	Duygusal yargılama			3,0		
	Religious conflicts	Uzlaşma			3,0		
D/Social awareness- Sosyal	Marker events	Olayları hikayeleştirme		2,0		2,7	
	Changes in relationships	Sosyal çevrenin gücü			3,0		
	Groups	Grup değerleri			3,0		
E/Locus of authority- Otorite Odağı	Your life meaning	Geleneksel değer			3,0	3,0	
	Beliefs	Geleneksel değer			3,0		
	Always right	Karmaşık eleştirisi yok			3,0		
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Kişisel karizma			3,0	3,0	
	Purpose of human life	Dini sembollerin geleneksel yorumu			3,0		
	Death	Geleneksel yorum			3,0		
	Religious Person	Geleneksel değer			3,0		
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Literal yorumlama		2,0		2,8	
	Harmony	Sembollerin çağrışım gücü			3,0		
	Symbols, Rituals	Dışsal otorite			3,0		
	Spiritual discipline	Geleneksel değer			3,0		
Summary Stage Average						2,9	
Frequency of Stage Assignment			0	2	21		
Total Number of Codings							

Tablo.4 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Çağla'ya Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Duygu-Yaşı(13) ↑ Interview ID#	Kriterler ↑ Rater (ID)	0	3	19	2,9	0
			↑	frequency of	ε	↑	sum
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Duyguları çoşturucu			3,0		
	Crises	İnançlarıyla ilgili eleştirel düşünmesi			3,5		
	Changes in self	Felsefi manada düşünce yok			3,0		
	Decisions	Sistematiik düşünemez			3,0		
						3,1	
B/Perspective taking (perspektif edinimi)	Current relationships	Aile		2,0			
	Parents	İnançlarıyla ilgili eleştirel düşünmesi			3,5		
						2,8	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Duygusal ve kişisel yargılama			3,0		
	Sin	Karmaşık eleştirii yok			3,0		
	Evil	Kişisel yargılama			3,0		
	Religious conflicts	Uzlaşuya değer verme			3,0		
						3,0	
D/Social awareness- Sosyal	Marker events	Aile			3,0		
	Changes in relationships	İçsel			3,0		
	Groups	Mevcut aile		2,0			
						2,7	
E/Locus of authority- Otorite Odağı	Your life meaning	Aile		2,0			
	Beliefs	Yok					
	Always right	Basit ahlaki görecelik			3,0		
						2,5	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Yok					
	Purpose of human life	Dışsal otorite ve duygu			3,0		
	Death	Dışsal otorite ve duygu			3,0		
	Religious Person	Kritik edilmiş fikir yok			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function -Simgesel İslev	Image of God	Duyguları çoşturucu			3,0		
	Harmony	Duyguları çoşturucu			3,0		
	Symbols, Rituals	Duyguları çoşturucu			3,0		
	Spiritual discipline	Kritik analiz yok			3,0		
						3,0	
Summary Stage Average						2,9	
Frequency of Stage Assignemnt			0	3	19		
Total Number of Codings							

Tablo.5 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Duygu'ya Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Esmâ-Yaş(114)	Kriterler					#BAŞV!
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of s	↑ sum			
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Duyguları çoşturucu			3,0		
	Crises	Sebep-sonuç			3,0		
	Changes in self	İlişkisel merkezli			3,0		
	Decisions	Sebebe- sonuç			3,0		
						3,0	
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Aile		2,0			
	Parents	Karşılıklı ve içsel			3,0		
						2,5	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Dürüstlük			3,0		
	Sin	Dürüstlük			3,0		
	Evil	Karmaşık eleştirisi yok			3,0		
	Religious conflicts	Ahlaki görecelik			3,0		
						3,0	
D/Social awareness- Sosyal	Marker events	Mevcut aile		2,0			
	Changes in relationships	Kişisel karizma			3,0		
	Groups	Değerler			3,0		
						2,7	
E/Locus of authority-Otorite Odacı	Your life meaning	Felsefi manada düşünce üretimi yok			3,0		
	Beliefs	Fantezi ile realite karışımı			3,0		
	Always right	Ahlaki görecelik			3,0		
						3,0	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Kişisel karizma			3,0		
	Purpose of human life	Geleneksel değer			3,0		
	Death	Geleneksel değer			3,0		
	Religious Person	Örtük düşünce			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Hisleri harekete geçirici			3,0		
	Harmony	Duyguları harekete geçirici			3,0		
	Symbols, Rituals	Çağırışım gücü			3,0		
	Spiritual discipline	Duygusal bağ			3,0		
						3,0	
		Summary Stage Average				2,9	
		Frequency of Stage Assignemnt	0	2	22		

Tablo6. İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Esmâ'ya Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Ece-Yaşı(14)	Kriterler	0	4	18	2,8	0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of	↑ sum			
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Yok					
	Crises	Dışsal otorite			3,0		
	Changes in self	Felsefi manada düşünce üretimi yok			3,0		
	Decisions	İstediği gibi değişiklik yapamaz			3,0		
						3,0	
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Mevcut aile		2,0			
	Parents	Sabit ve tutucu			3,0		
						2,5	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Moral yargılar davranışlara etki etmiş			3,0		
	Sin	Karmaşık eleştiri yok			3,0		
	Evil	Kişisel uyum			3,0		
	Religious conflicts	Uzlaşmaya değer verme			3,0		
						3,0	
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	Gruptaki pozisyon			3,0		
	Changes in relationships	Kişisel karizma			3,0		
	Groups	Eleştiri yok		2,0			
						2,7	
E/Locus of authority-Otorite odağı	Your life meaning	Aile		2,0			
	Beliefs	Grup uyumu			3,0		
	Always right	Bizim gibi olmayanlar		2,0			
						2,3	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Yeterli cevap yok					
	Purpose of human life	Dışsal otorite ve duygu			3,0		
	Death	Duygular			3,0		
	Religious Person	Duygular			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Geleneksel yorum			3,0		
	Harmony	Duyguları harekete geçirici			3,0		
	Symbols, Rituals	Sembolleri gözden geçirmez			3,0		
	Spiritual discipline	Sembolleri gözden geçirmez			3,0		
						3,0	
		Summary Stage Average				2,8	
		Frequency of Stage Assignemnt	0	4	18		
		Total Number of Codings					0

Tablo.7 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Ece'ye Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	ElifYaşı(18)	Kriterler						
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of stage				↑ sum	
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages				Σ	
			1	2	3	4		
A/Form of logic-Mantık biçimi	Breakthrough	Eleştirel düşünmesi			3,5			
	Crises	Yok						
	Changes in self	Kendine ters gelen bakış açısını dışlama			3,0			
	Decisions	Değişkenleri istediği şekilde kontrol yok			3,0			
							3,2	
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Arkadaş çevresi			3,0			
	Parents	Fikir üretme yok			3,0			
							3,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Toplum			3,0			
	Sin	Moral yargılar			3,0			
	Evil	Duygusal yargılama			3,0			
	Religious conflicts	Dışsal otorite				4,0		
							3,3	
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	Köklü değişiklik			3,5			
	Changes in relationships	Kişisel karizma			3,0			
	Groups	Diğerleriyle kıyaslama			3,0			
							3,2	
E/Locus of authority-Otorite Odağı	Your life meaning	Otorite çok boyutlu				4,0		
	Beliefs	Sosyal çevre			3,0			
	Always right	Ters bakış açılarını dışlama			3,0			
							3,3	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Kişisel karizma			3,0			
	Purpose of human life	Geleneksel yorum			3,0			
	Death	Dini sembollerin geleneksel yorumu			3,0			
	Religious Person	Dışsal otorite			3,0			
							3,0	
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Duyguları harekete geçirici			3,0			
	Harmony	Duyguları harekete geçirici			3,0			
	Symbols, Rituals	Fikirle ilgilenme yok			3,0			
	Spiritual discipline	Fikirleri aktarma				4,0		
							3,3	
		Summary Stage Average					3,2	
		Frequency of Stage Assignemnt	0	0	20	3		
		Total Number of Codings						

Tablo.8 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Elif'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	GamzeYaşı(19)	Kriterler					
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of stage				↑ sum
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages				Σ
			1	2	3	4	
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Gözlemlediği sonuçtan çıkarım			3,0		
	Crises	Dışsal otorite ve duygu			3,0		
	Changes in self	Fantezi realite karışımı			3,0		
	Decisions	Deneyler yapabilir			3,0		
							3,0
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Kişisel karizma			3,0		
	Parents	İçsel			3,0		
							3,0
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Ahlaki görecelik			3,0		
	Sin	Dışsal otorite				4,0	
	Evil	Dışsal otorite				4,0	
	Religious conflicts	Dışsal otorite				4,0	
							3,8
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	Ayrımcılığa eğimli				4,0	
	Changes in relationships	Grup değerleri			3,0		
	Groups	Ayrımcılığa eğimli				4,0	
							3,7
E/Locus of authority-Otorite Odağı	Your life meaning	Otorite dışsal				4,0	
	Beliefs	Dışsal otoritelere teslimiyet			3,0		
	Always right	Kişisel ilişkiler			3,0		
							3,3
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Duygular,dış görünüş			3,0		
	Purpose of human life	Dinin geleneksel yorumu			3,0		
	Death	Dinin geleneksel yorumu			3,0		
	Religious Person	Dışal otorite ve duygular			3,0		
							3,0
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Duyguları harekete geçirici			3,0		
	Harmony	Hisleri harekete geçirici			3,0		
	Symbols, Rituals	Fikirleri aktarma				4,0	
	Spiritual discipline	Kritik analiz yok			3,0		
							3,3
		Summary Stage Average					3,3
		Frequency of Stage Assignemnt	0	0	17	7	
		Total Number of Codings					

Tablo.9 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Gamze'ye Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Hatice-Yaşı (14)	Kriterler	0	1	22	1	3,0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of stage				↑ sum
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages				Σ
			1	2	3	4	
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Felsefi bir düşünce üretimi yok			3,0		
	Crises	Sebeup -Sonuç mantığı			3,0		
	Changes in self	Sebeup -Sonuç mantığı			3,0		
	Decisions	Edinilmiş benlik			3,0		
							3,0
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Biresel ve somut perspektif			3,0		
	Parents	Karşılıklı ve içsel			3,0		
							3,0
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Duygusal ve kişisel bir yargılama			3,0		
	Sin	Kişisel yargılama			3,0		
	Evil	Tanımlanmamış değer			3,0		
	Religious conflicts	Basit ahlaki görecelik			3,0		
							3,0
D/Social awareness- Sosyal	Marker events	Mevcut aile		2,0			
	Changes in relationships	Sosyal grubun bakış açısı			3,0		
	Groups	Grup fikrini açıklar ifade			3,0		
							2,7
E/Locus of authority- Otorite Odağı	Your life meaning	Geleneksel otorite			3,0		
	Beliefs	Duygular etkili			3,0		
	Always right	Otorite dışsal				4,0	
							3,3
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Bakış açısını duygularıyla onaylar			3,0		
	Purpose of human life	Tanımlanmamış değer			3,0		
	Death	Tanımlanmamış değer			3,0		
	Religious Person	Geleneksel değer			3,0		
							3,0
G/Symbolic Function -Simgesel islev	Image of God	Duyguları harekete geçirici			3,0		
	Harmony	Dugu ve hisleri harekete geçirici			3,0		
	Symbols, Rituals	Sembollerin kritik analizi yok			3,0		
	Spiritual discipline	Sembollerin kritik analizi yok			3,0		
							3,0
		Summary Stage Average					3,0
		Frequency of Stage Assignemnt	0	1	22	1	
		Total Number of Codings					

Tablo.10 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Hatice''ye Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	ilknur- Yaşı(13)	Kriterler	0	5	18	2,7
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of	↑ sum		
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages			Σ
			1	2	3	
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Sembollerin çağrışım gücü			3,0	
	Crises	Yok				
	Changes in self	Somut dünyaya odaklanan bilinç		2,0		
	Decisions	Çok sert eleştiriye açık değil			3,0	
						2,7
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Aile ile ilişki		2,0		
	Parents	Karşılıklı ve içsel			3,0	
						2,5
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Karmaşık eleştiri yok			3,0	
	Sin	Karmaşık eleştiri yok			3,0	
	Evil	Karmaşık eleştiri yok			3,0	
	Religious conflicts	Kişisel ve duygusal eleştiri			3,0	
						3,0
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	Hikaye biçimleri		2,0		
	Changes in relationships	Öğretmenler		2,0		
	Groups	Grup bilinci			3,0	
						2,3
E/Locus of authority-Otorite	Your life meaning	Aile ve tipik çevre		2,0		
	Beliefs	Dini sembollerin geleneksel yorumları			3,0	
	Always right	Kişisel ilişki			3,0	
						2,7
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Kişisel karizma			3,0	
	Purpose of human life	Duygular			3,0	
	Death	Geleneksel yorum			3,0	
	Religious Person	Dışsal otorite			3,0	
						3,0
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Duyguları harekete geçirici			3,0	
	Harmony	Geleneksel yorum			3,0	
	Symbols, Rituals	Geleneksel yorum			3,0	
	Spiritual discipline	Kritik analiz yok			3,0	
						3,0
		Summary Stage Average				2,7
		Frequency of Stage Assignment	0	5	18	
		Total Number of Codings				

Tablo.11 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre İlknur'a Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Lokman -Yaşı(18)	Kriterler	0	0	24	3,0	0	3
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of	↑ sum				Aspect
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings	
			1	2	3			
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Sebeup -sonuç			3,0			
	Crises	Sebeup -sonuç			3,0			
	Changes in self	Örtük düşünce			3,0			
	Decisions	ilişkisel merkezli			3,0			
						3,0		
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Sabit ve tutucu			3,0			
	Parents	Karşılıklı ve içsel			3,0			
						3,0		
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Basit ahlaki görecelik			3,0			
	Sin	Moral yargılar kişinin düşüncesini yönlendirmede etkili			3,0			
	Evil	duygusal ve kişisel yargılama			3,0			
	Religious conflicts	Geleneksel değer			3,0			
						3,0		
D/Social awareness-Sosyal farkındalık	Marker events	Onaylanan sosyal grubun bakış açısı egemen			3,0			
	Changes in relationships	Grubun fikrini açıklayan özellikler			3,0			
	Groups	Sosyal grubun perspektifi			3,0			
						3,0		
E/Locus of authority-Otorite odağı	Your life meaning	Kişisel karizma			3,0			
	Beliefs	Sorgulanmamış yaklaşım			3,0			
	Always right	Kişini kendi değerleriyle eleştirel düşünmesi			###			
						3,2		
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Dışsal otorite			3,0			
	Purpose of human life	İma yollu değer			3,0			
	Death	Geleneksel değer			3,0			
	Religious Person	İçerik ve kurgu uyumu			3,0			
						3,0		
G/Symbolic Function - Simgesel işlev	Image of God	Grup tarafından etkilenmiş sembol			3,0			
	Harmony	Sembollerin gücü duyguları çoşturucu			3,0			
	Symbols, Rituals	Sembollerin kritik analizleri yoktur			3,0			
	Spiritual discipline	Dini sembollerin geleneksel yorumları			3,0			
						3,0		
		Summary Stage Average				3,0		
		Frequency of Stage Assignemnt	0	0	24			
		Total Number of Codings					0	

Tablo.12 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Lokman'a Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Meltem-Yaşı(14)	Kriterler	0	3	21	2,9	0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of	↑ sum			
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic-Mantık biçimi	Breakthrough	Başkalarının bakış açısı			3,0		
	Crises	İkili ilişkiler			3,0		
	Changes in self	Kişer arası ilişki			3,0		
	Decisions	Düşünce süreci adlandırılmaz			3,0		
						3,0	
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Kişiler arası ilişki			3,0		
	Parents	Duygusal bağ			3,0		
						3,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Basit ahlaki görecelik			3,0		
	Sin	Bağlılık			3,0		
	Evil	Karmaşık eleştiri sistemi gelişmemiş			3,0		
	Religious conflicts	Uzlaşmaya değer verme			3,0		
						3,0	
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	Otorite alanı aile		2,0			
	Changes in relationships	İkili ilişkiler			3,0		
	Groups	Sosyal grup			3,0		
						3,0	
E/Locus of authority-Otorite Odağı	Your life meaning	Tipik sosyal çevre		2,0			
	Beliefs	Yakın aile		2,0			
	Always right	Görüntüler			3,0		
						2,3	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Kişilikler önemli yere sahiptir			3,0		
	Purpose of human life	Dünya görüşünü mutluluklar temellendirir.			3,0		
	Death	Geleneksel değer			3,0		
	Religious Person	Dışsal otorite			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Semboller duygu ve hisleri harekete geçirir.			3,0		
	Harmony	Sembollerin çağrışım gücü			3,0		
	Symbols, Rituals	Kritik analiz yok			3,0		
	Spiritual discipline	Duyguları harekete geçirici			3,0		
						3,0	
		Summary Stage Average				2,9	
		Frequency of Stage Assignment	0	3	21		
		Total Number of Codings					0

Tablo.13 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Meltem''e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Nergis Yaşı(18)	Kriterler	0	0	23	3,0	0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of	↑ sum			
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic-Mantık biçimi	Breakthrough	Muğlak düşünce			3,0		
	Crises	Tümden gelim			3,0		
	Changes in self	Sebep-sonuç			3,0		
	Decisions	Sert eleştirilere sahip sistemlere sahip değil			3,0		
						3,0	
B/Perspective-taking (perspektif)	Current relationships	Karşılıklı ilişki			3,0		
	Parents	Kişiler arası ilişki			3,0		
						3,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Kişiler arası değerlere yönelik yorum			3,0		
	Sin	Karmaşık eleştiri sistemi yok			3,0		
	Evil	Karmaşık eleştiri sistemi yok					
	Religious conflicts	Uzlaşmaya değer verme			3,0		
						3,0	
D/Social awareness-Sosyal farkındalık	Marker events	Onaylanan sosyal grubun bakış açısı egemen			3,0		
	Changes in relationships	Duygusal bağ			3,0		
	Groups	Sosyal grup			3,0		
						3,0	
E/Locus of authority-Otorite Odağı	Your life meaning	Kişisel tercih			3,0		
	Beliefs	Sorgulanmamış yaklaşım			3,0		
	Always right	Otorite temelinde kişilikler önemli			3,0		
						3,0	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Kendisine ters gelen bakış açılarını dışlama			3,0		
	Purpose of human life	Duygular			3,0		
	Death	Geleneksel değer			3,0		
	Religious Person	Romantik görme bakış açısı			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Sembollerin kritik analizleri yoktur			3,0		
	Harmony	Sembollerin çağrışım gücü			3,0		
	Symbols, Rituals	Duyguları çöştürücü bir yön			3,0		
	Spiritual discipline	Kritik analiz yok			3,0		
						3,0	
		Summary Stage Average				3,0	
		Frequency of Stage Assignment	0	0	23		
		Total Number of Codings					0

Tablo.14 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Nergis''e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Özge-Yaşı(13(	Kriterler	0	6	14	2,7
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of	↑	↑	↑ sum
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages			Σ
			1	2	3	
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Yok				
	Crises	Yok				
	Changes in self	Şekilcilik			3,0	
	Decisions	Problemi birçok yoldan çözer			3,0	
						3,0
B/Perspective taking (perspektif	Current relationships	Aile sınırı		2,0		
	Parents	Karşılıklı ve içsel			3,0	
						2,5
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Ahlaki yargılar davranışı etkiliyor.			3,0	
	Sin	Dışsal otorite			3,0	
	Evil	Sabit ve tutucu			3,0	
	Religious conflicts	Uzlaş			3,0	
						3,0
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	Aile sınırı		2,0		
	Changes in relationships	Çekirdek Grup		2,0		
	Groups	Mevcut aile geleneksel topluluk		2,0		
						2,0
E/Locus of authority-Otorite Odağı	Your life meaning	Otorite aile		2,0		
	Beliefs	Duygular			3,0	
	Always right	Yeterli cevap yok				
						2,5
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Kritik analiz yok			3,0	
	Purpose of human life	Yeterli cevap yok				
	Death	Dışsal otorite ve duygu			3,0	
	Religious Person	Geleneksel değer			3,0	
						3,0
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Kritik analiz yok		2,0		
	Harmony	Sembollerin çağrışım gücü			3,0	
	Symbols, Rituals	Kritik analiz yok			3,0	
	Spiritual discipline	Kritik analiz yok			3,0	
						2,8
		Summary Stage Average				2,7
		Frequency of Stage Assignemnt	0	6	14	
		Total Number of Codings				

Tablo.15 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Özge'ye Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Pınar-Yaşı(14)	Kriterler	0	11	13	2,5
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of	↑	↑	↑ sum
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages			Σ
			1	2	3	
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	olayları hikayelendirme		2,0		
	Crises	Karşılıklı ve içsel			3,0	
	Changes in self	Geleneksel topluluk		2,0		
	Decisions	Sebeup- sonuç			3,0	
						2,5
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Mevcut aile		2,0		
	Parents	Karşı tarafın etkisi		2,0		
						2,0
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Moral yargılar			3,0	
	Sin	Moral yargılar			3,0	
	Evil	Karmaşık eleştiri yok			3,0	
	Religious conflicts	yargısal düşünme		2,0		
						2,8
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	Çekirdek grup		2,0		
	Changes in relationships	İkili ilişki			3,0	
	Groups	Dar bir çevre		2,0		
						2,3
E/Locus of authority-Otorite Odağı	Your life meaning	Aile		2,0		
	Beliefs	Çekirdek grup		2,0		
	Always right	Dürüstlük			3,0	
						2,3
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Kişisek karizma			3,0	
	Purpose of human life	Somut dünyaya odaklanmış		2,0		
	Death	Geleneksel yorum			3,0	
	Religious Person	Geleneksel yorum			3,0	
						2,8
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Antropomorfik		2,0		
	Harmony	Hisleri harekete geçirici			3,0	
	Symbols, Rituals	Hisleri harekete geçirici			3,0	
	Spiritual discipline	Kritik analiz yok			3,0	
						2,8
		Summary Stage Average				2,5
		Frequency of Stage Assignemnt	0	11	13	
		Total Number of Codings				

Tablo.16 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Pınar'a Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Ramazan-Yaşı(13)	Kriterler	0	4	20	2,8
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of	↑	↑	↑ sum
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages			Σ
			1	2	3	
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Duygu ve hisleri harekete geçirici			3,0	
	Crises	Benim isteğim		2,0		
	Changes in self	Sosyal çevre			3,0	
	Decisions	Sebepler sonuç			3,0	
						2,8
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Arkadaş			3,0	
	Parents	Yansıtma yok		2,0		
						2,5
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Kişisel yargılama			3,0	
	Sin	Geleneksel değer			3,0	
	Evil	Karmaşıl eleştiri yok			3,0	
	Religious conflicts	Uzlaşmaya değer verme			3,0	
						3,0
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	Mevcut aile		2,0		
	Changes in relationships	öğretmenleri		2,0		
	Groups	Kurum			3,0	
						2,3
E/Locus of authority-Otorite Odağı	Your life meaning	Sorgulanmamış yaklaşım			3,0	
	Beliefs	İma yollu innaç			3,0	
	Always right	Kurguyla içerik uyumlu			3,0	
						3,0
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Şekilcilik			3,0	
	Purpose of human life	Geleneksel yorum			3,0	
	Death	Geleneksel değer			3,0	
	Religious Person	İlişkisel merkezli			3,0	
						3,0
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Geleneksel yorum			3,0	
	Harmony	Kritik analiz yok			3,0	
	Symbols, Rituals	Duyguları çoğaltıcı			3,0	
	Spiritual discipline	Kritik analiz yok			3,0	
						3,0
		Summary Stage Average				2,8
		Frequency of Stage Assignment	0	4	20	
		Total Number of Codings				

Tablo.17 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Ramazan'a Ait Basamak Ortalamasını Gösterir

Çizelge

	Serpil -Yaşı(15)	Kriterler	0	0	24	3,0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of	↑ sum		
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages			Σ
			1	2	3	
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Örtük düşünce			3,0	
	Crises	Örtük düşünce			3,0	
	Changes in self	Rastgele ve muğlak düşünce			3,0	
	Decisions	Örtük düşünce			3,0	
						3,0
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	İçsel			3,0	
	Parents	Kişiler arası ilişki			3,0	
						3,0
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Dürüstlük			3,0	
	Sin	Dışsal otoriteye teslimiyet			3,0	
	Evil	Kritik analiz yok			3,0	
	Religious conflicts	Uzlaşmaya değer verme			3,0	
						3,0
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	İkili ilişki			3,0	
	Changes in relationships	İkili ilişki,duygusal bağ			3,0	
	Groups	Sosyal grup			3,0	
						3,0
E/Locus of authority-Otorite Odağı	Your life meaning	Kişisel tercih			3,0	
	Beliefs	Felsefi düşünce yok			3,0	
	Always right	Ahlaki yargılar			3,0	
						3,0
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Değer yönelimi kişiler arası			3,0	
	Purpose of human life	İnançlarını kritik etmez			3,0	
	Death	İnançlarını kritik etmez			3,0	
	Religious Person	Geleneksel değer			3,0	
						3,0
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Sembollerin kritik analizi yoktur			3,0	
	Harmony	sembollerin çağrışım gücü			3,0	
	Symbols, Rituals	Duygular			3,0	
	Spiritual discipline	Semboller gözden geçirilmiyor			3,0	
						3,0
		Summary Stage Average				3,0
		Frequency of Stage Assignment	0	0	24	
		Total Number of Codings				

Tablo.18 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Serpil'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Şeyma-Yaşı(17)		0	0	15	9	0	0	3,
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of stage assignnr						↑ sum
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages						Σ
			1	2	3	4	5	6	
A/Form of logic-Mantık biçimi	Breakthrough	İlişki değerlerine mana yükleme			3,0				
	Crises	Sebeup sonuç			3,0				
	Changes in self	Felsefi manada düşünce üretimi				4,0			
	Decisions	Formal ve ayrıntılı				4,0			
									3,5
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	İçsel			3,0				
	Parents	Karşılıklı ve içsel			3,0				
									3,0
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Ayrıntılı ve rasyonel				4,0			
	Sin	toplumun devamı için değer savunma			3,0				
	Evil	duygusal yargılama			3,0				
	Religious conflicts	Uzlaşmaya değer verme			3,0				
									3,3
D/Social awareness-Sosyal farkındalık	Marker events	Grup değerleri			3,0				
	Changes in relationships	Kişisel karizma			3,0				
	Groups	ideolojik kurguya kimlerin dahil olduğunu söyler				4,0			
									3,3
E/Locus of authority-Otorite Odağı	Your life meaning	Otorite dışsal				4,0			
	Beliefs	Otorite dışsal				4,0			
	Always right	otorite içsel yerleşmiş				4,0			
									4,0
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	otorite içsel yerleşmiş				4,0			
	Purpose of human life	rasyonel olarak edinilmiş				4,0			
	Death	Geleneksel yorum			3,0				
	Religious Person	Ters bakış açılarını dışlama			3,0				
									3,5
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Duyguları harekete geçirici			3,0				
	Harmony	Duyguları harekete geçirici			3,0				
	Symbols, Rituals	Kritik aniz yok			3,0				
	Spiritual discipline	Duyguları harekete geçirici			3,0				
									3,0
		Summary Stage Average							3,4
		Frequency of Stage Assignemnt	0	0	15	9	0	0	
		Total Number of Codings							

Tablo.19 İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Şeyma'ya Ait Basamak Ortalamasını Gösterir

Çizelge

	Uğur- Yaşı(18)	Kriterler	0	0	22	3,0	0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of	↑	sum		
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic-Mantık biçimi	Breakthrough	Felsefi manada düşünce üretimi yok			3,0		
	Crises	Gözlemlenebilir sonuçlardan çıkarım			3,0		
	Changes in self	Duygusal ve kişisel yargılama			3,0		
	Decisions	Değişkenleri kontrol edemez			3,0		
						3,0	
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Diğerlerinin bir parçası			3,0		
	Parents	Karşılıklı ve içsel			3,0		
						3,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Moral yargılar davranışlarda etkili			3,0		
	Sin	Karmaşık eleştiri sistemi gelişmemiş			3,0		
	Evil	Karmaşık eleştiri sistemi gelişmemiş			3,0		
	Religious conflicts	Uzlaşmaya değer verme			3,0		
						3,0	
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	Kişinin gruptaki pozisyonu			3,0		
	Changes in relationships	Grup değerleri			3,0		
	Groups	Grup psikolojisi			3,0		
						3,0	
E/Locus of authority-Otorite Odağı	Your life meaning	Yok					
	Beliefs	Yok					
	Always right	Geleneksel yaklaşım			3,0		
						3,0	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Dışsal otorite			3,0		
	Purpose of human life	Rastgele düşünce			3,0		
	Death	Geleneksel değer			3,0		
	Religious Person	Geleneksel değer			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Duyguları harekete geçirici			3,0		
	Harmony	Duyguları harekete geçirici			3,0		
	Symbols, Rituals	Geleneksel yorum			3,0		
	Spiritual discipline	Sembollerin kritik analizleri yoktur			3,0		
						3,0	
		Summary Stage Average				3,0	
		Frequency of Stage Assignment	0	0	22		
		Total Number of Codings					0

Tablo 20. İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Uğur'a Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Gülşen- Yaşı(17)	Kriterler	0	0	22	3,0	0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of s	↑ sum			
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Yok					
	Crises	Örtük düşünce			3,0		
	Changes in self	Rastgele düşünce			3,0		
	Decisions	Tümünden gelişimsel çıkarım			3,0		
						3,0	
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Kişiler arası ilişki egemen			3,0		
	Parents	Sınırlı şekilde empati			3,0		
						3,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Basit ahlaki görecelik			3,0		
	Sin	Kişisel yargılama			3,0		
	Evil	Duygusal yargılama			3,0		
	Religious conflicts	Uzlaşmaya değer verme			3,0		
						3,0	
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	Yeterli cevap yok					
	Changes in relationships	Duygusal bağ			3,0		
	Groups	Diğer gruplara yayılım			3,0		
						3,0	
E/Locus of authority-Otorite odağı	Your life meaning	Otoriteleri belirlemede duygular etkili			3,0		
	Beliefs	Otorite belirlemede kişisel tercihi temelinde seçer			3,0		
	Always right	İkili ilişkileri sürdürmek için önemli değerleri benimser			3,0		
						3,0	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Değer yönelimleri kişiler arası			3,0		
	Purpose of human life	İnançlarını kritik etmez			3,0		
	Death	Grup tutumları			3,0		
	Religious Person				3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Eleştirel düşünce nedeni			3,5		
	Harmony	Sembollerin çağrışım gücü			3,0		
	Symbols, Rituals	Sembol analizi yok			3,0		
	Spiritual discipline	Sembol analizi yok			3,0		
						3,1	
		Summary Stage Average				3,0	
		Frequency of Stage Assignemnt	0	0	22		
		Total Number of Codings					0

Tablo 21. İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Gülşen'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Tamer-Yaşı(15)	Kriterler	0	1	23	3,0	0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of s	↑ sum			
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Örtük düşünce			3,0		
	Crises	Realite ve fantazinin karışımı			3,0		
	Changes in self	Realite ve fantazinin karışımı			3,0		
	Decisions	Gözlemlenebilir sonuçlardan çıkarımlar yapabilir.			3,0		
						3,0	
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Karşılıklı ve kişiler arası ilişki			3,0		
	Parents	Sınırlı şekilde empati			3,0		
						3,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Basit ahlaki görecelik			3,0		
	Sin	Basit ahlaki görecelik			3,0		
	Evil	Duygusal ve kişisel yargılama			3,0		
	Religious conflicts	Duygusal ve kişisel yargılama			3,0		
						3,0	
D/Social awareness-Sosyal farkındalık	Marker events	Duygusal bağ			3,0		
	Changes in relationships	Geleneksel topluluk otoritesinin temsilcileriyle sınırlı değil			3,0		
	Groups	Diğerlerini bizim gibi değil diye ayırır.		2,0			
						2,7	
E/Locus of authority-Otorite Yeri	Your life meaning	Otorite belilemede görüntüler etkili			3,0		
	Beliefs	Otorite belirlemede eleştirilmemiş kavramlar etkili			3,0		
	Always right	Duygular			3,0		
						3,0	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	İnançlarını kritik etmez			3,0		
	Purpose of human life	Dışsal otorite			3,0		
	Death	Geleneksel değer			3,0		
	Religious Person	Değer yönelimi kişiler arası			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Sembolleri gözden geçirmiyor.			3,0		
	Harmony	Duyguları çoğaltıcı			3,0		
	Symbols, Rituals	Sembolleri gözden geçirmiyor.			3,0		
	Spiritual discipline	Sembolleri gözden geçirmiyor.			3,0		
						3,0	
		Summary Stage Average				3,0	
		Frequency of Stage Assignment	0	1	23		
		Total Number of Codings					

Tablo 22. İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Tamer'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Deniz-Yaşı(18)	Kriterler	0	0	23	1	3,2	
		↑ Rater (ID)	↑	frequency of stage	↑	sum		
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages				Σ	Numb codi
			1	2	3	4		
A/Form of logic- Mantık Bıçımı	Breakthrough	Duygularıyla onaylama			3,0			
	Crises	Problemi birçok yönden çözer			3,0			
	Changes in self	Kendinde değişiklik			3,0			
	Decisions	Problemi birçok yönden çözer			3,0			
							3,0	
B/Perspective -taking- Perspektif	Current relationships	Karşılıklı ilişki			3,0			
	Parents	Empati kurma			3,0			
							3,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Ahlaki görecelik			3,0			
	Sin	Ahlaki görecelik			3,0			
	Evil	Somut duygular etkili			3,0			
	Religious conflicts	Dışsal otorite				4,0		
							3,3	
D/Social awareness-Sosyal farkındalık	Marker events	Tabular otorite			3,0			
	Changes in relationships	Sosyal grubun bakış açısı			3,0			
	Groups	Dışsal otoriteye bağlılığı sonlandırma			3,5			
							3,4	
E/Locus of authority- Otorite Odağı	Your life meaning	Tabular otorite			4,0			
	Beliefs	Duygular etkili			3,0			
	Always right	Eleştirilmemiş kavramlar			3,0			
							3,4	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	İnanç sistemi üzerinde düşünme			3,5			
	Purpose of human life	Dış otorite			3,0			
	Death	Duygular			3,0			
	Religious Person	İnançlar kritik edilmiyor			3,0			
							3,1	
G/Symbolic Function-Simgesel İslev	Image of God	Dinsel semboller ikili ilişkiye dayalı			3,0			
	Harmony	Otorite etkili			3,0			
	Symbols, Rituals	Çağırışım gücü			3,0			
	Spiritual discipline	Otorite etkili			3,0			
							3,0	
		Summary Stage Average					3,2	
		Frequency of Stage Assignemnt	0	0	23	1		
		Total Number of Codings						

Tablo 23. İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre Deniz'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

İsmail-Yaşı(18) ↑ Interview ID#		Kriterler ↑ Rater (ID)	0	0	24	3,0	0
			↑	frequency of s		↑	sum
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Sebepler sonuç sistemine dayalı			3,0		
	Crises	Sebepler sonuç sistemine dayalı			3,0		
	Changes in self	Gözlemlediklerinden çıkarımlar yapar			3,0		
	Decisions	Gözlemlediklerinden çıkarımlar yapar			3,0		
						3,0	
B/Perspectiv e taking (perspektif	Current relationships	Sosyal çevre			3,0		
	Parents	Diğerleriyle kendini kıyaslama			3,0		
						3,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Dünya görüşünü duygulara temellendirir			3,0		
	Sin	İnanç sistemi üzerinde düşünme			3,5		
	Evil	Karmaşık eleştiri gelişmemiş			3,0		
	Religious conflicts	Gruba uyum için önemli değerleri benimser			3,0		
						3,1	
D/Social awareness- Sosyal	Marker events	Rastgele düşünce			3,0		
	Changes in relationships	İkili ilişkiler,duygusal bağlar			3,0		
	Groups	Dış otorite kaynaklarına bağlılık yok			3,5		
						3,2	
E/Locus of authority	Your life meaning	Eleştirilmemiş kavram			3,0		
	Beliefs	Eştirilmemiş kavram			3,0		
	Always right	Şekilcilik ve katı kuralcılık hakim değil			3,0		
						3,0	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahenği	Mature faith	Kişiler arası değer			3,0		
	Purpose of human life	Kişiler arası değer			3,0		
	Death	Grubun değerleri,tutumları.			3,0		
	Religious Person	Grubun değerleri,tutumları.			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function Simgesel işlev	Image of God	Sembollerin kritik analizleri yoktur			3,0		
	Harmony	Sembollerin çağrışım gücü vardır			3,0		
	Symbols, Rituals	Sembollerin krtik analizleri yok			3,0		
	Spiritual discipline	Dini sembollerin geleneksel yorumları			3,0		
						3,0	
Summary Stage Average						3,0	
Frequency of Stage Assignemnt			0	0	24		
Total Number of Codings							0

Tablo 24: İnanç Gelişim Mülakatı Sonucuna Göre İsmail'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Aykut-18	Kriterler	0	0	21	3	3,2	0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of stage				↑ sum	
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages				Σ	Number of codings
			1	2	3	4		
A/Form of logic-Mantık Formu	Breakthrough	Eleştirel düşünmesine neden olan olay			3,5			
	Crises	Duyguları la onay lama			3,0			
	Changes in self	Sebeup-sonuç			3,0			
	Decisions	Sebeup-sonuç			3,0			
							3,1	
B/Perspective taking-Perspektif	Current relationships	Empati kurma			3,0			
	Parents	Karşılıklı ve içsel			3,0			
							3,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Moral yargı			3,0			
	Sin	Duygusal yargılama			3,0			
	Evil	Dürüstlük			3,0			
	Religious conflicts	Uzlaşmaya değer verme			3,0			
							3,0	
D/Social awareness	Marker events	Duyguları a onay lama			3,0			
	Changes in relationships	İkili ilişki			3,0			
	Groups	Grup hedefi			3,0			
							3,0	
E/Locus of authority-Otorite Odağı	Your life meaning	Dışsal				4,0		
	Beliefs	Dışsal				4,0		
	Always right	Dışsal				4,0		
							4,0	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Dışsal otorite, kişisel karizma			3,0			
	Purpose of human life	İlişkisel merkezli			3,0			
	Death	Dışsal otorite			3,0			
	Religious Person	Dışsal otorite			3,0			
							3,0	
G/Symbolic Function-Sembolik Fonksiyon	Image of God	Dini sembolün geleneksel yorumu			3,0			
	Harmony	Otorite tarafından etkilenme			3,0			
	Symbols, Rituals	Dini sembolün geleneksel yorumu			3,0			
	Spiritual discipline	Çok boyutlu			3,0			
							3,0	
		Summary Stage Average					3,2	
		Frequency of Stage Assignemnt	0	0	21	3		
		Total Number of Codings						

Tablo 25: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Aykutl'a Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

	Fatma-13	Kriterler	0	2	21	3,0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of			↑ sum
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages			Σ
			1	2	3	
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Eleştirel düşünmesi			3,5	
	Crises	Yok				
	Changes in self	Kendini diğerleriyle kıyaslama			3,0	
	Decisions	Karşıdakilerin beklentisi			3,0	
						3,2
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Duygusal ve kişisel yargılama			3,0	
	Parents	Otoritede ciddi çatışma			3,5	
						3,3
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Basit ahlaki görecelik			3,0	
	Sin	Duygusal yargılama			3,0	
	Evil	Duygusal ve kişisel yargılama			3,0	
	Religious conflicts	Uzlaşmaya değer verme			3,0	
						3,0
D/Social awareness- Sosyal	Marker events	Mevcut aile		2,0		
	Changes in relationships	Aile		2,0		
	Groups	Grup pozisyonu			3,0	
						2,3
E/Locus of authority- Otorite Odağı	Your life meaning	Toplum kişiyi değiştirebilir			3,0	
	Beliefs	Geleneksel dini sembol			3,0	
	Always right	Dürüstlük			3,0	
						3,0
F/Form of World Coherence-Dünya Ahenği	Mature faith	Dışsal otorite ve duygu			3,0	
	Purpose of human life	Dışsal otorite			3,0	
	Death	Kendine ters gelen bakış açısını dışlama			3,0	
	Religious Person	Rasyonel tepki yok			3,0	
						3,0
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	Dini sembollerin geleksel yorumları			3,0	
	Harmony	Duyguları harekete geçirici			3,0	
	Symbols, Rituals	Dini sembollerin geleksel yorumları			3,0	
	Spiritual discipline	Duyguları çoşturucu			3,0	
						3,0
		Summary Stage Average				3,0
		Frequency of Stage Assignment	0	2	21	
		Total Number of Codings				

Tablo 26: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Fatma'ya Ait Basamak Ortalamasını Gösterir

Çizelge

	Ümmü Gülsüm Yaşı(-1)	Kriterler	0	0	23		3,3	0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑	frequency of st	↑	sum		
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages				Σ	Number of codings
			1	2	3	4		
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	İnanç sistemi üzerinde düşünme			3,0			
	Crises	Kişi problemin birçok yoldan			3,0			
	Changes in self	Problemin bir çok yönden			3,0			
	Decisions	İkili ilişki ve duygusal bağ			3,0			
							3,0	
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Kişiler arası ilişki egemen			3,0			
					3,0			
	Parents	Sınırlı şekilde empati						
							3,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Görecelik			3,0			
	Sin	Dış otoriteye bağlılığı sonlandırması			3,5			
	Evil	İnanç sistemi üzerinde düşünme			3,5			
	Religious conflicts	Kişisel uyum ve uzlaşmaya değer verme			3,0			
							3,3	
D/Social awareness- Sosyal farkındalık	Marker events	Kişinin kendi inanç ve değerleriyle ilgili eleştirel düşünmesine sebep			3,5			
	Changes in relationships	Grubun sınırlarını ikili ilişkiler oluşturur			3,0			
	Groups	Otoriteye direnme				4,0		
							3,5	
E/Locus of authority	Your life meaning	Otorite figürünü kişisel tercihi temelinde seçer			3,0			
	Beliefs	Otorite belirlemede görüntüler etkili.			3,0			
	Always right	Otoriteyi belirlemede duygular etkili			3,0			
							3,0	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	İnançlarını kritik etmez			3,0			
	Purpose of human life	Dış otorite			3,0			
	Death	Duygular			3,0			
	Religious Person	İnançlarını kritik etmez			3,0			
							3,0	
G/Symbolic Function -Simgesel işlev	Image of God	İnanç sistemi üzerinde düşünme			3,5			
	Harmony				3,0			
	Symbols, Rituals	İnanç sistemi üzerinde düşünme			3,5			
	Spiritual discipline	İnanç sistemi üzerinde düşünme			3,5			
							4,5	
		Summary Stage Average					3,3	
		Frequency of Stage Assignment	0	0	23			
		Total Number of Codings						

Tablo 27: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Ümmü Gülsüm'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir

Çizelge

	Muhammet-15	Kriterler	0	1	23	3,0	0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of			↑ sum	
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Düşünce örtük			3,0		
	Crises	Düşünce örtük			3,0		
	Changes in self	Denencesel düşünceler tasarlama			3,0		
	Decisions	Çok sert eleştiriye dayanmama			3,0		
						3,0	
B/Perspective taking (perspektif)	Current relationships	Karşılıklı kişiler arası ilişki			3,0		
	Parents	Sınırlı şekilde empati			3,0		
						3,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Duygusal ve kişisel yargılama			3,0		
	Sin	Doğru davranışta somut duygusal etkili			3,0		
	Evil	Karmaşık eleştiri yok			3,0		
	Religious conflicts	Karmaşık eleştiri yok			3,0		
						3,0	
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	Grubun sınırını ikili ilişki oluşturur			3,0		
	Changes in relationships	Grubun sınırını ikili ilişki oluşturur			3,0		
	Groups	Sosyal grup bakış açısı			3,0		
						3,0	
E/Locus of authority-Otorite odağı	Your life meaning	Yakın aile otorite		2,0			
	Beliefs	Otorite belirlemede kişisel tercih			3,0		
	Always right	Duygular etkili			3,0		
						2,7	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Değer yönelimleri kişiler arası			3,0		
	Purpose of human life	Grubun değerleri ,tutumları			3,0		
	Death	İnançlarını kritik etmez			3,0		
	Religious Person	Geleneksel değer			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function - Simgesel işlev	Image of God	Sembolleri gözden geçirmez			3,0		
	Harmony	Dinsel sembol yorumu ikili ilişkiye yönelik			3,0		
	Symbols, Rituals	Sembollerin kritik analizi yok			3,0		
	Spiritual discipline	Sembollerin kritik analizi yok			3,0		
						3,0	
		Summary Stage Average				3,0	
		Frequency of Stage Assignment	0	1	23		
		Total Number of Codings					0

Tablo 28: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Muhammet'e Ait Basamak Ortalamasını Gösterir

Çizelge

	Büşra-14	Kriterler	0	13	11	2,4	0
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of	↑ sum			
Themes / Interview Questions		Scoring Criteria	Stages			Σ	Number of codings
			1	2	3		
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough	Kişi etki tepki ilişkisini anlar		2,0			
	Crises	Neden sonuç ilişkisi		2,0			
	Changes in self	Kişi etki tepki ilişkisini anlar		2,0			
	Decisions	Mantığına güvenme		2,0			
						2,0	
B/Perspective taking (perspektif edinimi)	Current relationships	Perspektif sahibi olmak somut olay		2,0			
	Parents	Kendine has istekler önde		2,0			
						2,0	
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action	Gruba uyum sağlamak			3,0		
	Sin	Basit ahlaki görecelik			3,0		
	Evil	Basit ahlaki görecelik			3,0		
	Religious conflicts	Gruba uyum sağlamak			3,0		
						3,0	
D/Social awareness-Sosyal	Marker events	Aile		2,0			
	Changes in relationships	Başkalarını kabulde görüntü etkili		2,0			
	Groups	Başkalarını kabulde görüntü etkili		2,0			
						2,0	
E/Locus of authority-Otorite odağı	Your life meaning	Yakın aile otorite kaynağı		2,0			
	Beliefs	Geleneksel işaret ve sembol		2,0			
	Always right	Dış görünüş önemli		2,0			
						2,0	
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith	Dünya görüşünü duygular temellendiriyor			3,0		
	Purpose of human life	Grubun değerleri tutumları			3,0		
	Death	Otoriteyi kişisel tercihi yapar			3,0		
	Religious Person	İnançlarını kritik etmez			3,0		
						3,0	
G/Symbolic Function - Simgesel işlev	Image of God	Sembol ve sembolize edilen ayrılır		2,0			
	Harmony	Çok boyutlu semboller			3,0		
	Symbols, Rituals	Sembollerini değerlendirmede cemaat kuralları etkili			3,0		
	Spiritual discipline	Semboller sembolize edilenden ayrı değil			3,0		
						2,8	
		Summary Stage Average				2,4	
		Frequency of Stage Assignment	0	13	11		
		Total Number of Codings					0

Tablo 29: İnanç Gelişim Mülakatı Sonuçlarına Göre Büşra'ya Ait Basamak Ortalamasını Gösterir Çizelge

James W.Fowler’ ın 359 kişi üzerinde yaptığı araştırmada 13-20 yaş aralığında bulunan 56 katılımcının %50’si 3. inanç basamağında, % 28.6’sı 3-4. basamak aralığında, %12,5’i 2-3. basamak aralığında, % 5,4’ü 4. inanç basamağında, %3,6’sı 2. inanç basamağında çıkmıştır.²¹²

Araştırmamızda katılımcıların hangi inanç basamaklarında oldukları aşağıda gösterilmiştir:

Gönöl (19); 3,3, Aykut (18); 3,2, Deniz (18); 3,2, Elif (18); 3,2, Nergis (18); 3, İsmail(18); 3, Lokman (18); 3, Uğur (18); 3, Gülşen (17); 3, şeyma (17); 3,4, Ümmügölsüm (17); 3,3,Cüneyt (16); 2,9, Muhammet (15);3, Betöl (15); 2,9, Serpil (15); 3, Tamer (15); 3, Büşra(14);2,4, Hatice (14);3, Esma(14); 2,9, Ece (14); 2,8, Meltem (14); 2,9, Pınar (14);2,5, Ayşegöl (13); 2,6, Çağla (13);2,9, Duygu (13); 2,9, Fatma (13); 3, İlknur (13);2,7, Özge(13); 3, Ramazan (13); 2,8.

Katılımcıların % 44,82’si (13 kişi) 2-3. inanç basamakları aralığında, % 34,48 (10 kişi) 3. inanç basamağında, %20,68’si (6 kişi) 3-4. inanç basamağı aralığında yer aldıkları saptanmıştır.

13-20 yaş grubunda yer alan bireylerin Fowler’ın inanç gelişim basamaklarından 2-3. basamak aralığında toplandığı tespit edilmiştir. Bu tabloları topluca gördükten sonra araştırma bulgularımız hakkında genel bir bakış sahibi olabilmek amacıyla mülakat sorularımız ve bunlara verilen cevaplara dair veriler sıralanacaktır

2. İnanç Gelişimi Mülakatlarında Elde Edilen Ortak Sonuçlar

Katılımcıların mülakat sorularına verdikleri cevaplar, aşağıda sıralanmıştır:

1- “Hayatınızı göz önüne alarak hayatınızın en önemli ana bölümlerini belirleyiniz. Özellikle hangi önemli olaylar bu dönemde sizin için belirleyici bir dönüm noktası olmuştur?” sorusuna verdikleri cevaplarda katılımcılar, “kaza geçirme”, “yeni bir okula başlama”, “sınav yenilgisi”, “öğretmenin davranışı”, “aileye

²¹² Ok, a.g.m, s.117.

yeni bir bireyin katılımı”, “anne ve babanın boşanması”, akrabaların ölümü”nü hayatlarında yaşadıkları önemli olaylar kapsamında değerlendirmişlerdir.

2- “Şahıs olarak kişiliğinizin gelişiminde etkili olan herhangi bir ilişki söz konusu mu? Hayat tecrübeleriniz içerisinde kişiliğiniz ve düşünme biçiminiz üzerinde etkili olan bir değişim hatırlıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplarda katılımcılar; “aile, arkadaş, yakın akrabalar, öğretmen, din kültürü öğretmeni, cemaat lideri ve sosyal çevre”yi hayatında etkili olan unsurlar olarak zikretmişlerdir.

3-“Allah tasavvurunuz ve Allah ile ilişkileriniz, hayatınızın bu belirgin dönemleri boyunca nasıl bir değişime uğradı? Şu anda Allah sizin için kimdir veya nedir?” sorusuna verdikleri cevaplarda katılımcılar, Allah’ı “rabb, büyük bir şey, her şeyi gören, manevi bir güç, Yüce bir güç, yaratan, sınavan, insanlara yardım eden, onların iyiliğini isteyen, haramdan, kötülükten koruyan, yemeyen içmeyen, kâinatın sahibi, her yerde olan”, “mucize bir şey”, “Gökyüzünden bize bakan” olarak isimlendirmişlerdir.

4-“Hayatınızın anlamına ilişkin algılayışınızı değiştiren ya da bu anlayışınızı pekiştiren yoğun manevi ve ruhsal deneyiminiz oldu mu?” sorusuna verdikleri cevaplarda katılımcılar, “iş hayatına girmek”, “liseye başlamak”, “yeni insanlarla tanışmak”, “sınav yenilgileri”, “rüyalar”, “izlenen bir tiyatro”, “okunan bir kitap”, “ailedeki birinin ölümle yüz yüze gelmesi” ve “öz eleştiri anları” gibi deneyimleri hayatlarının anlamını değiştiren deneyimler arasında zikretmişlerdir.

5-“Hayatınızda bunalıma girdiğinizde ya da acı çektiğinizde derin bir yanılgıya düşmüşlük hissi ya da hayatınızın anlamsız olduğunu düşündüğünüz anlar oldu mu?” sorusuna verdikleri cevaplarda katılımcılar, “hayatın amacını bulamamayı”, “kaza geçirmeyi”, “başarısızlığı”, “arkadaşlığın bozulmasını”, “aile tarafından anlaşılmamayı”, “sorunlar karşısında güçsüz kalmayı”, “aşık olup karşılık bulamamayı”, “bir yakının ölümünü” ve “maddî yetersizlikleri” bunalım sebepleri arasında göstermişlerdir.

6-“Şu anki durumunuzu dikkate alarak anne ve babanızla ilişkilerinizi tarif eder misiniz? Yıllar içerisinde onları algılamada herhangi bir değişiklik oldu

mu? Şayet olduysa bu değişikliğe ne sebep oldu?” sorusu karşısında, “anne ve babalarının haklı olduğunu ifade eden”, “bununla beraber anne ve babalarının yanlış tutumlarını eleştiren”, “anne ve babasının üzülmesini istemese de bireysel tercihlerine uyarak davranışlar sergileyen”, “ebeveyninin kendisi için önemini vurgulayan”, “onları kaybetme korkusunu yaşayan”, “onların kendi kişilikleri üzerindeki etkisini hissedenden”, “anne ve babası arasındaki anlaşmazlığın derin etkilerini taşıyan” katılımcılar olmuştur.

Bununla birlikte katılımcılar, genellikle anne ve babaları ile olan ilişkilerinin zamanla daha iyiye doğru gittiğini ifade etmişlerdir.

7-“Sizin için önemli olup devam etmekte olan bir ilişki söz konusu mu? Bu ilişkiler hayatta olan ve ölmüş kişilerle ilgili olabilir.” sorusuna katılımcıların vermiş olduğu cevaplar dikkate alındığında “anne”, “baba”, “arkadaş”, “yakın akraba” ve “öğretmen” katılımcıların iletişim içerisinde oldukları en belirgin şahıslardır.

8-“Hangi grupları, kurumları ve unsurları kendinizle ilişkilendiriyorsunuz? Bunların sizin için neden önemli olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplarda katılımcılar kendilerini “Kur’an Kursu”, “arkadaş ortamları”, “aile”, “okul”, “dinî sohbet ortamları”, “yardım kurumları”, “gençler”, “müzik grupları” gibi gruplara yakın hissettiklerini ifade etmişlerdir:

“Arkadaşlarımız, kendi çevremiz, kendi yaşlılarımız ve kendi düşüncelerimizi özgürce söyleyebildiğimiz gruplar.” **(Neslihan)**

“Kur’an Kursu Vakıfları hayatın anlamını, bizlerin nasıl bir dine, nasıl bir inanca sahip olduğumuzu ve yaşamımızda ne kadar önemli olduğunu öğrettikleri için.” **(Aykut)**

“Repçileri kendime yakın buluyorum. Bunları kendime yakın bulmamın nedeni benim hayat tarzım bu.” **(Şeyma)**

“Doğuyu, kendime daha yakın görüyorum, doğu insanı her zaman daha sıcak kanlıdır daha misafir perverdir. Ben, hayatımda büyüğe saygıyı, sevgiyi doğuda daha çok kendime örnek alıyorum.”(Tamer)

“Bir arkadaşımın yanında mutlu oluyorum. Ama o olmayınca bazı arkadaşlarıma gittiğimde kendimden utanıyorum.” (Uğur)

“İmam- Hatip’lerin ortamı çok hoşuma gidiyor onlar bana daha samimi geliyor.” (Gönül)

“Okula gittiğimde mutlu oluyorum, özellikle öğretmenlerim bizim anne ve babamız gibiler.” (Pınar)

“Yardım kurumlarını, vakıfları, yaşlılar kurumunu yakın buluyorum. Daha çok insanlara yardım açısında destek açısından olduğu için.” (Çağla)

9-“Hayatınızın bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Hayatı size anlamlı kılan nedir?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar dikkate alındığında “aile, arkadaş, yakın akraba” gibi iletişim kurulan kişi veya kişiler, “Kur’an, din, Allah’a ibadet etmek” gibi dinî unsurlar, “ideal, yaşama umudu” gibi motive edici güçler hayatın anlamı kapsamında zikredilmiştir.

10-“Kendinizde ve hayatınızda değiştirebileceğiniz bir şey olsaydı en çok neyi değiştirmek isterdiniz?” sorusuna verilmiş cevapları şöyle değerlendirebiliriz: Bireyin kendisiyle ilgili algılarına bağlı olarak geliştirmiş olduğu değişim talepleri içerisinde, beden imajına dair olanlar ile (vücut organlarında değişiklik yapmak) içsel yaşantıya dair olanlar yer almaktadır. (çekingenliği atmak, takıntılardan kurtulmak).

Ergen, aynı zamanda toplum içerisinde yaşayan ve iletişim kuran özelliği ile yakın çevresi ve topluma dair ve onlarla ilişkisi dahilinde de birtakım değişim taleplerinde bulunmaktadır. “Ailesinin yaşlanmasını geciktirmek” isteyen, “ayrılmış anne ve babasının bir arada olmasını” isteyen, akrabalarıyla yaşadığı sıkıntı sebebiyle “yakın çevresini değiştirmek isteyen” ergen buna örnek gösterilebilir.

Ergenin bireysel hayatında ve toplumla ilişkileri sırasında yaşadığı ya da problem olarak algıladığı sıkıntılar, bireyin dikkatini geçmiş ve gelecek zamana yönelik değişim taleplerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. “Geçmiş günlere geri dönmek, küçüklüğe geri dönmek, sahabe dönemine dönmek” taleplerinde bulunan katılımcılar, geçmişe duyulan özlemi dile getirmişlerdir. “Ailenin yaşlanmasını geciktirme” talebinde bulunan katılımcı, ailesini kaybetme korkusunu dile getirmektedir.

“Eğitim şartlarının düzelmesi”, barışın yaşanması”, “sınavların kaldırılması” şeklindeki katılımcı talepleri ergenin içinde bulunduğu durumu ve aynı zamanda ideallerini yansıtmaktadır.

Ergen, aynı zamanda idealleri çerçevesinde duygu, düşünce ve davranışlarını değerlendirmektedir. “Kötü alışkanlıkları değiştirmek”, “televizyon izleme alışkanlığını ortadan kaldırmak” talebinde bulunan katılımcı idealleri doğrultusunda davranış ve alışkanlıklarını sorgulamaktadır.

11-“Şu anda hayatınız da sizin için önemli olan herhangi bir inanç, değer ya da yükümlülük var mı?” sorusuna verilen katılımcı cevapları arasında; “İslâm dinini tebliğ etmek”, “sevgi”, “namaz”, “ilerisi için gelecek kurmak”, “aileye karşı iyi davranmak”, “aileye bakmak” yer almaktadır. Bu cevaplarda İslâm dininin ibadetle ilgili ve ahlâkî esaslarına yer verildiği görülmektedir.

12-“En çok kendinizi ne zaman ve nerede Allah’a yakın ve kâinatla uyum içerisinde buluyorsunuz?” sorusu karşısındaki katılımcı cevapları, dinî mekânları (cami), İslâm geleneğinde önemli sayılan ay, gün ve geceleri (Ramazan ayı, kandil geceleri), ibadet ve ritüelleri (namaz, oruç, dua, sohbet, ilahi söyleme sırasında, Kur’an okuma sırasında) ve gece, karanlık, Din Kültürü dersi, zor durum, sakın, sessiz ve aydınlık yer, korku anı, rüya gibi diğer özel zaman, mekân ve anları kapsamaktadır.

13-“Olgunlaşmış bir iman modeliniz nedir?” (Dindar modeli) sorusuna verilen cevaplar dikkate alındığında, katılımcıların dindar modeli olarak gördükleri kişiler; “Peygamber ve sahabeler”, “Kur’an Kursu hocaları”, “dinî liderler”, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenleri”dir.

14-“ Önemli bir karar vermek istediğinizde bunu genelde nasıl yaparsınız? Bu konuda bana bir örnek verebilir misiniz?” Mülakata katılan ergenlerin büyük çoğunluğu ailesine danıştığını ifade etmiştir. “Çevreme”, “arkadaşlarıma danışırım” cevapları da ye almaktadır.

15- “Sizce yapılan eylemler doğru ya da yanlış olarak ayırt edilebilir mi? Şayet ayırt edilebilirse size göre bir davranışı doğru kılan şey nedir?” sorusuna verilen cevaplarda “din”, “vicdan”, “toplumun onayı”, “çevreye zarar vermemesi” ölçüt olarak gösterilmiştir.

16-“Her koşulda ve zamanda doğru olarak kabul edilebilecek davranış kalıpları var mı? Sizce herkesin üzerinde mutabık olması gereken belirli ahlakî değerler var mıdır?” sorusuna katılımcılar, “ayet, hadis”, “Atatürk’ün getirdiği ilkeler” ve “ahlakî kurallar, adap kuralları” şeklinde cevaplar vermişlerdir. Ayrıca katılımcılar, “doğru söylemenin”, “başkalarına yardım etmenin”, “büyüklerle saygılı olmanın”, “sevmenin”, “arkadaş edinmenin” temel ahlâkî değer ya da değerler olduğunu belirtmişlerdir.

17-“İnsan hayatının bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız bu gaye nedir? Hayatınız için bir plan var mı ya da gücünüzün ötesinde bir güç ya da güçlerden etkileniyor musunuz?” sorusuna “meslek sahibi olmak, idealleri gerçekleştirmek”, “Allah rızasını koruyarak yaşamak, Allah’a karşı görevleri yapmak, cennete gitmek için çalışmak”, “insanlara faydalı olmak” gibi cevaplar verilmiştir.

18-“Ölüm size ne ifade eder? Öldüğümüzde bizlere ne olur?” sorusuna katılımcılar, “kaçınılması imkânsız bir gerçek”, “bir daha dünyaya gelememek”, “sevdiklerinden ayrılmak”, “yeni bir başlangıç”, “gerçek hayat”, “hesaba çekilmek”, “cennete veya cehenneme gitmek”, “Hakk’a kavuşmak”, “Allah’a kavuşmak” şeklinde cevaplar vermişlerdir.

19-“Kendinizi dindar biri olarak görüyor musunuz? Bu durum size ne ifade ediyor?” sorusuna verilen cevaplar dikkate alındığında katılımcıların dindarlık algılarını, “namaz kılma/kılmama”, “yeterli din eğitimi alma/almama”, “başörtüsü

örtme/örtmeme”, “haksızlık yapma/yapmama” gibi durumlarına göre değerlendirdikleri görülmektedir.

20-“Önceden veya şimdi sizin için anlamlı olan herhangi bir dinî fikir, sembol ya da ibadet var mıdır? Varsa bunlar nelerdir ve niçin önemlidir?” sorusuna verilen cevaplarda “namaz kılmak, dua etmek, oruç tutmak, Kur’ân okumak, iyilik yapmak, dinî sohbetle bulunmak” yer almaktadır.

21-“İbadet ve dua ediyor musunuz ya da herhangi bir ruhsal disiplini uyguluyor musunuz?”sorusuna, “namaz kılmak, oruç tutmak ve dua etmek” cevapları verilmiştir.

22-“Sizce günah nedir?” sorusuna, “Allah’ın yapmamızı istemediği şey”, “insana rahatsızlık veren şey”, “vicdanı rahatsız eden şey”, “Kur’ân ve sünnet dışı yapılan her şey” günahtır, şeklinde cevaplar verilmiştir.

23-“Dünyada var olan kötülüğü nasıl açıklarsınız?” sorusuna, “şeytana uyma”, “insanların fitratının bozulması”, “insanın nefsine uyması”, “insanların kalplerinin yavaş yavaş katılaşması”, “insanlardaki hırsla bağlama” şeklinde cevaplar verilmiştir.

24-“Şayet insanlar dinî konularda ihtilafa düşerlerse de böylesi ihtilaflar nasıl çözümlenmeli?” sorusuna “Kur’an’a bakılmalı”, “âlimlere danışılmalı”, “düşünceyle anlaşılmalı”, “herkes istediğini yapmalı” şeklinde cevaplar verilmiştir.

Buraya kadar verilen verilere ek olarak katılımcılarımızdan Fatma’ya ait mülakat ve hayat hikâyesine dair analizimizi sunacağız.

3. Katılımcılardan Fatma’ya Ait Mülakat ve Hayat Hikâyesi Analizi

Hayatı şekillendiren motifler Hayatın tekrar gözden geçirilmesi

1-Hayatınızı göz önüne alarak hayatınızın en önemli ana bölümlerini belirleyiniz. Özellikle hangi önemli olaylar bu dönemde sizin için belirleyici bir dönüm noktası olmuştur?

—Bir kere annemle babamın arası çok bozuktu neden olduğunu hala da söylemiyorlar. Küçükken de söylememişlerdi. Babam çoğu zaman işinden dolayı geç gelirdi bir gün annemle biz tam yatacakken annem yanıma oturdu. Dedi sana bir şey söyleyeceğim. Biz babanla 15 gün önce boşandık dedi. Sonra ben en başta inanmadım şaka falan yapıyor zannettim ama sonradan yani iyice ciddi olduğunu anlayınca böyle çok üzüldüm o zamanlar hiçbir tepki vermemiştim ama büyüdükçe daha da anlaşıldı. Annem babasının yanına gelmeden önce ben bir kere ağlıyordum annem görmemişti o beni televizyon izliyor zannediordu bir süre sonra fark edince neden ağladığımı anlattım işte üzüldüğümü falan. Öyle öyle teselli etti .İşte annemle babamın ayrılması beni çok etkiledi.

2-Şahıs olarak kişiliğinizin gelişiminde etkili olan herhangi bir ilişki söz konusu mu? Hayat tecrübeleriniz içerisinde kişiliğiniz ve düşünme biçiminiz üzerinde etkili olan bir değişim hatırlıyor musunuz?

—Var ,anneannemle babam. Çünkü anneannemden, babamla annemden şu ana kadar öğrenemediğim bir sürü şey öğreniyorum ne de olsa köy ortamında yetişmişler. Mesela biz mutfakta bile bir iş yaparken onu kendimiz cevap bulamazken bir pürüzü onun sayesinde tamamlayabilirim yani o bana nasıl yapmam gerektiğini söyleyebilir babam da daha çok bana karakter olarak yardımcı oluyor. Çünkü biz babamda kaldığımız için okulda bir problem oldu mu onunla paylaşıyoruz. O da bana kendi zamanında nasıl davrandığını, nasıl davranmam gerektiğini söylediği için önemliler.

a) Din eğitimi nereden aldın? sence yeterli mi? Cuma ve vakit namazlarında camiye gider misin ?

—Din eğitimi mmm ilk başta camiden aldım sonra 6.sınıfın sonunda Kuran Kursu'na gittim bu sene de gideceğim öyle. Bence aldığım din eğitimi yeterli değil bu sene de gideceğim ondan sonra daha kapsamlı olabilir.

b)Bilim ve din neden vardır? Birbirleriyle çatışırlar mı? Örneğin öğrenim hayatınız da derslerde bilimsel şeyler inançlarınızla kimi zaman çatşıyorlar mı?

—...Mesela kıyametin kopmasıyla bir sürü bilim adamının teorisi var nasıl alametler olacağını söylüyor Kur'an'da da kıyamet alametleri sahneleri var. İşte bu ayetlerle teoriler birleşti mi ikisi birbirini tamamlıyor. Yani birbirleriyle çok alakalıdır. Çünkü Müslümanlar Kur'an'daki ayetleri göz önüne alarak teori üretiyorlar. Öğrenim hayatımda bir çatışmaya rastlamadım.

3-Allah tasavvurunuz ve Allah ile ilişkileriniz, hayatınızın bu belirgin dönemleri boyunca nasıl bir değişime uğradı? Şu anda Allah sizin için kimdir veya nedir?

—Ya, Allah'ı tarif etmeye kimsenin gücü yetmez, aklı yetmez ama; bizim öğrendiğimiz kadarıyla doğmamış, doğurmamış, yemez, içmez şuan konuştuğumuz oda da, en küçük yerde şurda olamaz dediğimiz yerde bile var. Görebildiğim görmediğimiz her yerde var ,onun olmadığı bir yeri söylemek mümkün değildir. Hz. Allah'tan daha büyükleri vardır diyemeyiz Onun biz bir kuluyuz. Onun anne ve babası vardır diyemeyiz. Böyle dersek zaten Müslüman olamayız.

—Ya tabiki küçükken ki düşüncelerim daha farklıydı. Tabi aklım ermezken bir şeylere ben şöyle düşünüyordum: Benim annem var demek ki O'nun da babası var onların da anne ve babaları var diye ama şimdi büyüdükçe anlıyoruz ki Hz.Allah'ın ne annesi var ne de babası.

4-Hayatınızın anlamına ilişkin algılayışınızı değiştiren ya da bu anlayışınızı pekiştiren yoğun manevi ve ruhsal deneyiminiz oldu mu?

—Ya sadece bir olay geçmedi ama çevremde olan şeylerden dolayı bakış açım değişti. Mesela önceden annemle babam boşandığı zaman biz, babaannemlerde yaşıyorduk. Tabi babaannem, o zaman pek hasta değildi daha iyi davranıyordu ama; gittikçe hastalıkları arttığından dolayı bazen sinirleniyor o sinirini de bizden çıkarıyor. İşte o zaman bakış açım çok değişti. İşte böyle olur şöyle gider diye düşünüyordum ama artık her şeyin insanın kendi tarafından olduğunu ne yaparsa kendisine ne yapmazsa yine kendisine ,olduğunu anladım. Mmm nasıl yaşarsa öyle devam edeceğini anladım.

5-Hayatanızda bunalıma girdiğiniz ya da acı çektiğiniz derin bir yanılgıya düşmüşlük hissi ya da hayatınızın anlamsız olduğunu düşündüğünüz anlar oldu mu?

—Yok, böyle bir şey olmadı.

İlişkiler

1-Şu anki durumunuzu dikkate alarak anne ve babanızla ilişkilerinizi tarif eder misiniz? Yıllar içerisinde onları algılamada herhangi bir değişiklik oldu mu? Şayet olduysa bu değişikliğe ne sebep oldu?

—...Babamla aram daha sıcak çünkü; o bir şey olmasa bile bizimle her şeyi konuşmak istiyor. Mesela annemiz yanımızda pek olmadığı için işte diyor ki evde bir şey yaparken ay şu kırıldı bu kırıldı diye üzülmeysin ben kızmam. Yani öyle bir şey olsa da insanlıktır kırılrsa da onun tedavisi vardır ama; insanlar arasında yalan söylememeyi, bir insanın kalbini kırmak çok kötüdür tarzında daha yakın cümleler söylüyor. Ama annem bizimle sadece hafta sonu olduğu için daha çok bize vakit ayırmak istiyor işte resim yapmak eğlenmek, bir yerlere gidip gelmek tarzında oluyor.

— Ya annemle babam boşandıkları zaman annem şu sebeple bir iki laf ediyor babam da başka tür laf ediyor. Önce ben kime inanacağımı bilmiyordum yani babam ne derse doğru geliyordu annem ne derse doğru geliyordu. Ama; şimdi öyle değil her söylediklerine şüpheyile bakıyorum. Acaba hangisi doğru söylüyor ,hangisi yalan söylüyor merak ediyorum.

2-Sizin için önemli olup devam etmekte olan bir ilişki söz konusu mu? Bu ilişkiler hayatta olan ve ölmüş kişilerle ilgili olabilir?

— Ya bir kişi değil, birden fazla kişi var. Mesela annemle babam önceden benim kahramanım gibiydi ama ;şimdi öyle değil ikisi de boşanma sebeplerinde başka şeyler söyledikleri için artık onlara pek inanmamaya başladım. Hangisinin doğru, hangisinin yalan söylediğini bilemiyorum. Ama anneannem ve dedelerim bana daha yakın, teyzem falan. Yani Anne ve babamın dışındaki herkes bana daha yakın geliyor.

**3-Hangi grupları kurumları ve unsurları kendinizle ilişkilendiriyorsunuz?
Bunların sizin için neden önemli olduğunu düşünüyorsunuz?**

— Yani bir kere kendisini çok yükseklerde görmeyecek, hep kendisinde söz edilmesini istemeyecek hayatta başkalarının da olduğunu, eğer kendisi güzel bir şey yapmışsa ve övünüyorsa başkalarının da kendisi kadar güzel bir şey yapabileceğini düşünmeli başkalarının kalbini kırarak değil de onlara hoş görüyle davranarak istediklerini elde edecek birileri.

a)Toplum içerisinde kendinize karşı olumlu bir kişilik algısına sahip olduğunuzu söyleyebilir misiniz? Kendini işe yaramaz bir varlık olarak gördüğün zamanlar oldu mu?Bu durumda size yardımcı kişi gurup ve inançlar var mı?

—Hayatımda bir kere öyle bir şey yaşamıştım, o da bu sene birinci dönem karnemi aldığımda İşte çok üzülmüştüm, böyle bir karne getirdiğimde nasıl bir insan olduğumu tekrar gözden geçirdim. Ama ikinci dönme düzeltebileceğimi biliyorum, inanıyorum. Ama böyle olmasaydı daha iyi olurdu, eve geldiğimde çok ağlamıştım, nasıl böyle bir karne aldım diye kendimi işe yaramaz hissetmişim.

—Ben çok utangaç biriyim aslında. Bazen bir toplumun içinde mesela sınıfta bir şey söylemeye bile bazen çok çekinirim. Bana böyle yanlış gelen bir tarafı varsa hayatta söylemem. Bana söyletmek çok zordur. Ama böyle tam eminsem söylerim normalde pek çekingen olduğum için konuşmam.

b)Futbol, cami, kültürel derneklerle ilgin var mı? Faaliyetler konusunda düşüncelerin neler?

—Futbola ilgin yok ama; bazen babam izleyince biz de izliyoruz insan bir şeyi sevmese de zamanla yaptıkça alışıyor. Camileri severim. Camilerin içindeki çiniler ,eski zaman camileri, yapım tarihleri bunlarla ilgileniyorum. Ben tiyatroya katılmak istiyorum ama çevremde böyle bir olanak yok, sadece ben yemek kursuna gidiyorum. Yemek tariflerinden mutfacı nasıl kullanacağımıza kadar her şeyi öğreniyoruz.

c-Komşularınla ilişkilerin nasıl? Onlar hemşehrileriniz mi? Nasıl insanlar?

—...Mmm şuan bulunduğumuz Sultançitliği’nde komşularımıza gider, geliriz ama; babamın orada Sarıyer’de hiç dışarı çıkmayız, komşulara gitmeyiz çünkü ;babamların tarafı hep kendi ailelerine düşkündürler, hep birbirlerine gidip gelirler yardım edecekleri zaman hep kendi akrabaları olsun isterler mesela sokağımızda bir sürü komşumuz vardır ama hiç gidip gelmeyiz.

d-Tv, gazete dergi gibi yayınları takip ediyor musun? En çok hangi programları seviyorsun? Dinî programlar sizi etkiliyor mu?

—Ben pek gazete okumam ama ; önemli yazı olduğu zaman işte küresel ısınmadır, türban tartışmasıdır olduğu zaman okuyorum. Televizyonda pasaparolayı seviyordum çünkü insan hayatında hep aynı dili kullanmak zorunda değildir. Kullanacağı başka sözcüklerde olabilir bunları ön plana çıkartıyor işte yeni yeni kelimeler insanın kulağına başka tarzla geldiği için işte onu takip ediyorum Bir de bazı diziler örneğin “Bin bir gece” ve “Arka sokakları” çok beğenerek izliyorum. Çünkü ben macera türü şeyleri çok severim okuduğum kitaplar da hep macera üzerinedir.

—Dinî programlardan sohbetler falan olduğu zaman izliyorum. Mesela o gün namaz kılmadım diyelim içimden gelerek namaz kılarım abdest alırım Kur’an okurum. Dinî sohbetlerde ahirete gideceğimizi, mahşer meydanında toplanacağımız günahlarımızın, sevaplarımızın tartılacağı anlatılır. O yüzden içime bir korku düşer, abdest alıp namaz kılarım.

Sahip Olduğumuz Değer ve Vazifeler

1-Hayatınızın bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Hayatı size anlamlı kılan nedir?

—Düşünüyorum çünkü hayatımın bir amacı olmasaydı, bu dünyaya geliş amacım olmasaydı çevremde bu kadar insan olmazdı demek ki hayta bir işe yarıyorum ki bir şeyleri başarıyorum ki etrafımda bu kadar insan var yani insan tamam hiçbir şey yapmasa bile arkadaşı olabilir ama tek tük olur benim arkadaşlarım var, akraba ilişkilerim de güzel demek ki bir şeye yarıyorum ki benimle ilgileniyorlar.

2-Kendinizde ve hayatınızda değiştirebileceğiniz bir şey olsaydı en çok neyi değiştirmek isterdiniz?

—..Ya ben önceki sorularda söylediğim gibi çok çekingen bir insanım bunu değiştirmek isterdim.Bir insanla sohbet ederken bile kendini rahat hissedemiyorsun. Mesela o seni ayıplar, dalga geçer, başkalarının yanında küçük düşürür diye her şeyini anlatamazsın.Sınıfta bile bir cevap söyleyeceğim ya yanlışsa ,herkes gülerse falan diye düşünüyorsun bunları değiştirmek isterim.

3-Şu anda hayatınız da sizin için önemli olan herhangi bir inanç, değer ya da yükümlülük var mı?

—Benim için önce önemli olan İslam dini. Sorumluluklar tabî ki var evde okulda falan. Mesela evde kardeşlerime bakmak, evi temizlemek vb.

4-En çok kendinizi ne zaman ve nerde Allah’a yakın ve kâinatla uyum içerisinde buluyorsunuz?

—Kur’an Kursu’nda. Bir de işe televizyonda dinî bir şey izleyip sohbet duyduğum zaman.

5-Olgunlaşmış bir iman modeliniz nedir?

—Mmm babam ve dedem ama en çok dedemi örnek alıyorum. Çünkü bizim evin hemen yanında lojman var lojmanda cami olduğu için dedem her sabah camiye gider bütün namazlar için camiye gider. Sanayi mahallesinde amcamla babamın dükkânları var. İşte hangisinde olursa olsun yine de her zaman camiye gider.Hiçbir namazını nerdeyse evde kılmıyor hep camilere gider.Böyle gözleri görmediği halde Kur’an okumak istiyor bilmediği halde öğrenmeye çalışıyor mesela geçen sene değil ondan önceki sene bir cüzü vardı kimseye göstermeden kendisi öğrenmeye çalışıyordu ve bunu da başardı yani söktü kuranı .Şimdi her gece bir ya da iki Yasin, kendisi okuyor ama gözleri falan görmediği için yanlış okuyor.

6-Önemli bir karar vermek istediğinizde bunu genelde nasıl yaparsınız? Bu konuda bana bir örnek verebilir misiniz?

—..En başta düşünüyorum benim için uygun mu? Çevremle benim aramdaki ilişkileri nasıl etkileyecek? Aramız açılacak mı sağlamlaşacak mı? Mesela sadece benim için olan bir şey mi yoksa çevredeki herkesi ilgilendirecek mi? diye düşünüyorum.

7-Sizce yapılan eylemler doğru ya da yanlış olarak ayırt edilebilir mi? Şayet ayırt edilebilirse size göre bir davranışı doğru kılan şey nedir?

— Yani görecelik kavramı var, herkes kendine göre yaptığı şey doğrudur. Mesela bir insan topu sektirirken kendisini düz bir şekilde görür. Ama uzaktan bakan insan onun çapraz olduğunu düşünür. İşte ikisinin de düşüncesi doğrudur. İşte buna benzer, benim söylediğimde doğrudur senin söylediğinde .İşte kimsenin söylediğine doğru demek doğru değildir. Direkt tam yanlış olduğunu, emin olduğumuz şeyleri bile iyice araştırmadan söylememeliyiz

8-Her koşulda ve zamanda doğru olarak kabul edilebilecek davranış kalıpları var mı? Sizce herkesin üzerinde mutabık olması gereken belirli ahlaki değerler var mıdır?

—Yani olgular vardır tabii ki mesela ben desem ki İstanbul çok güzel bir şehir mesela bu görüş olur ama; İstanbul'un falanca yerinde falanca ev vardır desem ve bu herkes tarafından bilinse bu olgudur .

— Tabiki de herkesin üzerinde birleşmesi gereken ahlaki değerler; dürüst olmak, kalp kırmamak, ahlaklı olmak, hoşgörülü olmak, bencil olmamak cimri olmamak

Din

1-İnsan hayatının bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız bu gaye nedir? Hayatınız için bir plan var mı ya da gücünüzün ötesinde bir güç ya da güçlerden etkileniyor musunuz?

— Yani düşünüyorum insanların bir amacı olmasaydı insanlar başıboş gezerdi mesela insanlar neden okula gidiyorlar amaçlarına ulaşmak için. Eğer bir amacı

olmasaydı onu başarmak için çabalamazdı, onun için ne okula giderdi ne bir şey yapardı, hiçbir şey yapmazdı.

—Ya insanlar günümüzde hep üstün olmaya çalışıyorlar. Birilerinin onu parmakla göstermelerini, ona ilgi göstermelerini istiyorlar. Bir topluma girdiklerinde saygınlığı olsun istiyorlar mesela sokakta geçen adamın önünde kimse beklemes ama bir başbakan geçti mi durup hemen onu selamlar yani herkesin tanıdığı birisi olmak isterler.

2-Ölüm size ne ifade eder? Öldüğümüzde bizlere ne olur?

—... Yani mmm ölmek çok başka bir şeydir. Bazıları der ya, hiç öyle bir anım olmadı. Ama öyle bir şey olsa insanlar kesinlikle ve kesinlikle hayatlarında çok şeyi değiştirirler. Mesela televizyonun hayatımızda çok yeri var. Belki de haftada bir günümüzü televizyona ayırıyoruz sırf. işte böyle bir şey ortadan kalkar namazlarını kılar, tesettürünü gözden geçirmeye başlar.Etek giyiyorum ama başım açık gibi şeyler olmaz.Çok değiştirir insanı.

—Yani bize anlatılan kadarıyla ölüyoruz kıyametin kopmasıyla yer ve gök birbirine karışıyor. Herkes ölüyor. Sonra sûr'un üflenmesiyle herkes kalkıyor mahşer meydanında toplanıyor. Herkesin sevap ve günahları ayrılıyor. İşte mmm kimler cennete gidecekse gidiyor kimler de cehenneme gidecekse gidiyor. Cehenneme gidenler işledikleri günahları kadar azabı çektiklerinde bir süre sonra cennete gidiyorlar. Ama bildiğim kadarıyla alınlarında leke oluyor. Ondan dolayı cennette bile kimse onlarla sohbet etmiyor.Ama o kimse cennette Allah'a dua ederse Allah, o lekeyi siliyormuş.

a)Ahiret ve kıyamet denince sende ne gibi çağrışım yapıyor?

—Ya kıyamet kopmasıyla herkes zaten ahirette olacak bu belli bir şey.Kur'an-ı Kerim'de de söyleniyor.Ama kıyamet kopana kadar ahirette cennete gidebilmek için işte peygamberimizin sancağı altında gölgelenebilmek için dünyada çok çabalamamız gerekiyor.Yaptığımız şeyleri gözden geçirmemiz gerekiyor. Neler yaptığımızı, nasıl yaptığımızı,kimlerin yanında yaptığımızı onların bize iyi şeyler mi kötü şeyler mi kattığını gözden geçirelim.

b)Cennet ve cehennemle ilgili neler söyleyebilirsiniz? Cennet ve cehennem kimler içindir? Cehennemden korkuyor musun?

—Ya cehennemin şuan günümüzdeki ateş kadar değil de ondan daha milyon kez güçlü olduğunu biliyoruz.Mesela bu dünyada mumun alevine elimizi sokamazken öbür dünyada cehennem ateşine yaklaşamayız bile.Yaklaştığımızda insanın yüzü paramparça olurmuş..Mmm cennet de insanın hiç görmediği, aklı hayaline getiremediği kadar güzel bir ortam.Tarif edilemeyecek kadar büyük. İnsan cennete gittiği zaman en az bir dünya kadar yer almış.

—Cehennemden korkuyorum.

3-Kendinizi dindar biri olarak görüyor musuz? Bu durum size ne ifade ediyor?

—Pek değil. Eğer kendimi dindar olarak görseydim namaz kılardım, başımı kapatırdım ,mmm böyle her gün Kur'an okurdum. Yani hatim indirmeye çalışırdım ama; ben bunların hiç birini yapmıyorum.

4-Önceden veya şimdi sizin için anlamlı olan herhangi bir dinî fikir, sembol ya da ibadet var mıdır? Varsa bunlar nelerdir ve niçin önemlidir?

—Yani sürekli olarak yaptığım yok da yapınca keyif aldığım var. Mesela Kur'an-ı Kerim okurken içime huzur doluyor. Mmm yaptığımdan keyif alıyorum yani Kur'an-ı Kerim başka diğer kitaplar başka Kur'an'ı okuyunca içine insanın huzur doluyor diğer kitapları okuyunca okuduğunu unutuyorsun dalıp gidiyorsun.

—Sembol olarak mesela Allah yazısı, Muhammed yazısı.

a)İslam'ın beş şartından biri olan hac ibadeti hakkında neler biliyorsun? Müslümanlar niçin hacca giderler. İhram, tavaf, şeytan taşlama ve kurban kesme ibadetlerini kadın erkek karışık niçin birlikte yaparlar?

—Hac ibadeti ,çok kutsal bir ibadettir. Mesela bir insan çok günahkârsa bile aklı başına gelip tövbe etse hacca gidip gelse o günahlarından tamamen arınır.

—Hacca gitmek insana huzur veriyor her anlamda. Mesela onu başarmanın sevinci o kalabalıkta bunu başarabileceğine inanır ve başka daha güzel ibadetleri de yapacağına inanır. Mmm bunun kutsallığını anlar İslam dininin yüceliğini anlar.

—Ya peygamber efendimiz döneminde ikindiden önce erkekler, ikindiden sonra kadınlar yaparmış hac ibadetini. Ama günümüzde çok fazla talep olduğu için böyle bir şeye imkân verilmemiş. O yüzden kadın erkek birlikte yapıyorlar Ama kurban kesimi hakkında yani bence hep erkeler yapıyor hiç tek başına kurban kesen kadın görmedim.

b) Oruç tutar mısın ve Orucun anlamı nedir?

Oruç tutarım. Herkes orucu, İslâm'ın şartlarından olduğu için tutuyor gerçeği de böyledir ama; bazı insanlar hiç dini sebebi bile takmıyorsa kendi vücudu için zayıflamak için daha sağlıklı olması için bile oruç tutar. Mmm bu bile insanı rahatlatır. İnsan işte kendi vücudu için değil de dinî bir sebep olduğu için tutar.

d) Namaz kılar mısın ve neler hissedersin?

—Namaz kılmıyorum. Mmm ama önceleri Kur'an Kursu'ndayken falan kılıyordum Böyle insan namaz kılarken kendini bir boşlukta gibi hissediyor. Kimse onun yanında yokmuş gibi hissediyor. Yani aklından ne geçirirse geçirsın hep dinî sebep olduğunu düşünüyor bu yüzden insan için namaz çok önemli. Hem dini bir sebep olduğu için, hem yaşlılar için hareket olduğu için ve insan çok huzur buluyor ve başka ibadetler de yapmak istiyor O huzurla geçirdiği vakitler, onun için çok değerli oluyor..

5-İbadet ve dua ediyor musunuz ya da herhangi bir ruhsal disiplini uyguluyor musunuz?

—Tabi ki de dua ediyorum namaz kılmasam da çok zor durumlarda ya da çok sevinçli olduğumda dua ediyorum, şükrediyorum. İbadetlerimi de aslında pek yapmıyorum ama içimden çok geldiği zaman yapıyorum.

6-Sizce günah nedir?

— Günah, insanın yapmaması gereken şeyi yaparak ortaya çıkan bir şey. Mesela hırsızlık yapacaksın bir yanın yapma diyor bir yanın da yapacağım o benim olacak diyor biliyorsun ki çaldığın kişi mağdur olacak belki de suç başkasının üzerinde kalacak. Bunu yapınca günah işlemiş olursun. Yani kötü bir şey yapmış olursun.

7-Dünyada var olan kötülüğü nasıl açıklarsınız?

—Ya her insanın içinde bir nefis var insan ibadetlerini yapmadığı zaman, dua etmediği zaman mmm imanı zayıflıyor.İşte zayıfladığı zaman insan nefisine çok kolay yeniliyor ,her şey tatlı gözüküyor .Mesela arkadaşının bilgisayarını onu mutsuz ederken o bilgisayarını çalıp kendi odasına getirmesini onu gururlandırır. Daha büyük mutluluk diliyor o yüzden insanlar kendi nefislerine kapılarak kötülük yapıyorlar.

8-Şayet insanlar dinî konularda ihtilafa düşerlerse böylesi ihtilaflar nasıl çözümlenmeli?

— Ya peygamber efendimiz oy çokluğuna göre bazı şeyleri yapmış örneğin Bedir savaşıydı galiba bazı sahabeler savunma, bazıları savaş yapmışlar ama büyük çoğunluğu savunma yapmak isteyince ona göre yapmışlar ama bu savaşta yenilmişler. Ama böyle çok önemli bir kararda kimin ne istediği değil de doğru olup olmadığı tartışılmalı. Mesela Kur'an-ı Kerim'e göre, herkesin doğruladığı mezhep imamlarının görüşlerine ve peygamberimizin hadislerinden çıkardığımız sonuçlara bağlıyarak.

a)Dinler arası diyalog ve medeniyetler çatışması kavramları hakkında ne düşünüyorsun?

—Ya aslında bütün peygamberlerin getirdiği dinler birbirlerine çok benzerdir. Nerdeyse aynısıdır. Ama insanlar buna uymadıkları için kendilerine yeni yeni dinler elde etmişler Mesela, Yahudi dininde olan bir şey az da olsa İslam dininde var .İşte bunların orijinali dünyada belki yoktur. İncil'in , Tevrat'ın Zebur'un.Ama bunları Kur'an-ı Kerim'e bakarak daha da güzelleştirmeleri iyi olur.Ama Kur'an'a bakan bir insan onun doğruluğunu kabul ederse belki de Müslüman olur.

b)Dünyadaki politikayla ilgileniyor musun? Şuan dünyadaki problemler hangi politik görüşle çözülebilir?

—Yani evet, biz bir ülkede yaşıyoruz o ülkenin büyüklerinin verdiği karalar o ülkeyi çok büyük etkiler bunun için ilgileniyorum.

—Ya insanlar bu devirde hep para para diyorlar. İşte bütün kamu kuruluşları satıldı Türk Telekom yabancıların elinde köprüler falan hepsi satıldı. Ülkeyi kalkındırmak güzel bir şey ama; başka ülkelere para kazandırmak, hep lüks hayatı yaşamak yerine kendi ülkesinde olanlarla yetinmesi daha iyidir. Mesela en başta kendi ülkesindeki insanlara yardım etmeli, sonra dünya görüşlerine katılmalı. Ama işte devlet büyükleri böyle bir şeye hayır diyorlar hep sanki ülkede kendileri varmış gibi kendi bakış açılarına göre hareket ediyorlar. Ben bunu yanlış buluyorum.

Fatma'nın Hayat Hikâyesi ve Analizi

Fatma 14 yaşında bir ilköğretim öğrencisidir. Genel olarak kendine güvenen, akıcı bir konuşmaya sahip bir genç kızdır. Mutlu bir yuvası olan Fatma'nın anne ve babasının boşanması ile hayatında yeni bir devre başlamış oluyor. Bundan sonra hayatını, babasıyla birlikte babaannesinde geçirmeye başlıyor. Bununla beraber hafta sonları annesiyle beraber kalıyor.

Fatma'yı duygusal açıdan etkileyen bu olayda anne ve babasının boşanma nedenlerini farklı açıklamaları Fatma'da onlara karşı güven duygusunu sarsıyor. Ancak, hayatını idame etme konusunda ezik bir kişilik sergilemiyor. Babaannesi ve babasıyla ilişkisinde Fatma, babasının örnek davranışlarından bahsederek kişiliğine katkı sağladığını, babaannesinin de hayatta onu yetiştirme konusunda katkılarının olduğunu düşünüyor.

Din eğitimini cami ve Kur'an Kurslar'ında aldığını söyleyen Fatma, bunun kendisi için yeterli olmadığını düşünerek yaz tatillerinde Kur'an kursuna devam etmeyi düşünüyor.

Fatma'nın din ve bilim hakkında fikirlerine baktığımızda mensubu olduğu İslam dininin böyle bir çatışmayı doğurmadığını, Kur'an'da geçen ifadelerle bilimsel yasaların aykırı olmadığını düşünüyor.

Fatma'nın küçük yaşlarda Allah'ı insanî özelliklerle düşündüğünü ancak zaman içerisinde zaman ve mekân üstü bir Allah tasavvuru edindiğini görüyoruz.

Fatma'nın hayatını etkileyen en önemli tecrübe, aile yaşamında ev içi sorumlulukları yüklenen babaannesinin hastalanmasıdır. Bu durum onu hem üzmüş hem de bu sebeple kendisine yüklenen sorumluluklar ona ağır gelmiştir.

Fatma'nın, hayatı anlamlı bulmasını çevresindeki kişilere, insanlarla ilişkilerinin güzel geçmesine bağladığı ifadelerinden anlayabiliyoruz.

Fatma, hayatında değiştirmek istediği en önemli noktanın çekingenlik huyu olduğunu söylüyor.

Fatma, dedesinin dinî yaşantısını çok beğeniyor. Dedesinin görme engelli olmasına rağmen dinî emirlerini yapması, aksatmaması, Fatma'da dedesine karşı hayranlık duygusunu doğurmuştur.

Fatma için dürüst olmak, kalp kırmamak, ahlâklı olmak, hoşgörülü olmak, bencil olmamak, cimri olmamak gibi ahlâkî davranışlar önemlidir.

Fatma; ölümü, insanın toparlanmasını sağlayıcı bir güç olarak ele almakta "ölüm sayesinde insanlar kapanır, televizyonu evinden uzaklaştırır" cümleleriyle, korku motifi üzerine kurulu bir din duygusuna sahip olduğunu göstermektedir.

Fatma'nın dinî bilgisi yaşlılarına göre daha yeterli bir düzeydedir. Ahiret, cennet ve cehennem kavramları, namaz, oruç, gibi konularda yeterli bilgiye sahiptir. Namaz, oruç gibi ibadetleri dinî bir vecibe olarak görmektedir. Hacda kadınların erkeklerle birlikte karışık olarak bu vazifeyi yerine getirmesini mekânın yeterli olmaması ile ilgili bir gereklilik olarak görüyor. Ayrıca haccın insanların günahlarını temizlediğini, orucun yalnızca aç kalma olmadığını düşünüyor.

Fatma kendini dindar birisi olarak görmüyor. Dindarlığı dinî ibadetleri yapmak olarak ile eş değer görüyor.

Fatma ibadet ve dua etmeyle ilgili “ibadet etmesem de dua ediyorum” cevabından duayı ibadet kapsamından ayrı tuttuğunu bununla beraber duayı kolaylıkla yapabildiğini ortaya koyuyor.

Fatma, günahı insandaki nefis ile ilişkilendiriyor. Günahın, bir başkasının mağduriyeti durumunda ortaya çıktığını düşünüyor. Bu düşüncesi günah kavramının kul hakkı ile bağdaştırıldığını gösteriyor. Dünyadaki kötülüklerin kaynağının da insan ve insanın nefsi olduğunu düşünüyor.

Din konusundaki ihtilafların çözümünün Kur'an'a, hadislere ve mezhep imamların görüşlerine bakılarak çözülebileceğini düşünüyor. Ayrıca dinle ilgili yeterli bilgisi olmayanların, dinî konularda açıklama yapmaya yetkili olmayacağını belirtiyor.

Fatma dinler arası diyalog konusunda; bütün dinlerin Allah katından geldiğini ve İslam dışındaki diğer ilahi dinlerin, sonradan değiştirilmesi nedeni ile orijinallliğini kaybettiğini ifade ediyor. Bu konudaki açıklamalarını, İslam'ın tebliğ edilmesi düşüncesi perspektifinde yapıyor.

Fatma, toplumsal yaşama duyarlı bir yaklaşım sergiliyor ve siyasî konularda atılan yanlış adımların ülke açısından zararlı sonuçlar vereceğini ifade ediyor.

Sonuç olarak Fatma; şu an sahip olduğu inançları, değerleri, hayata dair düşünceleri ile inanç gelişim teorisinin üçüncü basamağındaki kriterlere uyum gösteriyor. Ancak bu seyir onun hayatının devam eden yılları içerisinde yaşayacağı değişikliklere bağlı olarak değişime uğrayabilir.

SONUÇ

İnanç gelişimi teorisi, James W. Fowler tarafından 1970’li yılların sonlarına doğru Kuzey Amerika’da psikolojideki yapısalcı gelenekten etkilenerek oluşturulmuş bir teoridir.

Fowler, inanç gelişimini dinî gelişimin tümünü etkileyen merkezî bir konuma koymuştur. Teoride dinamik bir olgu olarak ele alınan inanç, din, aile, milliyet, iktidar, para, vb bir çok değer merkezinden oluşabilmektedir.

İnanç gelişim teorisinde inanç, yedi boyut içerisinde yapısal olarak birbirine geçmiş olarak nitelendirilmiştir. Teoride aşamalar birbirinden zihindeki yapısal bütünlüğe göre ayrılmaktadır. Sonuç olarak inanç, her bir basamakta yedi boyutun birbiriyle ilişki içerisinde göstermiş olduğu ortalama performansın sonucudur. Ayrıca teoride inanç aşamalarının sıraları değişmemekte ve kişilerin sıradaki aşamayı atlayıp ondan sonraki aşamaya geçmesi mümkün olmamaktadır. Yüksek aşamaların özellikleri “yeterli” olarak vurgulanmakta ama “değerli” olarak kabul edilmemektedir. Bu yüzden aşamalar sadece sınıflama amacıyla kullanılmıştır.

Bu çalışmada ergenlik (gençlik) döneminde inanç gelişiminde etkili olan unsurlar ve bunların boyutları araştırılmıştır.

Araştırmamızda katılımcıların inanç gelişim düzeylerinin 2–3 basamakları arasında yoğunlaşacağı varsayımı elde edilen verilere göre doğrulanmıştır.

Araştırmamızda tespit edilen önemli bir sonuç ülkemizde din eğitiminde etkili olan kurum ve unsurların tespitidir. Katılımcıların din eğitimlerini özellikle aileden, Kur’an kurslarından - özellikle yaz Kur’an kursları - ve Din kültürü derslerinden aldıkları tespit edilmiştir.

Araştırmamızda katılımcıların Allah tasavvurunda yaşın ilerlemesiyle İslam inanç düşüncesine yaklaştığını görmekteyiz. Yine dinin ibadet boyutunun önemsendiğini, özellikle namaz ibadetinin çok önemsendiği görmekteyiz. İbadetlerini

yerine getirmeyenlerin kendilerini dindar olarak görmemeleri katılımcılar tarafından dinin ibadet boyutunun dindarlığın ölçütü olarak görüldüğünü göstermiştir.

Araştırmamızda katılımcıların ebeveyn ile ilişkisine baktığımızda genel olarak anne ve babaya saygının ön planda olduğunu görmekteyiz. Ailenin rızasını alma eğiliminin yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcıların, herhangi bir konuda ebeveynlerinin kararlarına uygun olarak hareket etme eğiliminde oldukları görülmüştür. Katılımcılarda görülen bu eğilim, sosyo kültürel etkilerle açıklanabilir.

Araştırmamızda katılımcıların “kendinizi hangi kurum ya da gruba yakın hissediyorsunuz” sorusuna cevap vermekte zorlandıkları görülmüştür. Arkadaş gruplarının etkisi katılımcıların ifadelerinde açık olarak kendisini göstermiştir. Katılımcılar, aileden etkilenecek, dinî sohbet dinlemek amacıyla çeşitli cemaatlere katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte katılımcıların dinî gruplara katılmalarında etkili olan önemli bazı faktörler de tespit edilmiştir. Bunlar arasında okul derslerinde başarılı olmaya katkı sağlamak ve cemaatlerin sosyol etkinliklerinden istifade etmek yer almaktadır. Belli bir gruba dâhil olmak istemeyen katılımcılar, grupların düşünce özgürlüklerini kısıtlayacağı düşünmektedirler.

Araştırmamızda ulaştığımız sonuçlarda gençler “Hayatınızda yapmak istediğiniz değişiklikler nelerdir?” sorusuna maddî yaşantılarına dair değişim taleplerine yer vermişler bununla beraber bazı gençler dinî yaşantılarını merkeze alarak kötü saydıkları alışkanlıklardan uzaklaşma isteklerini dile getirmişler ve sahabe dönemindeki yaşamı model olarak gördüklerini ortaya koymuşlardır.

Araştırmamızda katılımcıların hayat amaçlarıyla ilgili düşüncelerinin muğlak olduğunu, dindar kişilerin “Allah rızası” amacı taşıdıklarını, diğer bireylerin de başarılı olma arzusu taşıdıklarını görmekteyiz.

Araştırmamızda gençlerin dinler arası diyalog yaklaşımını üç katagoriye ayırabiliriz: 1-Diğer dinleri dışlama ve Hak dinin İslam olduğu fikrine dayanarak bu çabayı boşa görme 2-Dinler arası diyalog kavramını anlamadıkları için soruyu geçiştirme 3-Bu çabayı İslam dininin tebliği açısından olumlu bulma.

Katılımcılar, din-bilim ilişkisine dair İslâm'ın bilimi teşvik ettiği yönünde cevaplar vermişlerdir.

Din eğitime dair önerilerimiz:

1.Araştırmamızda gençler, aldıkları din eğitimini yeterli bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Gençlerin din eğitimi ihtiyaçlarına yeterli karşılık verilebilmelidir.

2. Gençlerin kötü alışkanlık, zararlı yönelim ve hurafeden sakınmasında din eğitiminin önemi büyüktür. Din eğitiminin temelini ailede atıldığı düşünülürse müftülüklerce ailelerin bilinçlendirilmesi, onların dini bilgilerini artırıcı faaliyetlerin yapılması ve gençlerin ihtiyaçlarını karşılayıcı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

3. Kur'an Kursları'nın ve yaz Kur'an Kursları'nın araştırmamızda önemi anlaşılmakla birlikte buraların sosyal aktivitelerle birlikte donanımlı ve herkese hitap eden cazip yerler olması konusunda çalışmalar yapmak önem arz etmektedir.

4- Kimlik arayışının öne çıktığı gençlik döneminde modele duyulan ihtiyaç sebebiyle din eğitimi ve öğretimi ile sorumlu kişilerin örnek davranışlar sergilemeleri gerekmektedir.

Teoriyle ilgili yaklaşım ve eleştirilerimiz:

1- Teorinin uygulanması kişilerin kültürel, dinî yaşantılarıyla ilgili önemli veriler sunmaktadır.

2- Teori inanç-ibadet boyutunu ölçmekle beraber araştırmacıya sosyolojik bulgular da kazandırmaktadır.

3-Fowler'ın inanç gelişimi teorisinin mülakat yöntemiyle yapılması birtakım özellikleri ortaya çıkartmıştır. Birincisi mülakat yapan araştırmacının insanlarla iletişime rahat geçebilecek donanımlı kişiler olması gerekiyor. Ayrıca katılımcıların eğitim düzeyi mülakatın rahat yapılmasında etki etmektedir.

3-Teorinin uygulandığı toplumdan kültürel izler taşınması her yerde aynı sonuçları doğurmamaktadır.

4-Fowler'ın inanç gelişim basamaklarının kesin sınırlarla ayrılmaması aşamaların, tespitinin görecelik göstermesi teorinin eksik yönleri olarak düşünülebilir.

BİBLİYOGRAFYA

- Acar, Hatice, *İlkokul Çocuklarının İnanç Gelişimi: Psiko Teolojik Bir Yaklaşım*, CÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006
- Allport, Gordon W ,*Birey ve Dini*,Çev.Bilal Samur ,Elis Yay.,Ankara 2004
- Almanca Cep Sözlüğü, Fono Sözlük Dizisi Yay.ts.
- Argyle, Michael; Benjamin Beit –Hallahmi, *Yaş ve Din*, Çev. Abdurrahman Kurt, UÜİFD, S:IV,C:4,Yıl: 1992
- Aslantürk, Zeki, *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay, İstanbul 1999
- Ay, Mehmet Emin, *Kur'an'da Gençler ve Gençlik Değerleri*, Gençlik Dönemi ve Eğitimi II, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi (içinde) 18–20 Nisan Bursa, Ensar Neşriyat, İstanbul 2003
- Ayten, Ali *Psikoloji ve Din*, İz Yay, İstanbul 2006,
- Ayverdi, İlhan - Ahmet Topaloğlu, *Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yay, İstanbul 2007.
- Bahadır, Abdülkerim, *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi(içinde),[Ed. Hayati Hökelekli],Ankara Okulu Yay, Ankara 2002
- Bahadır, Abdülkerim *Ergenlik Döneminde Din ve Ahlâk Gelişimi*, http://www.geocities.com/doru_tay/index/din.htm(01.06.2008)
- Başaran, İbrahim Ethem, *Eğitim Psikolojisi*, Ankara 2000

- DİA , , “*Din*” md, C.IX, İstanbul 1994
- Er, İzzet, *Din Sosyolojisi*, Akçağ Yay, Bursa 1997
- Erikson, Erik H, *İnsanın Sekiz Çağı*, Çev. Bedirhan Üstün-Vedat Şar, Birey ve Toplum Yay, Ankara 1984
- Eşer, Hatice, *Üniversite Öğrencilerinde Dinî İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi*; Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2005
- Fersahoğlu, Yaşar, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, Marifet Yay, İstanbul 1998
- Fersahoğlu, Yaşar *Ergenlerde Dini Tutum ve Davranış*, Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne-Baba Rollerini I. Kitap (içinde), M.E. B. Basımevi, Ankara 2003
- Fowler, James W. , *İman Bilincinin Evreleri*, Çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: 19, Yıl 2000
- Fowler ,James W., H. Streib, B. Keller, *Manüel For Faith Development Research, 2004, p.17-21.*
- Gazâli, *Kitâbu'l-Arba'în*, 2. Basım, Kahire 1952.
- Guittard, Louis, *Gençlerde Dini Gelişim*, Çev. Ömer Özyılmaz, UÜİFD, S:2, C.II, Yıl.2, 1987
- Gürün, O.A, *Türkçe –Fransızca Sözlük*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1992
- Hood ,Ralph W ., Bernard Spilka, Bruce Hunsberger, Richard Gorsuch *Dini Gelişim Kuramları*, Çev. M. Doğan Karaçoşkun, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi ,IV (2004), S.4
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, Ankara 2001

- İbn Manzûr, *Lisânü'l Arap*, Beyrut, ts.
- Karaca, Faruk, *Dini Gelişim Teorileri*, Dem Yay, İstanbul 2007
- Kılavuz, M.Akif, *Yaşlanma Dönemi ve Din Eğitimi*, Arasta Yay, Bursa 2003
- Koç, Mustafa, *Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dinî Yaşam*, Diyanet İlmi Dergi, C:42,S:3,2006
- Koç, Mustafa, *Gelişim Psikoloji Açısından Ergenlik Dönemi ve Özellikleri*, http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_17/14_koc.pdf
- Konuk, Yurdağül, *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygu Gelişimi ve Eğitimi*, Diyanet Vakfı Yay, Ankara 1994
- Köknel, Özcan, *Ergenlik Dönemi*, Ana-Baba Okulu, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993
- Köknel, Özcan *Kültür ve Gençlik Sorunları*, Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne ve Baba Rollerii II. Kitap(içinde),M.E. B Basımevi, Ankara 2003
- Köylü, Mustafa *Yetişkin Din Eğitimin Teorik Temelleri*, Etüt Yay, Samsun 2000
- Köylü, Mustafa *Küreselleşme ve Ahlaki Değerler*, Küreselleşme Ahlâk ve Değerler (içinde)Ed: Yurdağül Mehmedoğlu- Ali Ulvi Mehmedoğlu, İstanbul 2006.
- Kula, Naci, *Gençlik Döneminde Kimlik ve Din*, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi(içinde),[Ed. Hayati Hökelekli],Ankara Okulu Yay, Ankara 2002
- Kulaksızoğlu, Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002
- Maksutoğlu , Mehmet *Arapça –Türkçe Öğretici Sözlük* ,İFAV Yay., ts.

- Mehmedoğlu, Ali Ulvi, *Kişilik ve Din*, DemYay, İstanbul 2004
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi, *Klasik Kuramlar ve Modern Araştırmalar Bağlamında Dindarlık ve Kişilik*, Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi (içinde)Karahan Kitabevi,Adana2006
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi, *Gençlik, Değerler ve Din*, Küreselleşme Ahlâk ve Değerler (içinde)Ed: Yurdagül Mehmedoğlu, Ali Ulvi Mehmedoğlu, Litera Yay, İstanbul 2006
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi –Adem Aygün, James *W.Fowler ve İnanç Gelişimi Teorisi*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6(1)
- Mehmedoğlu, Yurdagül, *Bir Eğitim Sorunu Olarak Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi(içinde), İstanbul 1998
- Mehmedoğlu, Yurdagül, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, Dem Yay, İstanbul 2005
- Mulla Câmi, Mevlânâ, *Mir'ât-ül Akaid* (İnançlar Aynası).Tercüme. Tahir-ül –Mevlevi, Neşir. Abdullah Işıklar, İstanbul 1964
- Müslim, Sahîhu. Müslim,İstanbul1992
- Ok, Üzeyir ”*Bir Aktivite Sistemi Olarak” İnanç” :İnanç Gelişimine Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, V(2005),S:4
- Okumuş, Ejder, *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yay, İstanbul 2003
- Onur, Bekir *Gelişim Psikolojisi*,İmge Kitebabevi,Ankara 1995
- Osmanoğlu, Cemil, Basamak *Teorileri Açısından Dini Gelişim, İnanç Gelişimi ve Eğitimi*, MÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007

- Öymen, M.Münir Raşit, *Ahlâk Eğitimi ve Ahlâkın Testle Ölçülmesi*, İstanbul,1975.
- Özbaydar, Belma, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, Baha Matbaası, İstanbul1970
- Özcan, Hanifi, *Epistemolojik Açıdan İman*, M.Ü. İFAV Yay, İstanbul 1992
- Öztürk, Hüseyin, *Ergenlerde Din Duygusu ve Allah İnancının Boyutları*, MEB Din Öğretimi Dergisi, S:32,1992
- Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yay, İstanbul 2003
- Redhouse, Türkçe –İngilizce Sözlüğü, Sev Matbaacılık,İstanbul1999.
- Selçuk, Mualla, *Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu*, Gençlik Dönemi ve Eğitimi, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi(içinde), İstanbul 2000
- Senemoğlu, Nuray, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, Gazi Kitabevi, Ankara 2003
- Tillich, Paul, *İmanın Dinamikleri*, Çev. Fahrullah Terkan -Salih Özer, Ankara Okulu Yay, Ankara 2000
- Topaloğlu, Bekir, Y. Ş.Yavuz ve İlyas Çelebi, *İslam 'da İnanç Esasları*, M.Ü. İFAV Yay, İstanbul 1998
- Tosun, Cemal ,*Din Eğitimi Bilimine Giriş*,Ankara 2002
- Varış, Fatma, *Ergenin Gelişimine Etki yapan Kültürel Faktörler*, Ankara1968
- Vergote, Antoine, *Din İnanç ve İnançsızlık*, Çev. Veysel Uysal, İstanbul 1999

- Vergote, Antoine, *Ergenlikte Din*, Çev. Erdoğan Fırat, AÜİFD, C.XXIV,1981
- Yavuz, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay,Ankara1983.
- Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993
- Yavuzer, Haluk, *Gençleri Anlamak*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005
- Yazır, Elmalılı M.Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, C.I, İstanbul1992
- Yeşilyaprak, Binnur, *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Nobel Yay, Ankara 2005
- Yörükoğlu, Atalay, *Gençlik Çağı*, Özgür Yay, İstanbul 1993
- <http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/kimlik.htm>(28.05.2008)

EKLER

EK 1:MÜLAKATLARDAN ÖRNEKLER

İNANCIN GELİŞİMİ ÜZERİNE MÜLAKAT (GAMZE 19)

Hayatı şekillendiren motifler Hayatın tekrar gözden geçirilmesi

1-Hayatınızı göz önüne alarak hayatınızın en önemli ana bölümlerini belirleyiniz. Özellikle hangi önemli olaylar bu dönemde sizin için belirleyici bir dönüm noktası olmuştur?

—Mmm ilkokuldayken arkadaşım ile yolda yürüyorduk, bakkala gidelim diye ısrar ediyordu. Ben de hayır dedim ondan sonra ısrar etti bayağı. Ne de olsa eve gidiyoruz dedim o yine ısrar etti. Biz tam bakkal için dönerken çocuğun biri, pardon arabanın biri bizim olduğumuz yere hızla geldi. Eğer biz bakkala girmeseydik, araba bize çarpmış olacaktı. Orda bayağı bir etkilenmişim çocuk da ölmüştü zaten onu hiç unutamıyorum.

—Bunun dışında bir de üzerinde en çok düşündüğüm şey, hayatım boyunca zaten en çok korktuğum şey, değişme korkusudur. Zaten televizyonlarda belli kızlar olur onlar gibi olmaktan hep çok korkmuşumdur. Değişimden kastım hani böyle uyuşturucu, sigara kötü bir şeyler yapmak, açılıp saçılmak gibi.

—Bunun yüzünden de orta okulda ilk başlarda İmam -Hatibe gitmek istemiyordum puan kırılması yüzünden ama üzerinde bayağı düşündükten sonra gerçekten İmam -Hatibin insanlar üzerinde büyük etkisini gördüm daha kültürlü, daha bilgili ve her yönle alakalı daha sosyal olduklarını fark ettim. Genelde sosyal olmadıkları düşünülür ama ;normal hayattaki insanlara oranla onlar daha sosyal.

— İlk oraya gitmek istedim benim için daha iyi olacağını düşünmüştüm sonra puan yüzünden lisesine gittim aradan zaman geçti bunun benim için hayırlı olacağını düşünmemiştim ilkin. Ama sonra imam hatipten arkadaşlarım falan vardı

onların yanına gittim. Orada da normal lisede olan kızları fark ettim. Sonra şunu düşündüm bunun benim için aslında daha hayırlı olduğunu düşünmeye başladım. Belki normal lisede, ki arkadaşlarım da dindar insanlardı hani namaz kılan o tarzda bir ortama girmiştim. Belki de İmam Hatibe gitseydim bu tarzda şeylerden uzak kalacağımı falan düşünmüştüm.

2-Şahıs olarak kişiliğinizin gelişiminde etkili olan herhangi bir ilişki söz konusu mu? Hayat tecrübeleriniz içerisinde kişiliğiniz ve düşünme biçiminiz üzerinde etkili olan bir değişim hatırlıyor musunuz?

— Genel olarak hani liseye ilk başladığımda namaz kılanların ortamına falan girmiştim. Bölüm seçimindeki arkadaşlarım onlardan biraz daha farklı insanlardı ve hani nasıl söyleyeyim birbirleriyle çıkan insanlardı, o tarz insanlardı.

— Lise 2’de zaten tasavvuf dersi görüyorduk edebiyat dersinin içinde Yunus Emre’den Mevlana’dan falan bahsediliyordu. Aslında orda karakterime büyük etkisi olmuştur o tasavvufun.

— Hani zaten insan o yaşlarda boşlukta oluyor çevreme baktığımda hani bir şeyin arayışındayım ama her seferin de yapacağım ve yaptıkça zevk verecek ve daha fazla yapmak isteyeceğim bir şey hani bunun da boş bir şey olmaması gerekiyordu.

— Sonra çevreme baktım bir biriyle çıkan insanlar işte düşündüm ben de bunu yapsam elini tutsam, öpsem vs bu tarzda şeylerin bana zevk vermeyeceğini düşündüm. Sonra tasavvuf gördüğümüz için bu tarz şeyleri fark ettim zaten ailem de bu yapıda olduğu için bana pek şey gelmedi anormal falan gelmedi.

— Sonra namaz kılmaya başladım içimi bir huzur kapladı. Kıldıkça daha çok kılmak istiyorum. Bu tarzda şeylerle ilgili bir şeyler öğrendikçe daha fazla bir şeyler öğrenmek istediğimi fark ettim doğru olanın da bu olduğunu düşündüm. Çünkü diğer insanların birbirleriyle çıktığını gördüğümde aynı şeyleri ben bir yapsam iki yapsam üç yapsam bunların bana zevk vermeyeceğini düşündüm ve bunların bana kötü etkisi olacağını düşündüm. Mmm ailemi zor durumda bırakacak ,ailemi kötü tanınmasını sağlayacak,yanlış olan şeyler ve günah olan şeyler.

a) Din eğitimini nerden aldın? sence yeterli mi? Cuma ve vakit namazlarında camiye gider misin ?

—Mmm ablam İmam- Hatip mezunu olduğu için ablam anlatıyordu bu tarzda şeyleri dediğim gibi ailem de yatkın. Ablam arkadaşlarıyla tefsir dersi falan yapıyordu. Oradaki arkadaşların yanına beni de götürdü bir gün ben de merak ettim oradaki derslere falan katılmaya başladım. İşte mealdir normal Kur'an Arapçası'dır falan oradan aldım.

—Yeterli değil ,aslında daha fazla bir şeyler yapmak, uğraşmak gerek onun için de ara ara kitap okuyorum. Şu anda pek fazla bir şey yapmasam da o zaman okuyordum.

— *Vakit namazlarında camiye gider misin?*

—Mmm şu anda namaz kılmıyorum.

b) Bilim ve din neden vardır? Birbirleriyle çatışırlar mı? Örneğin öğrenim hayatınızda derslerdeki bilimsel şeyler inançlarınızla kimi zaman çatışıyorlar mı?

—Bilim ve din, insanların doğru bir şekilde yaşabilmeleri için ve kendini geliştirebilmeleri için vardır. Doğru bir hayat sürebilmek için.

—Aslında normal şartlar altında, din adı altında olsaydı (vurgu) çaptırılmasıydı, bunların birbirleriyle karışmaması gerekirdi. Yok, Darwin Teorisi miydi? insan maymundan gelmiştir . Normal şartlar altında bu yanlış olan bir şey. Hani normale baktığımız zaman dinle bilimin çatışmaması gerekirdi ama; bu sapıkça teori olduğu için şu an çatışıyor.

—Mmm... Aslında insan oğlunun Adem'den geldiğini bildiğim için bu benim için pek bir problem olmadı inanmadığım için buna. Zaten insan maymundan gelseydi şu an insanların doğmaması gerekiyordu, hâlâ maymunların doğuyor olması gerekiyordu.

3-Allah tasavvurunuz ve Allah ile ilişkileriniz, hayatınızın bu belirgin dönemleri boyunca nasıl bir değişime uğradı? Şu anda Allah sizin için kimdir veya nedir?

—Mmm... Dediğim gibi lise 2 döneminde tasavvuf falan görüyordum o zaman namaz kılıyordum , sünnet oruçları, pazartesi perşembe oruçları tutuyordum bayağı iyiydi. Şu an pek bu tarz şeylerle uğraşmadığım için vaktim yok demeyeyim, yapmadığım için uzaklaştığımı hissediyorum. Bazen dua ediyorum. Dua kaderi değiştirir diyorlar ama boşu boşuna bir şey yapmadan duamın da olacağına pek inanmıyorum açıkçası bayağı uzaklaştım yani.

—Allah’a inancım her zaman sonsuz. Tek problemin bende olduğunu düşünüyorum.

4-Hayatınızın anlamına ilişkin algılayışınızı değiştiren ya da bu anlayışınızı pekiştiren yoğun manevi ve ruhsal deneyiminiz oldu mu?

—Mmm... Öyle hani çok büyük bir olay yaşayıp da bir şeyler görmedim ama... yaşadığım şeylerde Allah’ın hikmetin ne kadar büyük olduğunu ve o kadar basit şeylerden yarattığı şeylerin ne kadar güzel olduğunun farkına varıyorum.

5-Hayatanızda bunalıma girdiğiniz ya da acı çektiğiniz derin bir yanılgıya düşmüşlük hissi ya da hayatınızın anlamsız olduğunu düşündüğünüz anlar oldu mu?

—Mmm namaz kılarken böyle bir problemim yoktu açıkçası. Ama şu anda namazı bıraktığım için hiçbir şey yapmadığım için zaten işi olmayan insanın canı sıkılır, boş olan insanın canı sıkılır. Böyle durumlarda zor bir olayla karşı karşıya geldiğimde, basit bir şey de olsa o an sinirlendiğimde hayatın anlamsız değil de sıkıcı geldiği oluyor. Çünkü hayatın zaten bir belli bir anlamı var. İnsanın yaratılışı gereğince yapması gereken şeyler var. Hani Allah zaten bizden sadece ibadet yap, namaz kıl, oruç tut demiyor, kendini bir köşeye çek demiyor. Hem dünyalık hem de ahiretlik işimizi yapmamızı istiyor.

İlişkiler

1-Şu anki durumunuzu dikkate alarak anne ve babanızla ilişkilerinizi tarif eder misiniz? Yıllar içerisinde onları algılamada herhangi bir değişiklik oldu mu? Şayet olduysa bu değişikliğe ne sebep oldu?

—...Mmm yaşıım gereği biraz fazla(vurgu) mmm saygısız denebilirdi belki belli bir süre öncesine kadar. Ama şimdi artık büyüyor muyum bilmiyorum ama çevremdeki annesiz, babasız insanları görünce ve bir şeyleri okudukça hani “öf bile demeyin” deniyor ya Kur’an’da ve anne özlemi çekenleri gördükçe artık biraz daha iyi gibi. Anne babam gözümde değişime uğramadı hâlâ aynı aslında. Biraz daha iyi gibi denebilir biraz daha önemsiyorum da denebilir.

2-Sizin için önemli olup devam etmekte olan bir ilişki söz konusu mu? Bu ilişkiler hayatta olan ve ölmüş kişilerle ilgili olabilir?

—Mmm lisede öğretmenimiz (edebiyat öğretmenimiz) vardı Aslında karakterimin yerleşmesinin onun çok etkisi vardır. O da zaten Konyalı zaten. Orasının nasıl bir yer olduğunu biliyorsunuz. Hep bize sevgililerle alakalı olarak ulaşılmaz olun bu tarz şeyler anlatıyordu. O’nun bana çok etkisi vardır.

3-Hangi grupları, kurumları ve unsurları kendinizle ilişkilendiriyorsunuz? Bunların sizin için neden önemli olduğunu düşünüyorsunuz?

—İmam- Hatiplerin ortamı çok hoşuma gidiyor başka ortamı (gülüyor) ya aslında diyebilirim onlar daha samimi geliyor daha gerçek geliyor; çünkü namaz olsun oruç olsun bu tarzda şeyler ahireti hatırlatıyor. Bunlar da gerçek olan şeyler olduğu için onlar daha yakın geliyor.

a) Toplum içerisinde kendinize karşı olumlu bir kişilik algısına sahip olduğunuzu söyleyebilir misiniz? Kendini işe yaramaz bir varlık olarak gördüğün zamanlar oldu mu? Bu durumda size yardımcı kişi grup ve inançlar var mı?

—Evet oldu.(gülüyor)..Zamanında İngilizce ders çalışırken oldu. Zamanında dersi dinlemeyip, temeli kaçırdığım için şimdi uğraştığımda bazen anlayamıyorum hani

dersten hatırladım bir şeyler oluyor temel sağlam olmadığı için şimdi uğraşıp da anlamadığımda kendimi işe yaramaz olarak görüyorum. Ama uğraşıp da insanın yapamayacağı bir şey yok.

—Kendime karşı acımasızım ama; dışarıya karşı aşırı merhametliyim galiba.

— Kendimi işe yaramaz olduğumu düşündüğümde tüm insanlar bunu anlıyorsa demek ki anlaşılmaz bir şey değil diyerek daha çok çalışıyorum. Bir de çevremden bunca yıl sen bunun eğitimini almışsın diyorlar çünkü ben direk İngilizcenin eğitimini aldığım için anlamamam anormal bir durum o şekil de yapa bilirsin diyorlar. Bazen bir defada anlamaya çalıştığım için problem. Çünkü uğraşıp da yapamayan bir insan yoktur, ben inanmıyorum. Gerçekten bir problemi yoksa yapamayacağına inanmıyorum.

b)Futbol, cami, kültürel derneklerle ilgin var mı? Faaliyetler konusunda düşüncelerin neler?

—Sadece ilgide kalıyor (gülüyor) gidemiyorum... Camide sohbet tarzında şeyler hoşuma gidiyor. Futbol , arada izlerim. Fuarlar oluyor bazen ama ara ara giderim çok sık gitmem sıkılıyorum. Bu faaliyetler insanların gelişiminde çok iyi şeyler.

c-Komşularınla ilişkilerin nasıl? Onlar hemşehrileriniz mi? Nasıl insanlar?

—Hemşehrilerim değil, sadece komşuyuz çok sık görüşmüyoruz ama selam veriyorum hepsine. İyi insanlar ama genelde çok samimi olmamaya çalışıyorum.

d-TV, gazete, dergi gibi yayınları takip ediyor musun? En çok hangi programları seviyorsun? Dinî programlar sizi etkiliyor mu?

—Ara sıra TV izliyorum dizi olarak “Dudaktan Kalb’e” bazen “Büyük Buluşma’yi” seyrediyorum. Dinî yayınları kişisine göre takip ediyorum. Mesela (gülüyor) dinlemiyorum mesela çünkü hem verdiği cevaplar kesin bir cevap değil atıyorum mesela ona bir soru soruluyor mesele pantolon giymek caiz midir (gülüyor) falan soru soruluyor adam olabilir ,olmayabilir de ben giydim çıkardım (gülüyor) bir şey olmadı hem kesin cevaplar vermiyor hem de bilmediğim şeyler olduğunda genelde

dinlememeye çalışıyorum. Çünkü temelim olmayan şeyleri dinlersem onların beni etkileyeceğini ve yanlış düşünmeme neden olacağına inanıyorum. Ve onları dinlemiyorum ablama soruyorum ya da kendim bakıyorum.

Sahip Olduğumuz Değer ve Vazifeler

1-Hayatınızın bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Hayatı size anlamlı kılan nedir?

—..Hayatımın tabiki bir anlamı var. .. Namaz aslında hayatımın anlamı da şuan gerçekten yapamıyorum neden bilmiyorum ama bazen kılıyorum mesela hani bir tat alamıyorum bir de şöyle bir şey var uzun süredir kılmayıp kılmayıp birden kılınca insan bir tat almak istiyor ve o tadı alamıyorsun. Allah'ı uzun süredir düşünmediğin için zevk alamıyorsun. Zevk alamayınca kılma isteğim doğmuyor bir de bu ara pek kılmıyorum bir de namaz gerçekten insana büyük bir huzur veriyor ve normalde ölümden korkan bir insanım. Normalde namaz kılarken de korkardım ölümden ama gerçekten büyük huzur, sabır veriyor ve iyi niyet kazandırıyor insana.

2-Kendinizde ve hayatınızda değiştirebileceğiniz birşey olsaydı en çok neyi değiştirmek isterdiniz?

—...Çevremın tam namaz kılan, peygamberlerin olduğu dönemdeki sahabe olmak isterdim herhalde. Gerçekten dört dörtlük bir insan olmak isterdim ama mümkün değil.

3-Şu anda hayatınızda sizin için önemli olan herhangi bir inanç değer ya da yükümlülük var mı?

—...Mmm şu an çalışıyorum, para biriktiriyorum biriktirdiğim paralarla dershaneye gitmek istiyorum. Okuyup İngilizce öğretmeni olmak istiyorum. Şu an tek sorumluluğum bu.

4-En çok kendinizi ne zaman ve nerede Allah'a yakın ve kâinatla uyum içerisinde buluyorsunuz?

—Genelde geceleyin en çok Allah aklıma geliyor ve aynı zamanda ölüm geceleyin aklıma geliyor. Yalnızken, kimsenin olmadığı zamanlarda arkadaşlarımla görüşmediğimde Allah'ı daha çok yakınımnda hissediyorum ve daha çok üzüliyorum bir şeyleri yapmadığım için.

5-Olgunlaşmış bir iman modeliniz nedir?

—..Kişi söyleyemem direkt belki ama böyle dinle alakalı her şeyi bilen aynı zamanda sosyal bir insan. Bu ikisini bir arada yürütebilmek gerçekten zor bir şey ama; bunu başaran birisi varsa eğer onun gibi olmak isterim.

6-Önemli bir karar vermek istediğinizde bunu genelde nasıl yaparsınız ? Bu konuda bana bir örnek verebilir misiniz?

—...Önce çevreme sorarım sonra sorduğum şeyi yapan birinin yaptığına bakarım. Sonra aldığım cevapların hepsini zihnimde tutarım. Onları tekrar yorumlarım. Doğru olan yanlış olan kısımlarını incelerim yani dine uyup uymadığına falan bakarım bunun bana getireceği zarara ,aileme vereceği zarara bakarım.

7-Sizce yapılan eylemler doğru ya da yanlış olarak ayırt edilebilir mi? Şayet ayırt edilebilirse size göre bir davranışı doğru kılan şey nedir?

—Ya şöyle eğer belli bir şeye göre yapmıyorsa Kur'an'a göre yapmıyorsa herkesin yaptığı bir iştir. Çünkü herkes farklı bir şey düşünür mesela benim olaya bakışımla senin olaya bakışın aynı değildir. Ben sağdan bakarım belki sen soldan bakarsın kimisi de başka yönden bakar. Yani eğer belli bir şeye göre yorumlandırılacaksa ayırt edilebilir. Onun dışında herkesin kendi bakışıdır.

8-Her koşulda ve zamanda doğru olarak kabul edilebilecek davranış kalıpları var mı? Sizce herkesin üzerinde mutabık olması gereken belirli ahlakî değerler var mıdır?

—..Bunu çok yaşıyorum komik gelecek size(gülüyor). Ben mesela açık olduğum için tokalaşmıyorum bu tuhaf geliyor insanlara. Bunun genel olmasını isterdim bir de karma ortamlarda duruyoruz. Bir bayanın yanında konuşulacak ve

konusulmayacak şey vardır bir de erkeğin yanında konuşulacak şey vardır bayanla erkeğin yanında konuşulacak ve konuşulmayacak şeylerin ayırt edilebilmesini isterdim.

Din

1-İnsan hayatının bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız bu gaye nedir? Hayatınız için bir plan var mı ya da gücünüzün ötesinde bir güç ya da güçlerden etkileniyor musunuz?

—Tabiki biz zaten boşu boşuna yaratılmadık buraya belli bir amaç için geldik. Bu amaç, Allah rızasını koruyarak bu hayatta yaşamımızı devam ettirmek. Bu sınırları aşmadan.

—Dediğim gibi bir işte çalışıyorum. İngilizce öğretmeni olmak istiyorum o mesleği yapmasam da güvencem olsun istiyorum.

2-Ölüm size ne ifade eder? Öldüğümüzde bizlere ne olur?

—Ölüm.. Ölümünden çok korkuyorum (gülüyor) söze önce böyle gireyim...Gerçekten çok fazla koruyorum hani gerçek hayat o tarafmış gibi geliyor..Ben de bu konuda bazen çok fazla umut oluyor yapıyorum bir şeyler yapım edim diye sonra bazen ümitsizliğe kapılıyorum cehennemde yanacaktım gibi geliyor .

—Öldüğümüzde herkesin yaptığına bakılacak. Ayet miydi, hadis miydi hep karıştırıyorum ama kim buğday tanesi kadar iyilik yapmışsa onların karşılığını görür.

a)Ahiret ve kıyamet denince sende ne gibi çağrışım yapıyor?

— Ahiret öldükten sonra gideceğimiz yer. Kıyamet denince bende hep şöyle bir tablo beliriyor. Köprü... Hani deniyor ya sırat köprüsü. Onun üzerinden tek tek geçiyoruz. Günahkâr olanların üzerinden siyah bir şey günahkâr olmayanlar da böyle bir ışık yanıyor altta alevler yanıyor, altta iki tane kayalık. Herkes beyazlar içinde falan. Geçerken beyazlar içinde olanlar köprüünün üzerinde devam ediyor, karanlık olanlar da köprüünün üzerinden tek tek aşağı düşüyor.

—Hani kıyamet zamanı yanlış hatırlamıyorsam küçük ayaklılar birleşip geleceklermiş ya ben de rüyamda evin kenarında koyun sürülerinin geldiğini görmüştüm aklıma direkt o küçük ayaklılar sözü gelmişti.

b)Cennet ve cehennemle ilgili neler söyleyebilirsin? Cennet ve cehennem kimler içindir? Cehennemden korkuyor musun?

—...Mmm iyi insanların Müslümanların gittiği yer cennet cehennem de günahkârların gittiği yer.

—Cehennemden korkarım.

3-Kendinizi dindar biri olarak görüyor musunuz? Bu durum size ne ifade ediyor?

—Hayır. Bayağı net oldu (gülüyor). Hiçbir şey yapmıyorum, yaptığım tek şey basit şeyler de olsa kendimi korumak , hani tokalaşmamaktır, öpmemektir fazla samimi olmamaktır , gösteriştan uzak durmaktır. Bu tarzda bunun dışında din adına yaptığım bir şey yok.

—*Neler yaparsan dindar olursun?*

—Namaz kılarsam, oruç tutarsam, örtünürsem hareketlerime konuşmalarına dikkat edersem bunları bir nebze yine yapmaya çalışıyorum ama; dediğim gibi sosyal hayatla dinî hayatı birleştirerek bir şeyler yapmak.

4-Önceden veya şimdi sizin için anlamlı olan herhangi bir dinî fikir, sembol ya da ibadet var mıdır? Varsa bunlar nelerdir ve niçin önemlidir?

—Dinî ibadetim şuanda hiç bir şey yok ama sembol olarak dinin zaten sembolü bence başörtüsü. Örtünmek yani. Sadece başörtüsü saçını kapatmak değil, ilgi çekmeyecek tarzda örtünmek ve güzel şeyler yapabilmek.

a)İslam'ın beş şartından biri olan hac ibadeti hakkında neler biliyorsun? Müslümanlar niçin hacca giderler. İhram, tavaf şeytan taşlama ve kurban kesme ibadetlerini kadın erkek karışık niçin birlikte yaparlar?

—..Kâbe'ye gidiyorlar tavaf ediyorlar. Kadın erkek karışık. Orası bana şeyi canlandırıyor sanki ölmüşler hesap sorulacak falan. Âhireti çağırıyor bana.

—...Mmm Allah rızasını kazanmak ve namaz kıldığımız yerleri görmek için hacca giderler.

—Karışık yapmalarının nedeni dediğim gibi zaten beyaz da giyiliyor sanırım orda tırnak falan da kesilmesine izin verilmiyor ya sanki bana öldükten sonra gömülüyorsun hiçbir şeyle ilgilenmiyorsun ya sanki ölümden sonraki hayatı bana çağırıyor.

b)Oruç tutar mısın ve orucun anlamı nedir?

—Orucu tutarım oruç mmm.. ruhu temizlemektir.Oruç şey değildir ağız helale kapatıp da harama açmak değildir. Yani şunu demek istiyorum Mmm helal olan yiyecekleri yemeyip de küfür etmeye devam etmek oruç tutmak değildir, hani ruhu da temizlemek gerekir. Kötü sözler olsun bütün şeyleri terk etmektir. Çünkü mesela eşin senin helalin olduğu halde oruçlu olduğun müddetçe haramdır. Yani helal olan şeylerin yapılmasına izin verilmiyorsa haram olan şeylerin yapılmaması gerekir diye düşünüyorum.

c)Namaz kılar mısın ve neler hissedersin?

—Şuan kılmıyorum ama kılıyordum. Ama kıldığımda zevk aldığım anlar oluyor, zevk alamadığım anlar oluyor. Namazın insana çok kattığı şeyler var işte huzur olsun, sabır olsun. Zaten namaz kılan insanın ağızda kötü söz duyamazsınız kötülük de göremezsiniz ben gerçekten buna inanıyorum.

5-İbadet ve dua ediyor musunuz ya da herhangi bir ruhsal disiplini uyguluyor musunuz?

—Evet, sık sık dua ederim, ibadet olarak da elimden geldiğince yapmaya çalışıyorum.

6-Sizce günah nedir?

—... Kur'an ve sünnet dışı yapılan her şey günahdır..Mesela en basitinden bir erkeğin, baktığı bayana ikinci kez bakması. Hani şey deniyor ya Hz. Ali'ydi sanırım bir kez baktığın Allah için ,ikinci kez şeytan bakışı. İlkinde kim olduğunu anlamak için ikincisi farklı bir bakış oluyor.

7-Dünyada var olan kötülüğü nasıl açıklarsınız?

—Kur'an ve sünnetten uzak kalmak Allah rızası için bir şey yapılmaması ya da yapılırken düşünülmemesi. Şimdi kimse, Allah rızasını kazanmak için bir şey yapmadığından bir yığın kötülük var.

8-Şayet insanlar dinî konularda ihtilafa düşerlerse böylesi ihtilaflar nasıl çözümlenmeli?

—...Mmm Kur'an'da aslında her şeyin cevabı var hadislerde olsun aynı şekilde. Bunlara bakılır, bunlar eğer çözüm getirmiyorsa bunların çözüm getirmesi imkânsız ama o zaman da istişare yapılır ve karar verilir.

a)Dinler arası diyalog ve medeniyetler çatışması kavramları hakkında ne düşünüyorsun?

—...Mmm şu anda değişmeyen tek din İslam. Çünkü Hristiyanlık olsun, Yahudilik olsun bunların kitapları değiştiği için bu hale geldiler. Mesela biz İncil'e de Zebur'a da Tevrat'a da inanıyoruz Ama değiştikleri için artık bunlara inanmıyoruz Şuanda değişmeden gelen tek kitap Kur'an olduğu için Ku'an'a inanıyoruz.

b)Dünyadaki politikayla ilgileniyor musun? Şu an dünyadaki problemler, hangi politik görüşle çözülebilir?

— Hayır, siyasetle pek fazla ilgilenmiyorum.

İNANCIN GELİŞİMİ ÜZERİNE MÜLAKAT (NERGİS 18)

Hayatı şekillendiren motifler Hayatın tekrar gözden geçirilmesi

1-Hayatınızı göz önüne alarak hayatınızın en önemli ana bölümlerini belirleyiniz. Özellikle hangi önemli olaylar bu dönemde sizin için belirleyici bir dönüm noktası olmuştur?

—Mmm öncelikle babamın vefat etmesi ve zorla imam hatibe gönderilmem. Ondan sonra hayata bakışım değişti. İmam- Hatib’e istemeyerek geldim tabi şu an çok seviyorum o ayrı bir şey. Yani buradan bir yerlere varamayacağımı düşündüm. Ama şu an son sınıftayım ve önümdeki nimetleri görüyorum. Yani buradan da bir şeyler olabileceğime inanıyorum.

2-Şahıs olarak kişiliğinizin gelişiminde etkili olan herhangi bir ilişki söz konusu mu? Hayat tecrübeleriniz içerisinde kişiliğiniz ve düşünme biçiminiz üzerinde etkili olan bir değişim hatırlıyor musunuz?

—Mmm buraya geldikten sonra, başta istemeyerek ilk senemi kötü geçirdim arkadaşlarım sağ olsun onların sayesinde bakış açım değişti. Şu an burada olmayan bazı arkadaşlarım gerçekten dostum diyebileceğim kişiler sayesinde bakış açım değişti bu sayede ben buraya ısındım. Benim kişiliğimi bu şekilde değiştirdi çok agresif bir insandım ama şu an bir şey kalmadı.

a) Din eğitimi nerden aldın? sence yeterli mi? Cuma ve vakit namazlarında camiye gider misin ?

—...Mmm ilkokul yıllarımda her ebeveyn yaptığı gibi camiye gönderildim tabi severek gittim zaten. Daha sonra liseye İmam- Hatip Lisesi’ne gittim şu an öğrenciyim orda..Yani İmam -Hatip lisesi’nde aldım.

—Şu an mmm bir din eğitimi bence dört yılla yeterli olamaz. Böyle büyük bir din, dört yılla sığdırılmaz.

—Vakit namazlarında camiye gitmem.

b)Bilim ve din neden vardır? Birbirleriyle çatışırlar mı? Örneğin öğrenim hayatınızda derslerde bilimsel şeyler inançlarınızla kimi zaman çatışıyorlar mı?

—...Bilim olmadan din olmaz. Çatışmaz bence. Bilginin gerektirdiği bazı şeyler vardır. Dinî arayış içindeysen bilgiye mutlaka ihtiyacın olması gerekiyor. Yani ikisine ayrı taraftan bakamayız. Mmm yani ben mmm... bu ikisini pek ayrı göremiyorum bir bütün gibi geliyor.

—Şu ana kadar öğrendiğim şeylerle inancımın çatıştığı olmadı. Hatırlamıyorum.

3-Allah tasavvurunuz ve Allah ile ilişkileriniz, hayatınızın bu belirgin dönemleri boyunca nasıl bir değişime uğradı? Şu anda Allah sizin için kimdir veya nedir?

—Allah bir varlık değildir yani yaşayan bir insan, etten bir kişilik değildir. Mmm bir dinî inancım var ve ben bu bağlamda bir bütünü ben ve dinî inançlarım.

—Allah düşüncem bir çelişkiye dahi uğramadı. Her zaman inancım vardı, inancım sağladı. Hiçbir zaman bu konuda sorgulamadım kendimi neden vardı ya da neden yaratıldık yani mutlak bir nedendi olmasaydı ki yaratılmazdık zaten mmm Allah sonuçta bir kuluz hepimiz nasıl yaratıldıysak bir gün bizde öleceğiz bu konuda pek fazla bir şey söyleyeceğimi sanmıyorum.

4-Hayatınızın anlamına ilişkin algılayışınız değiştiren ya da bu anlayışınızı pekiştiren yoğun manevi ve ruhsal deneyiminiz oldu mu?

—Şu an bazı şeyler özele girer ama olmuştur. Hayatın anlamı bu dünyaya kısıtlanamaz ben de yani bazen çok psikolojik sorunlar yaşadım. Mmm her insanın olduğu gibi bazı ruhsal bozukluklara dayalı ölmek isteme gibi şeylerde bulunduk ama tabi bu yönde hiçbir etki göstermedim. Yani o kadar mmm diğer insanlar gibi değil belki ama çok abartılı bir şeyler olmadı. Şu an anımsayamadığım şeyler olmuştur belki ama daha 18 yaşındayız sonuçta. Yani belki bundan daha büyükleri yaşanacak ilerde ama şu ana kadar yoğun duygular aile içinde olmuştur ama olmadı yani.

5-Hayatınızda bunalıma girdiğinizde ya da acı çektiğiniz derin bir yanılgıya düşmüşlük hissi ya da hayatınızın anlamsız olduğunu düşündüğünüz anlar oldu mu?

—Oldu mmm dediğim gibi babam vefat ettiğinde ben on bir yaşındaydım. Babamdan mmm yaklaşık 57 gün sonra halam vefat etti trafik kazasında halamdan da dört ay sonra dedem vefat etti. Yani 6 ay içerisinde 3 ölü verdik ve bu süre içerisinde 11 yaşında bir öğrenciyim acayip derecede bunalımda oldum ve kendimi tanıyamadığım zamanlar oldu. Mmm Allah'ın gücüne gitmesin isyan ettim mmm hâlâ da üzülüyorum ama hayatın gerekçelerinden olduğunu düşündüğüm için vakti geldi ve öldü diye düşünüyorum. O yüzden fazla takmıyorum. Takmıyorum derken tabiki üzülüyorum ama; artık abartıya veya kendimi bu yüzden bunalıma sokmanın gerektiğini sanmıyorum. Sonuçta bir gün ben de öleceğim.

İlişkiler

1-Şu anki durumunuzu dikkate alarak anne ve babanızla ilişkilerinizi tarif eder misiniz? Yıllar içerisinde de onları algılamada herhangi bir değişiklik oldu mu? Şayet olduysa bu değişikliğe ne sebep oldu?

—Şimdi benim annem de yok annemle babam ben doğduğumda ayrılmışlar ben babaannemle yaşıyorum. O yüzden ben babaannemle ilişkiyi anlatayım. Babaannemle ilişkiyi iyidir. Ama fikir çatışması var. Malum yaşlı insanlarla anlaşmak zordur. Buraya da beni zorlayıp göndermelerinin nedeni de babaannemdir. O yüzden aramızda çok sorunlar oluyor, tartışmalar yaşanıyor. Ben de biraz agresif ve sinirli bir insan olduğum için tahammül edemiyorum. Bir de haksızlığa gelemem. Bu yüzden çok sorun yaşıyorum ailemle. Hele bu dönemde üniversite sınavı var ve buna hazırlandığım dönemlerde bu durum biraz daha fazla oluyor daha çok etkileniyorum ve kendimi diğer insanlardan daha kötü görüyorum ve hep benim kadar kötüsü yok gibi düşüncelere kapılıyorum. O yüzden ilişkilerim biraz kötü diyebilirim. Yine biraz fazla karamsar bakıyorum ama yani şimdilik kötü.

2-Sizin için önemli olup devam etmekte olan bir ilişki söz konusu mu? Bu ilişkiler, hayatta olan ve ölmüş kişilerle ilgili olabilir?

—Mmm bir önceki soruda babaannemle sorun yaşıyordum demiştim ama benim için şu an hayatta en önemli insan yine babaannemdir. Onunla olduğum vakitleri mmm çok seviyorum ve ileride gerçekten arayacağımı düşünüyorum. Ya ne

kadar tartışsam da o benim bir tanemdir. Onun için arkadaşlarım bile olsa kesinlikle onu söyleyeceğimdir yani. Benim için en önemli insan odur şu an hayatta. Ama pek fazla dert ortağı değildir yani.

3-Hangi grupları ,kurumları ve unsurları kendinizle ilişkilendiriyorsunuz? Bunların sizin için neden önemli olduğunu düşünüyorsunuz?

—Doğal olarak genç kesimi. Yaşlı kesime fazla gidemiyoruz tamam çok bilgililer ama; fikirlerimiz uyuşmuyor. Ama kendi arkadaşlarımız , kendi çevremiz kendi yaşlılarımız ve kendi düşüncelerimizi özgürce söyleyebildiğimiz gruplar. Yani benim tercihim saygı ,gördüğüm kurum her sözümü anlayıp, dinleyecek kurum yani umursayacaklar ki beni ben o grubun içinde yer alayım.Yani ben o grupta kâle alınmıyorsam ben o grubun içinde kalmam zaten. Yani benim hem yaş grubuma uygun olacak, aynı fikirlere bağlı kalacağız mmm birbirlerimizi özgürce dinleyip mmm onaylayabileceğimiz gruplar.

a)Toplum içerisinde kendinize karşı olumlu bir kişilik algısına sahip olduğunuzu söyleyebilir misiniz? Kendini işe yaramaz bir varlık olarak gördüğün zamanlar oldu mu? Bu durumda size yardımcı kişi gurup ve inançlar var mı?

—...Mmm kendim asla böyle düşünmem sonuçta ben de bir insanım benim de düşünme özgürlüğüm var. Mmm bu hayatı yaşıyorsam, okuyorsam ve öğrenciysem ve okumak isteyip gelecek kurmak istiyorsam ben önemsiz bir insan değilim. Çünkü mmm herkes birbirinden faydalanır tıpkı bir parazit gibi yani ben sizden faydalanayım ki siz de benden faydalana bilin. Kendi kişiliğimi gerçekten iyi buluyorum. Yani yaşlılarıma göre olgun buluyorum biraz kendini beğenmiş gibi olacak ama kendimi gerektiğinden fazla olgun görüyorum. Yani işe yarar bir insanım(gülüyor).

b)Futbol, cami, kültürel derneklerle ilgin var mı? Faaliyetler konusunda düşüncelerin neler?

—Mmm fazla futbol seyretmem ama voleybol basketbol hayranıyım mmm camileri ziyarete giderim mmm böyle bir ayırım yapmam kilise bile olsa ziyaret amacıyla gezmeyi çok severim. Pek sosyal faaliyetlerde bulunmayı sevmem. Camilerle

ilgili sosyal faaliyetlerin neler olduğunu bilmiyorum ama eğer bir yardım olacaksa bir şey yapılacaksa tabiki bir futbol yerine bir camiye yardım etmeyi tercih ederim.

c) Komşularınla ilişkilerin nasıl? Onlar hemşehrileriniz mi ? Nasıl insanlar?

—Pek fazla yüzlerini görmüyorum şahsen, genelde eğitimle uğraştığım için mmm evden erken çıkıyorum eve geç varıyorum. Pek fazla görmüyorum tabi mahallede seviliorum. Sonuçta mahallenin okuyan bir insanıyım mahallede fazla okuyan kimse yok. Çoğu çocuklarını ilkokuldan sonra ya evlendiriyor ya da Kur'an Kursun'a falan veriyor ama mahallede seviliorum en azından onu biliyorum. Ama tabi insanların içini bilemeyiz. Onların nasıl insanlar olduğunu fazla içli dışlı olmadığım için fazla yorum yapamayacağım

d) TV, gazete, dergi gibi yayınları takip ediyor musun? En çok hangi programları seviyorsun? Dinî programlar sizi etkiliyor mu?

—Televizyon fazla seyretmem haberleri izlerim. Gazete takip ederim mmm dergi pek fazla bakmıyorum. Televizyon izlediğim zamanlarda da siyasi içerikli programları sevirim. Dinî sohbetler olduğu zaman seyredirim ama dinî filimlerin biraz fazla abartıya kaçtığını düşünüyorum. Bir ara abartılı diziler vardı onları izlemezdim.

Sahip Olduğumuz Değer ve Vazifeler

1-Hayatınızın bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Hayatı size anlamlı kılan nedir?

—...Her insanın olduğu gibi benim de ideallerim var mmm bu ideallere ulaşma cabası benim için hayatın anlamı bence.Yani ulaşmak değil ulaşma çabasında olmak en azından bir şeyi hedeflemek bile başarmanın yarısıdır.Hayatın anlamı bence bir şeyleri başarmaya çalışmaktır. Çünkü uğraşmadığın sürece bir şey olmaz uğraştıktan sonra ve olmuyorsa zaten olmaz.

2-Kendinizde ve hayatınızda değiştirebileceğiniz bir şey olsaydı en çok neyi değiştirmek isterdiniz?

—...Belki eğitim düzeyimin daha da iyi bir seviyede olmasını isterdim. Yani imam hatip iyi bir eğitim vermiyor gibisinden değil benim alttan(heceleme) başlar bu ilkokul veya ortaokul eğitim düzeyimin daha iyi olmasını isterdim ki lisede daha da başarılı olabileyim çünkü mmm kendime inanıyorum ki bizi ilkokulda yeteri derecede eğitemediklerini düşünüyorum. O yüzden seviyem her ne kadar iyi bile olsa daha da iyi olmasını isterdim.

3-Şu anda hayatınız da sizin için önemli olan herhangi bir inanç, değer ya da yükümlülük var mı?

— Evet, İslam dinini elimden geldiği kadar bilmeyenlere tebliğ etmek ve hayatımı kazanabilmek.

4-En çok kendinizi ne zaman ve nerede Allah’a yakın ve kâinatla uyum içerisinde buluyorsunuz?

—...Odamda, odamda rahat ve baş başa hissediyorum. Mmmm şu an değil de namaz kılarken.

5-Olgunlaşmış bir iman modeliniz nedir?

—Ben aslında kimseyi örnek almıyorum neyse o yolum diyorum. Zaten başkasını örnek alamıyorum.

6-Önemli bir karar vermek istediğinizde bunu genelde nasıl yaparsınız? Bu konuda bana bir örnek verebilir misiniz?

—Mmm kesin bir karar vereceksem bunu öncelikle çevremdekilere söylerim. Benim kararım kesindir derim. Tabi bu kararı almadan önce zorluklarını, gerekli koşullarını araştırmadan da lamam kesinlikle. Ama bir kararda kesinsem o kararı yapmak için elimden geleni yaparım.

7-Sizce yapılan eylemler doğru ya da yanlış olarak ayırt edilebilir mi? Şayet ayır edilebilirse size göre bir davranışı doğru kılan şey nedir?

—Ayırt edilebilir çünkü ;her yapılan şeyin, her söylenen sözün doğru olacak diye bir kuralı yok.

—Öncelikle bir insanın davranışı yapısıyla bir olması gerekir. Bir söylediği söz bile kendi karakterine uyması gerekir. İnsanın görünüşünden söylediği sözlerden ve yaptığı hareketlerden bir uyum olması gerekir. Söylediğiyle yaptığının birbiriyle uyması gerekir ki doğru veya yanlış olsun.

8-Her koşulda ve zamanda doğru olarak kabul edilebilecek davranış kalıpları var mı? Sizce herkesin üzerinde mutabık olması gereken belirli ahlaki değerler var mıdır?

—...Tabiki olmaz mı özellikle peygamberimizin veda hutbesinde yapılmayacak dört şey vardır. Zina edilmeyecek, hırsızlık yapılmayacak,Allah’a ortak koşulmayacak ve Allah’ın haksız kıldığı canı alınmayacak..Bu dinimizi de gerektirdiği şeylerdir. Bence bu dört şeyin üzerinde durmak o dini daha büyük ve iyi gösterir.

Din

1-İnsan hayatının bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız bu gaye nedir?

—Mmm olması gerekir çünkü bu hayattan sonraki hayata hazırlar biraz da kendini ahiri hayat dediğimiz hayata hazırlamaktır. Yani oranın nasıl bir yer olduğunu bilmiyoruz sonuçta mmm bize gönderilen kitapta bazı kurallar vardır. Biz kendimizi nasıl buraya hazırlıyorsak biraz da oraya hazırlamamız gerekir.

Hayatınız için bir plan var mı ?

—Öncelikle güzel bir üniversite kazanıp gerektirdiği gibi okumak daha sonra mmm okuduğum ve bitirdiğim yer üzerine yüksek lisans yapabilmek, iş kurmak, ev kurmak tek ve yalnız yaşamayı çok seven bir insanım, yalnız yaşamak, ailemin

yapamaz dediğini yaptığını göstermek tabi her insanın istediği gibi zamanı gelince evlenmek (gülüyor)

2-Ölüm size ne ifade eder? Öldüğümüzde bizlere ne olur?

—Ölüm bana.. sonu olmayan başlangıç gibi bir şey. Bu hayatın zaten bir sonu var ama öldükten sonra bitmeyecek bir başlangıç.Yani asıl hayata geçiş gibi bir şey, gerçek hayat.

—Küçüklüğümüzden beri öğretilen şey: cennet ve cehennem. Açıklama biraz ayrıntıya girer ama öbür dünyada ne olur, ölür, yıkanır, kefenlenir ve mezara konur. Öldükten sonra da yaptıklarından sorguya çekilir. Sonuçta her insanın bir şeylerin hesabını bir gün vermesi gerekir. Bunun da yapılacağı yer bence kabirdir.

a) Ahiret ve kıyamet denince sende ne gibi çağrışım yapıyor?

—Ürperti. Çünkü İmam Hatip öğrencisi bile olsam korkuyorum; yani gerçekten çünkü benim de yaptığım bazı yanlışlıklar vardır. Günah dediğimiz, olmasını istemediğimiz şeyler vardır. Yapmak istemediğim ama yaptığım şeyler vardır. Yani ahiret mmm kıyamet insanı acayip duygulara sokuyor hem kötü oluyorsun hem korkuyorsun hem Allah’a yakın olmak istiyorsun. Gerçekten bu sözleri duyduğum zaman ürperiyorum.

b)Cennet ve cehennemle ilgili neler söyleyebilirsin? Cennet ve cehennem kimler içindir? Cehennemden korkuyor musun?

—Valla en iyi dediğimiz, en dindar dediğimiz bir kişi bile cehenneme girebilir. Bizim duyumlarımız kadarıyla cennet 8 kapısı olan, içinde akla hayale gelmeyecek bir sürü güzellikler olan bir yerdir yani. Mmm cehennem ise 7 kapısı olan ve mmm istenmeyecek kadar sanki işkence gibi bir şey öyle geliyor düşünce bakımından ama gidip görmediğim için bilemem(gülüyor). Allah da göstermesin tabi. Mmm ayırt etmek isimlerinden de belli ama kimlerin gideceği bence bana düşmez. Çünkü belli olmaz ben o kadar iyi bir insan değilim belki ama benim de kuşkularım var. Tabi şu gider şu gidemez pek diyemeyeceğim ama mmm dinini gerektiği gibi yaşayan, bu uğurda ölen

insanların mmm bence cennetlik olduğu kesindir ama ben cehennemlikler için bir şey diyemeyeceğim.

—Evet, cehennemden korkuyorum.

3-Kendinizi dindar biri olarak görüyor musunuz? Bu durum size ne ifade ediyor?

—Ya dinime bağılıyım, elhamdülillah Müslüman'ım. Dinimin gerektirdiğı bazı şeyleri yaparım. orucumu tutarım, psikolojim bozulmayana kadar beş vakit namazımı kılıyordum. Ama tekrar başlayacağım çünkü namaz kılmanın ne kadar rahatlatıcı bir şey olduğunu biliyorum. Allah için olduğunu mmm ona hizmet gibi bir şey oluyor ve ben bundan çok haz duyuyorum. Mmm bu konu da evet ama gördüğünüz gibi açığım bu yüzden biraz sıkıntılar yaşıyorum. Mmm dışarıdaki insan pek beni dini bakımdan bağı görmese de dinime inanıyorum ,güzelliklerini biliyorum. Mmm yolda ya da ne bilim bazı şeylerde sapmış bir insanı dinime çevirmek için uğraşırım yani bir kişiyi kaybetmek değil kazanmak için uğraşan bir insanım, inşallah ben de kapanırım (gülüyor).

4-Önceden veya şimdi sizin için anlamlı olan herhangi bir dinî fikir, sembol ya da ibadet var mıdır? Varsa bunlar nelerdir ve niçin önemlidir?

—İbadet etmenin bir koşulu kendimi rahat hissetmek için namaz kılarım.

a) İslam'ın beş şartından biri olan hac ibadeti hakkında neler biliyorsun ? Müslümanlar niçin hacca giderler. İhram, tavaf, şeytan taşlama ve kurban kesme ibadetlerini kadın erkek karışık niçin birlikte yaparlar?

—Mmm hayatımda en çok istediğim şeyden bir tanesi de gerçekten hacca gitmektir. Benim ailemden bir kişi gitti. Yani hac yapmayı ben de istiyorum ama şu anki durumumdan dolayı oranın kurallarının gerektirdiğı gibi devam edemeyeceğimi, bir hacının yapması gerekenleri yapamayacağımı ,pek hacı olmayacağımı düşünüyorum. Ama gerçekten gezip görmeyi o kutsal topraklara gitmeyi çok istiyorum. Mmm Arap arkadaşlarım da var zaten. Kutsal bir mekân. Ve her Müslüman'ım diyen birinin ömründe bir kere gitmesi gerektiğini düşündüğüm ve gerçekten görülmeye değer

bir yer. Yani her yere gidebiliyorsak yurt dışına çıkabiliyorsak oraya da gidip görmemiz gerek diye düşünüyorum.

—Hac bir nevi mmm Allah’la baş başa olduğun bir şeydir. Hani mahşer meydanında erkek kadın ayrı görülmeyecekse aynı sorgulanacaksa orası da öyle insanlar birbirlerini gözetlemek için değil Allah ‘a daha yakın olmak için oraya gidiyorlar bu yüzden şeytan taşıyorlar bu yüzden tavaf yapıyorlar bu yüzden beraberler. Birbirlerini gerçekten fark etmeden eziyorlar sırf Allah’a daha yakın olmak için yani insan orda kendi kendinin derdinde değil sadece Allah’a yakın olmak için orada.

b) Oruç tutar mısın ve orucun anlamı nedir?

—Tutarım, tutarım tama üç ayları tutmuyorum belki ama ramazan orucunun mutlaka tutarım. Anlamı nefsi terbiye etmektir bence. Mmm herkesin yapamadığı bir şey. Çünkü oruç tutamayan, tutmayan arkadaşlarım var benim. Tutmayanlar da bence bunun için tutmuyordur. Umarım faydalı oluyordur.

c) Namaz kılar mısın ve neler hissedersin?

—İşte dediğim gibi nazmımı kılıyordum beş vakit nazmımı ama şu dönme içinde mmm üniversite hazırlığı, aile psikolojisi falan bayağı bir ruhsal bozukluğa neden oldu bu yüzden her şeyi biraz terk ettim. Tabi Allah’tan hiç uzak olmadım her zaman Kur’anımı okudum. Namaz kılmayı çok istiyorum çünkü kendimi huzurlu buluyorum. Tekrar başlayacağım inşallah en kısa zamanda. Yani namaz kılmak aynı Esmâ’ül Hüsna’yı okumak gibi. Mmm çok rahatlatıcı ve huzur verici bir şey. Allah’a daha yakın buluyorum kendimi.

5-İbadet ve dua ediyor musunuz ya da herhangi bir ruhsal disiplini uyguluyor musunuz?

—Evet, namaz kılarım, oruç tutarım.

6-Sizce günah nedir?

—Bence günah, Allah’ın yapılmaması dediği şeyleri insanların bile bile yapması. Sonuçta bilmiyorsan, Allah bilmediğin için yine affeder ama bile bile yapıyorsan işte o günahtır bence.

7-Dünyada var olan kötülüğü nasıl açıklarsınız?

—Bilginin içindeki cehalete bence. Bilgiliyiz ,kültürlü olmaya çalışıyoruz ama bir yandan da cahiliye devrine dönüyoruz gibi. Bence bu bir cehalettir ya da diğer dinlerin etkisi altında kalmaktır.

8-Şayet insanlar dinî konularda ihtilafa düşerlerse böylesi ihtilaflar nasıl çözümlenmeli?

—Mmm bir kere iki kişi bir konuda tartışmaya girmişse, anlaşmazlığa düşmüşse bu iki kişinin dışında üçüncü kişi olması gerekir. Çünkü ikisi de kendi fikirlerinin doğru olduğunu kabul eder ve daha iyi bilen bir insana danışmaları gerekir. Ya böyle ya da sahih bir kaynaktan yararlanmaları gerekir.

a) Dinler arası diyalog ve medeniyetler çatışması kavramları hakkında ne düşünüyorsun?

—Pek dinler arasındaki diyaloglara bakmıyorum ama diğer dinleri araştırıyorum. Diğer dinlerin bizim dinimize bakış açısı biraz farklı. Tabi onlara göre bizim dinimiz farklı bize göre onların dini. Tabi herkesin inancı kendine.

b)Dünyadaki politikayla ilgileniyor musun? Şuan dünyadaki problemleri hangi politik görüşle çözülebilir?

—Dünyadaki siyasetle pek fazla ilgilenmiyorum ama bizim Türkiye’deki siyasetle ilgilenmeye çalışıyorum. Yine ben sorunuzu Türkiye’ye göre cevaplayayım. Şimdi birçok parti mmm meclisteki vekiller herkes kendi fikrini düşünüyor. Kimisi Atatürkçülüğü savunuyor kimisi kendi ve halktan gelen görüşlerini savunuyor ama biraz gerçekçi olmaları gerekir yani geçmişten tabiki bazı bağlantılar olacaktır ama biraz da mantıken yani neyin yararlı olabileceğini düşünüp anlaşp konuşmaları ,yani karşılıklı

çatışmak yerine neyin daha yararlı olabileceğini, neyin halka daha faydalı halkın nasıl istediğini anlayacak şekilde olması gerekir bence.

İNANCIN GELİŞİMİ ÜZERİNE MÜLAKAT (LOKMAN 18)

Hayatı şekillendiren motifler Hayatın tekrar gözden geçirilmesi

1-Hayatınızı göz önüne alarak hayatınızın en önemli ana bölümlerini belirleyiniz. Özellikle hangi önemli olaylar bu dönemde sizin için belirleyici bir dönüm noktası olmuştur?

—Var aslında. Mesela ben OKS sınavına girdim kazanamadım. Mmm yani yine şükrettim hayırlısı neyse dedim. Sonra okuldaki hocalarım eve geldiler. Seni İstanbul’a göndermek istiyoruz sebabini söylediler işte cemaate falan gittim şimdi daha mutluyum yani onun için çok önemli benim için. Çünkü benim bazı kötü huylarım vardı ailemin de rahatsız olduğu. Şu an ailem benden çok memnun yani. Ailem benden memnun ben de kendimden memnunum. Yani hayatımdaki yön belli oldu. Allah’ın izniyle hem bu dünyayı hem öteki dünyayı kurtarmaya çalışıyoruz.

2-Şahıs olarak kişiliğinizin gelişiminde etkili olan herhangi bir ilişki söz konusu mu? Hayat tecrübeleriniz içerisinde kişiliğiniz ve düşünme biçiminiz üzerinde etkili olan bir değişim hatırlıyor musunuz?

—Ben cemaate geldim burada bize bakan ağabeylerimizin hepsi üniversiteli, her bölümden var tabi bunlar hep başımızda imamlar olur. İmamlar bize yön verir, en başta davranışlarıyla örnek olmaya çalışırlar. Biz yani onlardan birini örnek alıp gideriz, doğru bulduğumuz davranışlarını yaparız yani.

a) Din eğitimi nerden aldın? Sence yeterli mi? Cuma ve vakit namazlarında camiye gider misin ?

—Din eğitim şöyle diyebilirim; temel olarak lisede başladı diyebilirim çok kitap okudum ilk geldiğimde hatta külliyat var üstadın onu okudum yani okuya okuya bayağı bir öğrendim. İlk okulda şöyle böyle ama lisede çok farklı oldu yani çünkü ben

aldığımı aynı zamanda veriyordum da. Yani öğrencilere anlatıyordum daha çok mutlu oluyordum.

—Yeterli değil. Çünkü dinimiz bayağı bir şey yani mmm daha bilmediğimiz bir sürü şey var. Bir de İslâm dininde daha tartışılan bir sürü konu var yani.

—İdareden izin alıp gidiyorum müdür de bana daha önce böyle senin gibi izin isteyen olmadığı için bana güvenip izin veriyor.

b) Bilim ve din neden vardır? Birbirleriyle çatışırlar mı? Örneğin öğrenim hayatınız da derslerde bilimsel şeyler inançlarınızla kimi zaman çatşıyorlar mı?

—Bilimle din, birbirine zıt değiller. Ama göstermeye çalışıyorlar çoğu konularda özellikle bizim dinimizde anlaşılmayan konuları çarpıtıyorlar. Dinimiz bilimi teşvik etmekte zaten dinimizin ilk emri de oku emri buradan teşvik ettiğini anlayabiliriz.

—Okul hayatımda hiç çatışmaya rastlamadım

3-Allah tasavvurunuz ve Allah ile ilişkileriniz, hayatınızın bu belirgin dönemleri boyunca nasıl bir değişime uğradı? Şu anda Allah sizin için kimdir veya nedir?

—Ya sekizinci sınıfa kadar Allah sadece kelime olarak Allah, yani öyle biliyordum. Gökte falan işte namazımı babam falan söylediği için kılıyordum. Ama buraya geldim hayatım tamamen değişti yani. Nerden geldim nereye gidiyorumun cevabını öğrenmeye çalıştım ve öğrenmeye çalıştığım kadar da öğrendim. Yani Allah’la münasebetimde ihlâsı yakalamaya çalıştım.

4-Hayatınızın anlamına ilişkin algılayışınız değiştiren ya da bu anlayışınızı pekiştiren yoğun manevi ve ruhsal deneyiminiz oldu mu?

—Mutlaka olmuştur. İşte önemli günler var mevlit kandili olsun vs olsun bunlar bayağı bir şey yapıyor bende. İnsan ne bileyim bazı şeylere bakar, ölümü hatırlar, biraz çeki düzen verir kendine veya hatalarını az yapmaya çalışır.

—Mesela biz haftanın bir günü istişare yaparız, büyük abi gelir sohbet yapar. Bilmediğim bir konu oldu mu onu öğrenirim çok da sevinirim ve onu kendi programıma koyarım.

5-Haytınızda bunalıma girdiğinizde ya da acı çektiğinizde derin bir yanılgıya düşmüşlük hissi ya da hayatınızın anlamsız olduğunu düşündüğünüz anlar oldu mu?

—Mutlaka yani. OKS’ yi kazanmadım gerçekten kötü oldum yani. Dershaneye falan gitmedim hakkımla çalıştım olmadı yani.

İlişkiler

1-Şu anki durumunuzu dikkate alarak anne ve babanızla ilişkilerinizi tarif eder misiniz? Yıllar içerisinde de onları algılamada herhangi bir değişiklik oldu mu? Şayet olduysa bu değişikliğe ne sebep oldu?

—Şu an anne ve babamla ilişkim daha iyi çünkü ben mmm Urfa’dayken mesela dışarı çıktığımda nereye gittiğimi bilmiyorlardı, yani güvenmeleri azdı gerçekten. Ama burada en azından güveniyorlar çünkü burada herhangi bir sorun çıksa beni rapor ediyorlar yani. Annem babam bana güveniyorlar ben bunu ispatladım gerek notlarımla olsun gerek başka şeylerle.

—Şimdi anne ve babamın değerini bilmiyordum önceden ama ayrılınca daha çok değerlerini anladım. Haftada en az iki, üç defa arıyorum onları. Onları biraz da önemsemeye başladım.

2-Sizin için önemli olup devam etmekte olan bir ilişki söz konusu mu? Bu ilişkiler hayatta olan ve ölmüş kişilerle ilgili olabilir?

—En başta bir mümin için ilk önce Allah’la kendisi arasındaki ilişkidir. Yani mutlaka zaten bunu her namazda dile getiriyor. Ondan sonra peygamber efendimiz, ondan sonra burada annem babam olmadığı için mesela ben hocamla çok samimiyim onunla konuşuyorum.

**3-Hangi grupları ,kurumları ve unsurları kendinizle ilişkilendiriyorsunuz?
Bunların sizin için neden önemli olduğunu düşünüyorsunuz?**

—Abilerin bizim büyüklerin gösterdiği kesimleri ben de genelde kabul ediyorum işte gazetesidir falan filan.

—Abilerim dediği için bir de Allah akıl vermiş bakıyorum bir şey yok ben de kabul ediyorum yani.

a)Toplum içerisinde kendinize karşı olumlu bir kişilik algısına sahip olduğunuzu söyleyebilir misiniz? Kendini işe yaramaz bir varlık olarak gördüğün zamanlar oldu mu? Bu durumda size yardımcı kişi gurup ve inançlar var mı?

—Hedefim olduğu için kendime güvenim mutlak olacaktır. Çünkü hem maddi olarak hem de manevi olarak. Maddi olarak kazanıp bir yer alıp aileme bakmak manevi olarak da Allah rızası için tebliğ görevini yapmak istiyorum. Bana verilen vazifeyi en iyi şekilde yapmaya çalışırım.

—Mutlak çoğu zaman oluyor. Mesela bir namazımı kaçırdığım zaman hayvandan daha aşağı kendimi hissediyorum özellikle Namaz kılmadığımda.

b)Futbol, cami, kültürel derneklerle ilgin var mı? Faaliyetler konusunda düşüncelerin neler?

—Futbolla var ,evet.Haftada bir kez gidip ağabeylerle yapıyoruz..Ağabeyler bizi bayağı kültürel faaliyetlere yönlendiriyor işte mesela geziye Çanakkale'ye gideceğiz.

—Faaliyetlerin iyi olduğunu düşünüyorum çünkü görevimiz gerçekten zor aynı zamanda bir öğretmenlik görevi yapıyoruz stajyerlik yapıyoruz, işte her cumartesi, pazar öğrenciyi dershaneden alıp bakıyoruz işte bunalmamamız lazım. Gerçi bunalmayı düşünmüyoruz da.

c- Komşularınla ilişkilerin nasıl? Onlar hemşehrileriniz mi ? Nasıl insanlar?

—Komşum şu an öğrenci olduğum için yok. Urfa'daki komşularımı soruyorsanız, Urfa'daki ile İstanbul'daki komşuluk çok farklı yani. Mesela burada, bir altını bile tanımıyorsun yani ya da yandakini ama orda bütün mahalle sizi tanıyor ya da siz bütün mahalleyi tanıyorsunuz bu çok güzel bir şey yani bayramda herkes birbirinin evini tek tek ziyaret eder ama burada öyle bir şey yok.

d) TV, gazete dergi gibi yayınları takip ediyor musun? En çok hangi programları seviyorsun? Dinî programlar sizi etkiliyor mu?

—Televizyon izlemiyorum da gazete olarak gazetesine üyeyim dergi olarak da geliyor. şimdi izlemiyorum televizyon ama öncekine göre konuşursak dini program olarak “Sırlar Dünyası” falan izliyordum. Aslında çoğu konuda ölümü hatırlattığı için güzeldiler ama bazı konular biraz abartılıyordu örneğin orda bir kişinin hesaba çekmesi falan orası güzel değildi.

Sahip Olduğunuz Değer ve Vazifeler

1-Hayatınızın bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Hayatı size anlamlı kılan nedir?

—Mutlaka yani. Niçin var olduğumu biliyorum yani bu var edene karşı, bize verdiği nimetlere karşı O'na borcumuzu ödeyeceğiz. Gerçekten lise 1'e kadar işte üniversiteyi okuyup eve gidip evlenmekti falan ama ben artık burada evlenmeyi falan düşünmüyorum. Gerçekten kendimi İslam yoluna adamayı düşünüyorum ve öyle ağabeylerimiz var sohbetlere falan geliyorlar çok mutlular hayatlarından ben onları örnek alıyorum.

2-Kendinizde ve hayatınızda değiştirebileceğiniz bir şey olsaydı en çok neyi değiştirmek isterdiniz?

—Benim gerçekten birkaç kötü davranışım vardır. Allah'a her zaman dua ediyorum. Mesela nefsimle bir dakika bile baş başa kalmak istemiyorum.

3-Şu anda hayatınız da sizin için önemli olan herhangi bir inanç, değer ya da yükümlülük var mı?

—Evet, mutlaka var. Yani bizi Yaratan Allah en başta. Peygamberimiz, diğer peygamberler , dinimiz, peygamberimizin getirdiği din ve İslam dini yani. Hayatta temel gayem peygamber efendimizin nam-ı cemilini yaymak.

4-En çok kendinizi ne zaman ve nerede Allah’a yakın ve kâinatla uyum içerisinde buluyorsunuz?

—Secdede ya . Bir de ortam karanlık oldu mu daha güzel oluyor. Teheccüd namazında ortam yalnız ve karanlık çok güzel oluyor.

5-Olgunlaşmış bir iman modeliniz nedir?

—Var. Evde, ağabeylerin müspet davranışlarını örnek almaya çalışırım. En başta Hoca Efendi var. Onun sohbetlerini dinlerim.

6-Önemli bir karar vermek istediğinizde bunu genelde nasıl yaparsınız? Bu konuda bana bir örnek verebilir misiniz?

—İstişare yaparım, danışırım etrafımdakilere çünkü hadisler öyle gösteriyor. Mesela bizim ev öğrenci evi bir şey alınacaksa ya da bir konuda karar verilecekse hepimiz veririz yani gerekirse tartışırız. Birbirimize kızsak bile herkes kararını bildirir en son hangisinde karar kılırsak.

7-Sizce yapılan eylemler doğru ya da yanlış olarak ayırt edilebilir mi? Şayet ayırt edilebilirse size göre bir davranışı doğru kılan şey nedir?

—Aslında hem edilir hem edilmez. Ben diyorum ki ameller niyetlere göredir, edilemez gerçekten. İnsan sürekli hüsn-ü zan etmeli iyi taraflarını düşünmeli. Mesela açık gördüğü bayanı eleştirmemeli çünkü o bayan belki namaz da kılıyordur.

—Mesela bir bayan kapalı olsa tamam güzel dinimiz bunu emrediyor ona olumlu bakarım ama bir baya açık giyinirse ona da ters bakmam yani. Çünkü onun kafasını okumadığım için ters bakmam.

8-Her koşulda ve zamanda doğru olarak kabul edilebilecek davranış kalıpları var mı? Sizce herkesin üzerinde mutabık olması gereken belirli ahlaki değerler var mıdır?

—Var en başta talebelerim. Ben kendimi geliştiririm,onlar da beni örnek alır Ben nasıl büyüklerimi alıyorsam onlar da beni alıyorlar. En başta namaz kıldırırken hâl ve hareketlerime bakarlar yani.

—Gerçekten İslâm dini bir sürü engele rağmen yine birlikte. Mesela İslâm dini parçalanmış durumda şu an. Mesela bir sürü cemaat var bir sürü mezhep var. Bunların hepsi Kur'an ışığında birleşseler daha iyi olur.

Din

1-İnsan hayatının bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız bu gaye nedir? Hayatınız için bir plan var mı ya da gücünüzün ötesinde bir güç ya da güçlerden etkileniyor musunuz?

—Mutlak olmalı yani. Bir geminin rotası belli değilse gideceği yeri bilmiyorsa o gemi batar ya da bir yere çarpar. İnsan bu dünyayı da yaşamalı ama sınırı geçmemeli ama sonsuz olan sınıra da temel kurmalı.

2-Ölüm size ne ifade eder? Öldüğümüzde bizlere ne olur?

—Ölüm başlangıç ya ,başlangıcı ifade ediyor. Mesela çoğu kişi son der hayat bitti der bir daha bu dünyaya gelmeyeceğiz der ama bunlar kesinlikle hata bir de bunun dışında isyana bile girer bir yandan da dinden çıkabilir.

—Öldüğümüzde Allah nasıl bizi yaratmışsa öbür dünyada yine dirileceğiz. Artık hesap falan filan olacak.

a) Ahiret ve kıyamet denince sende ne gibi çağrışım yapıyor?

—İster istemez biraz korkuyorum. Çünkü çok günah işliyoruz her saniyede bile günah işliyoruz. Yani cennete mi cehenneme mi mmm sonra peygamber efendimiz bize şefaet edecek mi diye çok şey aklıma geliyor.

b)Cennet ve cehennemle ilgili neler söyleyebilirsin? Cennet ve cehennem kimler içindir? Cehennemden korkuyor musun?

—Ya şimdi Allah ahireti yaratmış bu dünyada insan ne ekerse ahirette onu biçer. İyiyse cennete ,kötüyse cehenneme gider. Cehennem, Kur'an'ın dediğine göre çok kötü bir yer, azap çekilen yer, ceza yeri. Cennet ise sonsuz güzellikleri olan bir yer, sonsuz bir hayat.

—Mutlaka. Korkuyorum ama şöyle bir şey söyleyebilirim. Milletin imanı için yani fedakâr olabilirim. Ne bilim bizim üstadımızın şöyle bir sözü var “Milletin selametini görürsem cehennem ateşinde yanmaya razıyım, vücudum yanarken gönlüm gül gülistan” olur. Yine Hz. Ebubekir'in de bir sözü var “Allah'ım benim vücudumu öyle büyüt ki kimse girmesin cehenneme”. O yüzden o kadar da korkmuyorum.

3-Kendinizi dindar biri olarak görüyor musunuz? Bu durum size ne ifade ediyor?

—Yok ya, o enaniyet olur normal görüyorum, daha çok eksğim var. Ya şimdi mmm dışarıda namaz kılıyorum, oruç tutuyorum söylemediği zaman çünkü niyete bağlı ya belki gösteriş yapıyordur. Yani Allah'la ihlâsı yakaladı mı dindar olmuş demektir.

4-Önceden veya şimdi sizin için anlamlı olan herhangi bir dini fikir, sembol ya da ibadet var mıdır? Varsa bunlar nelerdir ve niçin önemlidir?

—Var yani İslâm'ın temel olarak emrettiği emirler ,yasaklar benim için önemli. İşte İslâm'ın şartları ,imanın şartları sonra İslâm yaşantısı. Kısacası hayatımızı dine göre ayarlamalıyız. Çünkü sonsuz hayatın başlangıcı oradan gidiyor.

a) İslam'ın beş şartından biri olan hac ibadeti hakkında neler biliyorsun? Müslümanlar niçin hacca giderler? İhram, tavaf, Şeytan taşlama ve kurban kesme ibadetlerini kadın erkek karışık niçin birlikte yaparlar?

—Hac... Allah'ın emrettiği bir emirdir. İşte hacca insan mmm gidip istiğfar (tövbe) eder bir daha günah işlemek için yani adımlarına biraz daha dikkat eder hacdan geldikten sonra. Bir de günümüzde hac gösteriş olmuş sadece o unvanı almak için çoğu kişi hacca gidip geliyor.

—...ya İslâm dini eşitlik dini ama aslında bana biraz yanlış geliyor yoksa orda kimsenin niyeti bozuk değildir ama namazda da kimsenin niyeti bozuk değil ama yine de kadın erkek birlikte kılmıyor.

b) Oruç tutar mısın ve orucun anlamı nedir?

—Oruç tutarım orucun anlamı Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde bayağı güzel açıklanmış. Oruç, nefsimizi terbiye etmemizi öğretiyor sonra insan açken ben şahsen bunu kendimde denedim yani kötü şeyler düşünmüyor affedersiniz şehveti düşünmüyor. İnsanın aklına hiç gelmiyor sadece yemek geliyor bir yandan iyi hani. İnsan nefsini cezalandırıyor.

c) Namaz kılar mısın ve neler hissedersin?

—Namaz kılarım namaz kıldığımda mmm çoğu zaman başka düşüncelere dalarım. Ama dediğim gibi teheccüd namazında dikkatim hiç dağılmaz, hiç bir şey aklıma gelmez ve tane tane okurum ve namazın zevkini orda alırım. Diğer namazlarda mutlak bir işim aklıma gelir ,okulda bir şey olmuştur o aklıma gelir.

5-İbadet ve dua ediyor musunuz ya da herhangi bir ruhsal disiplini uyguluyor musunuz?

—Evet, mutlaka yani hayatımın büyük bir çoğunluğu bunlarla geçiyor. Hayatımın en güzel en önemli şeyleri onlar yani. İbadet yani namazdır, oruçtur. Bütün ibadetleri biliyorum Kur'an'da zaten geçiyor. Bunları sırf babam söylediği için değil Allah'a borçlu olduğum için yapıyorum. Zaten dua mmm Allah diyor ki benden istemezseniz ben size nasıl vereyim yani. İstemek lazım. Dua iletişiminde en güçlü silah yani.

6-Sizce günah nedir?

—Günah ,Allah’ın yasakladığı şeyleri yapmaktır. Nefse hâkim olmamaktır.

7-Dünyada var olan kötülüğü nasıl açıklarsınız?

—Kötülüğü mmm şuan günümüzde özgürlüğe diyebilirim yani ailelerin çocuklarına karşı sorumsuz davranmaları. Zaten bir toplumun en temel birimi aile olduğu için aile diyebilirim. Çok özgür bırakmaları toplumu bozar ,o da bir ülkeyi.

8-Şayet insanlar dinî konularda ihtilafa düşerlerse böylesi ihtilaflar nasıl çözümlenmeli?

—Ya Kur’an ışığında çözümlenmeli, sonra hadisler var bunlar ışığında. Zaten kimse kendi bir şey söyleyemez yani yorum yapar da kesin olarak bir şey söyleyemez. Çünkü dinimizde kesinler ve yasaklar belli.

a)Dinler arası diyalog ve medeniyetler çatışması kavramları hakkında ne düşünüyorsun?

—... Bir yandan iyi mesela bizim zengin büyüklerimiz yurt dışında okul açıyorlar. Bizim burada öğretmen ağabeylerimiz, ablalarımız gidiyorlar yurt dışında öğretmenlik yapıyorlar. Ağabeyler orada kolej açıyor onlar da İslâm kültüründe eğitim veriyor mesela her yıl uluslar arası Türkçe yarışması var. Daha sonra çocukların hangi din doğru ya da yanlış konusunda belirlemesinde katkısı oluyor. Bu yoldan gidilmeli dinler arası diyaloga. Mesela eskiden Allah’ın adını yaymak için savaş edilirdi ama şimdi eğitimle, eğitim seferberliği yapılmalı fakir ülkelere, zengin ülkeler de olabilir. O ülkelere kolejler açılmalı, okullar açılmalı üniversiteler yani orda oranın küçüklerine eğitim verilmeli İslâm kültüründe.

b)Dünyadaki politikayla ilgileniyor musun? Şuan dünyadaki problemleri hangi politik görüşle çözülebilir?

—Evet merak ediyorum, takip ediyorum yani...ya bu Avrupa Birliği adil gerçekten ne bilim Birleşmiş Milletler var bunlara danışılabilir.Yoksa her ülke kendi

çıkarı için çalışır,böyle çözülemez .Gerçi Birleşmiş Milletler de büyük devletlerin yanında olur genelde ama burada herkes kendi olduğu yerde öter ama o yüzden biraz zor.

İNANCIN GELİŞİMİ ÜZERİNE MÜLAKAT (CAVİT 16)

Hayatı şekillendiren motifler Hayatın tekrar gözden geçirilmesi

1-Hayatınızı göz önüne alarak hayatınızın en önemli ana bölümlerini belirleyiniz. Özellikle hangi önemli olaylar bu dönemde sizin için belirleyici bir dönüm noktası olmuştur?

—Unutamadığım,biz 8.sınıfta kavga etmiştik. Sınıf hocamız vardı ve bize çok yakındı. İşte o bir konuşma yapmıştı. Ben size bu kadar emek verdim sizi düzeltmeye çalışıyorum sizin yaptığınız terbiyesizlik, bir daha yaparsınız konuşmayız size yakıştırmadım tarzında.

2-Şahıs olarak kişiliğinizin gelişiminde etkili olan herhangi bir ilişki söz konusu mu? Hayat tecrübeleriniz içerisinde kişiliğiniz ve düşünme biçiminiz üzerinde etkili olan bir değişim hatırlıyor musunuz?

—Var, bir arkadaşım var Muhammed. Annem onu pek sevmez ama 1.sınıftan beri arkadaşımdır. Her açıdan benim iyiliğimi ister. Ben de onun iyiliğini isterim. Başım sıkıştığı zaman sınıf hocama gitmem. Ona giderim, ödevim olduğu zaman ona giderim hocalarımın anlattığı anlamadığım konularda ona giderim. Bir kavga olayı falan oldu mu okulda ikimiz beraber gideriz, notlarımızı beraber değerlendiririz.

a) Din eğitimi nerden aldın? Sence yeterli mi? Cuma ve vakit namazlarında camiye gider misin?

—Din eğitimimi okulda 4. sınıftan itibaren ve arkadaşım Muhammed’le sohbetlere gideriz. Çevremden, yani bilmediğim şeyleri sorduğumda arkadaşlarım yardımcı olur bana.

—Aldığım din eğitimi yeterli değil tabi iyi bir Müslüman'ın Kur'an'ı mesela cüzü bitirmiş olması lazım, dualar bilmesi lazım. Bu yabancı ülkelerde İran'da falan çocuklara 6 yaşında kuran öğretmişler çocuk 7 yaşında hatim veriyordu camide o olay dikkatimi çekmişti.

—Gitmek isterim ama okul saatine denk geliyor. Cuma namazına da yetişebilsem okul saatine denk geldiği için gidemiyoruz. Gittiğimiz vakit de yok yazılıyor, uyarı kağıdı geliyor. Ve 20 gün devamsızlık yapıldığı zaman okuldan atılma olduğu için gidemiyoruz.

b)Bilim ve din neden vardır? Birbirleriyle çatışırlar mı? Örneğin öğrenim hayatınız da derslerde bilimsel şeyler inançlarınızla kimi zaman çatışıyorlar mı?

—Bilim ve din insanlara yanlış değil de doğruyu yapmaları için vardır. İnsanların kendilerini düzeltmeleri için ,modern hayata ayak uydurmaları için, doğru yoldan ayrılmamaları için, cahil değil de bilgin bir kişi olmaları için vardır.

—Bilim ve din çatışırlar mesela bilim adamları bir alet yapmışlar abdest almak için. İşte kolunu sokunca kolunu yıkıyor, ayağını sokuyorsun ayağını yıkıyor adamlar onu bulmuşlar ama hocalar öyle abdest olmaz abdesti kendin alacaksın diyorlar.

— Hocalarıma inandığım için böyle bir çatışma olmaz yanlış söyleme ihtimalleri yok en doğru olarak hocalarıma inanıyorum. O yüzden böyle çatışma benim hayatımda olmaz.

3-Allah tasavvurunuz ve Allah ile ilişkileriniz, hayatınızın bu belirgin dönemleri boyunca nasıl bir değişime uğradı? Şu anda Allah sizin için kimdir veya nedir?

— Allah, okula gitmeden ufakken önce uzun boylu altın renginde dev bir insan şeklinde bir şeydi. Şimdi ise öyle değil değişti mesela Allah'ın manevi bir güç olduğunu, dünyaya hükmettiğini, Allah ne isterse o olduğunu anlamaya başladım. O aklımdaki şekil silindi yerine Kur'an geldi, peygamberimiz geldi.

4-Hayatınızın anlamına ilişkin algılayışınızı değiştiren ya da bu anlayışınızı pekiştiren yoğun manevi ve ruhsal deneyiminiz oldu mu?

— Liseye başlarken oldu yani 8.sınıfa giderken okul umrumda değildi çalışmadan sınava girerdim zaten sorular zor değildi. Liseye gelince tüm gerçekler ortaya çıkıyor burada yanlış diye bir şey yok yani kopya falan olmaz yani artık çalışıyorum derslerime yani çalışmadan olmayacağını anlamaya başladım, kendimi eğitmeye başladım.

5-Haytanızda bunalıma girdiğinizde ya da acı çektiğinizde derin bir yanılgıya düşmüşlük hissi ya da hayatınızın anlamsız olduğunu düşündüğünüz anlar oldu mu?

—Olmaz yani ufak tarzda şeyler olur, onları da arkadaşlarımla paylaştım mı geçer yani kafama takılan bir şey olmamıştır. Bunalım diye bir şey yok. Bir de köydeyken bir kertenkele öldürmüştüm o aklıma geldi o zaman ağlamıştım Allah öbür tarafta beni yakacak diye. Ağlamıştım o zaman ben niye öldürdüm keşke öldürmeseydim diye.

İlişkiler

1-Şu anki durumunuzu dikkate alarak anne ve babanızla ilişkilerinizi tarif eder misiniz? Yıllar içerisinde onları algılamada herhangi bir değişiklik oldu mu? Şayet olduysa bu değişikliğe ne sebep oldu?

—Annem ve babam her zaman benim iyiliğimi düşünürler; ama yani onlar da haksız değiller bunca sene zor şartlar altında beni büyütmüşler, eğitmişler ben de onlar açısından şu an kendim için değil de onlar için okuyorum. Ailemi kurtarmak, daha iyi evlerde oturtmak, annem biraz hasta onu hastaneye götürmek için. Ailem her konuda bana yardımcı olur. İster maddi ister, manevi bir eksiğim olmaz yani... En iyi ayakkabıyı da giyerim en iyi üstü de yani.

—Bakışım değişmez yani onlar her zaman benim iyiliği ister. Annem sever, babam sever, kardeşim sever beni. Elinden gelenin en iyisini yaparlar.

2-Sizin için önemli olup devam etmekte olan bir ilişki söz konusu mu? Bu ilişkiler, hayata olan ve ölmüş kişilerle ilgili olabilir?

—Bir sınıf ortamında var bir de az önce bahsettiğim Muhammed arkadaşım var. Bir nevî akıl hocası gibi bir şey yani. Onlar bana yardımcı olurlar. Sokakta kavga ettiğim zaman giderim onun yanına sorunu çözmeye çalışır gidip yani hesap sorma tarzı şeyler yapar. Sınıf ortamında ise 8 senelik arkadaşlarım var; bu seneyle 9 sene olacak. Başım dahi ağırsa onlara giderim.

3-Hangi grupları kurumları ve unsurları kendinizle ilişkilendiriyorsunuz? Bunların sizin için neden önemli olduğunu düşünüyorsunuz?

—Toplum çevresinde falan bana yakın yoktur; ama mesela dinî çevre açısından sohbetlere falan gittiğimde kendime yakın buluyorum; ama öteki türlü komünist falan, kavgacı serseri tipli yönünden kesinlikle yoktur. Onları yakın bulmuyorum kendime. Ötekilerle ilişkim olmaz; çünkü maddi, manevi açıdan kötü çevre olur ilerde mesela alışırsın eroine falan kendine zarar vermek için.

a) Toplum içerisinde kendinize karşı olumlu bir kişilik algısına sahip olduğunuzu söyleyebilir misiniz? Kendini işe yaramaz bir varlık olarak gördüğün zamanlar oldu mu? Bu durumda size yardımcı kişi gurup ve inançlar var mı?

—Söyleyebilirim, yani her zaman arkadaşlarıma yardımcı olmaya çalışırım ve buna devam edeceğim kendimi asla işe yaramaz bir varlık olarak görmedim, görmek de istemem. Bunun için de her zaman çalışırım. Allah hepimizi bir işe yaramamız için yaratmıştır.

b) Futbol, cami, kültürel derneklerle ilgin var mı? Faaliyetler konusunda düşüncelerin neler?

—Futbol hayatımın bir parçası, olmazsa olmazımdır. Her zaman oynarım yani ayakkabım olsun olmasın yani camiye de olabildiğince gitmeye çalışıyorum. Ara sıra dersler boş olur cuma namazına gitmeye çalışıyorum, dinî açıdan kendimi yetiştirmeye çalışıyorum dualar ezberlerim mesela aklımda kalsın diye.

—Kültürel dernek olarak bir haftadır Vakfı var oraya gidiyorum. İşte sohbet falan haftaya Çanakkale’ye götürüyorlar, arada bir yüzme faaliyetleri futbol faaliyetleri var tenis masası var mesela sohbetlerden sonra istersen oynayabilirsin. Kitap veriyorlar okuyacaksın. Dün üye oldum. Okuldaki bir arkadaşım söyledi bana ben de üye oldum. Faaliyetler sadece din konusunda oldu mu arkadaşlarımdan, çevremden biliyorum sıkılıyorlar bunun boş şey olduğunu düşünüyorlar ama etkinlikler faaliyetler olduğu zaman gelmeye çalışıyorlar. Mesela bu gün maç var diye, sohbete gidelim oradan da maça gideriz diye, yüzmeye gideriz diye. Mesela ben geçen gün sohbete gelin dedim kimse gelmemişti; ama haftaya Çanakkale etkinliği var oraya gideceğiz deyince herkes geldi, geldiler yani.

c- Komşularınla ilişkilerin nasıl? Onlar hemşehrileriniz mi? Nasıl insanlar?

—Komşularıyla ilişkilerim nasıldır valla hiç iyi değildir hep mahallede top oynadığımız için hiç sevmezler bizi çünkü kaç defa cam falan kırmıştık ama ;öteki türlü iyi yani bazılarıyla iyi, bazılarıyla kötü.

—Mesela bizim alttaki komşumuz vardı durumları iyi değildi mesela anneme siz et yiyorsunuz biz yiyemiyoruz hava soğuk olduğunda üşüyoruz diye biz de onlara elimizden geldiğince yardım etmeye çalışıyorduk. Sonra çalışmaya başlayınca işte para insanı değiştirir diye bir söz vardır değiştiler, bir havalara girdiler işte siz kimsiniz ki bize ne zaman yardım ettiniz ki havalanmalar başladı. Kendini bir şey sanmalar falan işte dününü unutmuş gibi. Dününü unuttu, dün neydi şimdi biz de kendi haline bıraktık konuşmuyoruz, bağlantıyı kestik.

d-TV, gazete, dergi gibi yayınları takip ediyor musun? En çok hangi programları seviyorsun? Dinî programlar sizi etkiliyor mu?

—Televizyonu takip ederim gazeteyi fazla takip etmem. Televizyonda dizileri izlerim, haberleri izlerim “Kurtlar Vadisi’ni,” Tek Türkiye bazen de televizyonda yabancı fillimler falan olur onları izlerim.

—Fazla izlemem bazen Kadir Gecesi oldu mu o zaman açarız hoca Kur'an okur mesela o zaman açarız ev bereketlensin diye. İster istemez etkileniyorsun mesela çevreyi kirlettin mi hoca orda söylüyor arkadaşlarınızla kavga etmeyin, birbirinize sahip çıkın, mümin müminin arkadaşısıdır diye ister istemez yanlış yolda olduğumuzu anlayıp kendimizi düzeltiyoruz.

Sahip Olduğumuz Değer ve Vazifeler

1-Hayatınızın bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Hayatı size anlamlı kılan nedir?

—Hayatın anlamı vardır tabi ki Allah bizi boşuna yaratmamıştır. İşte gezip görmemizi, eğlenmemizi bunun karşılığında da dinine işte arkadaşlarına, çevresine saygılı iyi bir insan olmamızı söylemiştir.Bunu. Kur'an'la desteklemiştir ,inanmayanlar için. Yani hayatın boş olduğuna inanmam. Yani Allah'ın bir hikmeti vardır ki ,bir bildiği vardır ki bizi yaratmış yani boşu boşuna yaratmamış.

—Hayatı anlamlı kılan ailemdir, çevremdir, arkadaşlarımdır, yaşadığım hayattır hani onların bana yaptığı iyiliklerdir..ailemin bana yaptığı iyiliklerdir, sevgidir. Açıkça annemi, babamı severim, arkadaşlarımı severim, çevremi severim, ülkemi severim.

2-Kendinizde ve hayatınızda değiştirebileceğiniz bir şey olsaydı en çok neyi değiştirmek isterdiniz?

—Valla ilk şart ülkede sınavlar vardır. Mesela yabancı ülkelerde falan sınavlar yok, yazılı yoklamalar yok. Onlarda ilk onları kaldırırdım. Niye diyeceksiniz çünkü; o kadar akıllı ağabeylerimiz var, tanıdıklarımız var, sınavlar yüzünden ÖSS yüzünden girememiş; ama dershaneler de öğretmendi.. Bir bildiği var ki öğretiyor; ama mesela sınavlar yüzünden kalıyor onun açısından kötü onca sene emek vermiş sınavı geçemediği için öğretmen sayılmıyor. Bütün emekler boşa gidiyor. Onca sene emek vermiş emeğinin karşılığını alamamış mesela.

—İnsanları bilinçlendirirdim mesela ne bilim etkinliklerle çalışmalarla falan.

Hangi konularda?

—Çevreye çöp atmayın, çarpık yerleşim var mesela yani geçen gün hoca bir örnek verdi bir deprem olduğunu düşünsek kaçacak yer yok her taraf bina. İnsanlar bilinçlensin mesela Ayasofya'ya gitsin, Çanakkale'ye gitsin. Dinî açıdan sohbetler yapardım ,kaynaşmaları açısından bunlar yani.

3-Şu anda hayatınız da sizin için önemli olan herhangi bir inanç, değer ya da yükümlülük var mı?

—Bir defa annene, babana asla karşı çıkmaman lazım, dinine kitabına inanman lazım arkadaş çevren iyi olsun; ne bileyim dinime inanmayı mecburi kılarım. Mesela bunca insan inanıyor da bizim inanmamız boş şey mi? Yani Allah Kur'an-ı Kerim yollamış. Ona inanmamız lazım. Diğer dinler de Allahın gönderdiği dinlerdir ama onu sonradan değiştirme yapmışlar, oynama yapmışlar yani Müslüman olma gereği duyarım elhamdulillah Müslüman'ım zaten. Bunlar yani.

4-En çok kendinizi ne zaman ve nerde Allah'a yakın ve kâinatla uyum içerisinde buluyorsunuz?

—Daha çok camilerde, sohbetlerde o zaman mesela başıma bir kötü olay geldiği zaman Allah'ım o zaman aklıma gelir. Allah'ım işte bana yardım et gibisinden. Başka da mesela ben arkadaşlarımla kavga etim. Allah'ım ben onun kalbini kırdım keşke yapmasaydım diye o zaman aklıma gelir.

5-Olgunlaşmış bir iman modeliniz nedir?

—Bir hocam vardır 8.sınıfta. O hocam mesela ilk başta çok sinirliydi bir asabi tipti, sonradan değişti çok iyi bir insan oldu vurma diye bir şey kalmadı onda. Önceden çok sinirliydi soru sormaya korkardık din kültürü öğretmenimdi. Ama 8.sınıfın 2.dönemi olunca bizde şaşırdık o sinirli insan gitmiş yerine sakın bir insan gelmiş hatta kendi parasıyla bizi gezilere götürdü, aramız çok iyiydi. Derslerini seve seve dinleriz. Bir de sohbetlere falan gittiğimizde ağabeylerimiz olur işte dinine, arkadaşlarına saygılı gördüğü zaman selam veren hiç tanımadığı insanlara gördüğü zaman selam veren işte nasılsın diye sordukları zaman onları örnek alırım.

6-Önemli bir karar vermek istediğinizde bunu genelde nasıl yaparsınız?

Bu konuda bana bir örnek verebilir misiniz?

—Önemli bir karar verdiğimde, ilk önce işe kendimi değiştirmekten başlarım. Mesela bir konuyu bilmiyorsam çalışırım, işte kendimi bu konuda yeterli bulmuyorsam anlama açısından hocalarımdan ,etrafımdaki arkadaşlarımdan yardım almak isterim mesela.

7-Sizce yapılan eylemler doğru ya da yanlış olarak ayırt edilebilir mi? Şayet ayırt edilebilirse size göre bir davranışı doğru kılan şey nedir?

—Ayırt edilebilir mesela şimdi Kürt, Türk ortaya atıldılar. Ülkeyi resmen bölmek amacıyla. Atalarımız savaşıırken Kürt, Türk diye bir şey yoktu herkes savaşıyordu bir ülkenin vatandaşı olan herkes Türk sayılırdı işte yabancısı PKK falan işte bunlar ülkeyi bölmeye çalışıyorlar.

—Doğru davranışlar ne bileyim karşıdaki insana zarar vermeyen, kesinlikle iyiliğini isteyen, dinimize uygun olması açısından olması lazım ve karşıdakine zarar vermediği sürece, özgürlüklerini kısıtlamadığı sürece doğru derim.

8-Her koşulda ve zamanda doğru olarak kabul edilebilecek davranış kalıpları var mı? Sizce herkesin üzerinde mutabık olması gereken belirli ahlakî değerler var mıdır?

—Vardır, mesela çok sadığımıdır çok iyi sır tutarım, birçok arkadaşımın sırrı vardır bende yani kimseye söylemem yani mesela bazı arkadaşlarım vardır ben onlara gizli bir sırrımı söylerim onlar baktım sabah herkese yaymışlar onlarla konuşmam yani zaten öyle birisini sevmem kim olursa olsun annem olsun babam olsun sevmem yani. Bir de başına bir olay geldi mi elimden geldiğince çözmeye çalışırım çözmeden de bırakmam, ödevi varsa kapının önünde bile yaparım. Mesela o gün mahalleden Recep vardı ufak bir çocuk o gün gelmiştik size ödevi için yani elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım.

—Ahlaki kurallar mesela el alemin tanımadığı kızlarına laf atarlar mesela; ama onlar da serseridir, niye çarşafı ya da kapalı bir kıza atmıyorlar da kısa etekli kıza laf atıyorlar onların düzelmesi lazım .Kısa etek giyeceğine normal düz bir etek giysin, başını kapatsın yani peygamberimizin hanımı da yapmıştı yani o da kapatmıştı. Bazıları diyor ki ben kapatmam niye kapatmıyorsun ki zararı mı var yani.

Din

1-İnsan hayatının bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız bu gaye nedir? Hayatınız için bir plan var mı ya da gücünüzün ötesinde bir güç ya da güçlerden etkileniyor musunuz?

—Amacı olduğunu kesinlikle düşünüyorum insan ne ister peygamberine, vatanına, dinine imanına, çevresine faydalı bir insan olmak ister öbür dünyada mahşer gününde cennete gitmek ister. Bunun için çabalar, etrafına yardım eder fakir bir insan varsa yani sürekli iyi olmak ister; ama olmaz bu yanlışlarını düzeltmek ister bunun için Allah’tan fırsat ister, dua eder hacca gider tarzında.

—Planım var okuma. Dediğim gibi ben kesinlikle ailem için okurum. İlerde ya bir polis olurum ya da öğretmen ama ;büyük çoğunlukla aklımdan polis geçiyor polis olmak isterim. Evimiz yok, ev almak isterim babamı çalıştırmam yaşlanmış olurlar o zamana kadar.

2-Ölüm size ne ifade eder? Öldüğümüzde bizlere ne olur?

—Ölüm bana ne ifade ediyor ölüm bana yanlış yapmamayı ifade ediyor. Mesela bir kötülük yaptığın zaman, insanın aklına ölüm geldiği zaman öbür dünyada mahşer gününde ben bunun hesabını nasıl veririm bir caydırma ifadesi var yani.

—Öldüğümüzde ne olur iyi insanlar cennete gider, kötülükleri tartılır mesela. Sırat Köprüsü’nden cennetlikler geniş bir yol gibi, otobanda geçer gibi, ama günahkârlar jiletin üzerinden geçerler gibi acı çekerek cehenneme giderler.

a) Ahiret ve kıyamet denince sende ne gibi çağrışım yapıyor?

—En başında yanlış yapmama doğru yapma, günah yapmama çıkıyor. Kendini affettirmek için çaba gösterme, yanlışlarımızı affettirmek için dua ederiz, namaz kılarız gibisinden. Mesela bir adam öldürmüşsek kalkıp da onu diriltemezsin onun telafisi yoktur onlar gelir aklımıza, üzüntü gelir aklıma.

b) Cennet ve cehennemle ilgili neler söyleyebilirsin? Cennet ve cehennem kimler içindir? Cehennemden korkuyor musun?

—Kitabımızın anlattığına göre cennet cehennem var insanlar günah ve sevaplarına göre buralara gidecekler. Bir de cehennemin katmanları var 1.derecede 2. derecede, çok kötü olan insanlar en fazla 6. dereceden olur kimse şeytan kadar kötü olmaz.

—Kesinlikle bu gün mesela elimize bir iğne battığında nasıl acı çekiyorsak orda o kadar ateş ki sıcaklığı azaltılmış derecede bir kibrit elimize değdiği zaman canımız yanıyor kesinlikle insan korkar.

3-Kendinizi dindar biri olarak görüyor musunuz? Bu durum size ne ifade ediyor?

—Bazı açılardan görürüm bazen görürüm ,bazen görmem. Ne bileyim, mesela bizim hoca der birilerinin kalbini kırmayın diye ama ;biz kırıyoruz mesela der çevrenizle yardımlaşın, arkadaşlarınızın bir derdi bir sorunu olduğu zaman onlara yardım edin, fakirse yardım edin o açıdan geçen yıl biz kurban kesmiştik fakir olan arkadaşlarıma götürürdüm etleri fazla fazla koyardım.

4-Önceden veya şimdi sizin için anlamlı olan herhangi bir dini fikir, sembol ya da ibadet var mıdır? Varsa bunlar nelerdir ve niçin önemlidir?

—Bir hac vardır mesela hem kendim gitmek isterim hem de ailemi göndermek isterim. Namaz kılmak isterim ama, okul saatlerinde ders içinde kalkıp da kılamazsın. Zekât vardır meselâ fitır sadakası vardır oruç tutmadın mı bir fakirin karnını doyuracak kadar para verirsin. Oruç vardır mesela hasta olanların dışında her insanın tutması gerekir mecburidir.

a) İslam'ın beş şartından biri olan hac ibadeti hakkında neler biliyorsun? Müslümanlar niçin hacca giderler. İhram, Tavaf, Şeytan taşlama ve kurban Kesme ibadetlerini kadın erkek karışık niçin birlikte yaparlar?

—Haccı peygamberimiz de yapmıştır. Biliyorsunuz ki peygamberimiz yanlış bir şey yapmaz. Her yaptığı doğrudur örneğin birini öldürdüyse onun da bir bildiği vardır ki öldürmüştür. Boşuna gitmez, Kur'an-ı Kerim'de de geçer hacca gidilmesi üzerine, İslam'ın şartı beştir orada da vardır yani boşu boşuna konmamıştır her insanın gidip gezmesi lazım. Orası Allah'ın evi olduğu için yaşlı insanlar mesela der ki gençliğimizde işlediğimiz günahlar af olsun diye giderler. Kendilerini orda yenilendirme aşamasına koyalar, kendilerine yani bir kişilik koyarlar daha dürüst birisi olur. Mesela zengin ise Fıtır Sadakasını verir, fakirlere yetimlere sahip çıkar.

—Hac ibadeti genel bir ibadettir, herkes yapar bir zararı yok ki..Namaz kılarken bayanlar eğilir ne bilim histir bu kötü bir amaçla bakabilir. Ama burada kötü bir amaç yoktur odak noktası vardır. Odak noktası Allah'tır, peygamberdir, kimsenin aklına kötülük gelmez yani şeytan taşlarken insanın aklına başka bir şey gelmez kim bilir nerelerden kalkıp gelmişlerdir şeytan taşlamak için.

b) Oruç tutar mısın ve Orucun anlamı nedir?

—Oruç tutarım. Son 2 yıldır oruç tutuyorum Oruç tutmak demek nefesine sahip olmak demektir. Mesela bir günah işleyeceğimiz vakit işlemek bu da bir oruçtur ne bilim fakir fukaraya yardım etmek bunlar da oruçtur sabırdır çünkü. Mesela arkadaşlarına yardım etmek, iyi bir insan için pazar parandan kısıtlamak ona yardım etmek o da bir oruçtur, günah yapmamak da bir oruçtur nefsin kontrol yani.

c) Namaz kılar mısın ve neler hissedersin?

—Namaz kılmaya pek fırsatım olmaz ama; bu aralar oluyor hafta sonları çok erken olduğu için sabah namazına kalkamıyorum bir defa kakmıştım kılıp kılmadığımı hatırlamıyorum. Sabah namazına kalkmam, yatsıyı kılarım akşamı kılarım öğleyi de camide çabucak kılarım. Kıldığımda kendimi Allah'a daha yakın hissedirim. Allah

korkusu olur içimde her zaman vardı kılınca daha çok oluyor. Dinî yönden, sevgi açısından iyilik açısından kendimi bir motive olmuş hissederim.

5-İbadet ve dua ediyor musunuz ya da herhangi bir ruhsal disiplini uyguluyor musunuz?

—İbadet yapabildiğim zamanlar ederim, dua her akşam yatmadan evvel ederim. Allah'ım bizi doğru yoldan ayırmaması için arkadaşlarımızla bizlere dar günde yardım etmesi için.

6-Sizce günah nedir?

—Günah Allah'ın takdir etmediği davranışları yapmak yani Kuran'a uymayan Allah'a uymayan karşıdaki insanın hak ve özgürlüklerini sınırlayan mesela öldürmek en büyük günahlardan birisidir, kul hakkı yemek fakir fukaranın hakkını yemek. Mesela zenginlerin paralarını kaybedince kafayı yiyecek duruma gelmeleri, dünya hayatına dalmaları kalbinde Allah korkuları kalmamaları da günahdır. Yani Allah'a isyan işte param gitti tarzında demesi çünkü, verdiği zaman bir şey demiyorlar aldığı zaman bir şey diyorlar.

7-Dünyada var olan kötülüğü nasıl açıklarsınız?

—Kötülük cehaletten, insanlar bilgilendirilmediği için örneğin doğuda kan davası denen olay vardır bir birlerini öldürürler, aşiret vardır bunlar çok kötü ve günahdır. Okula giden bir insan kolay kolay kötülük yapmaz, bilgilidir, günah olduğunu bilir, yapmamaya çalışır.

8-Şayet insanlar dinî konularda ihtilafa düşerlerse böylesi ihtilaflar nasıl çözümlenmeli?

—Oylama yapılmalı çoğunluk hangi şeyi en doğru buluyorsa ona göre olmalı. Mesela oy verirken bütün partilere oy veriz; ama içinden en çok oy alan mesela birinci olur.

a)Dinler arası diyalog ve medeniyetler çatışması kavramları hakkında ne düşünüyorsun?

—Dinler arası diyalog ben Müslümanlık açısından başka dinlere şey duymam. Hiç kararları doğru değildir. İncil’de mi başka kitapta mı mesela köpekler sizin esirinizdir, onlara her şeyi yaptırabilirsiniz..hâlbuki öyle bir şey yoktur. İnsanlar onları değiştirmişler kendi menfaatleri için yani yanlışır biz kendi kitabımız olan Kuran’a inanırız Allah ne demişse bir bir o da doğrudur değiştirme diye bir şey yoktur.

b)Dünyadaki politikayla ilgileniyor musun? Şuan dünyadaki problemleri hangi politik görüşle çözülebilir?

—Politikayla fazla ilgilenmem ama diyorlardı en iyisidir,’ yi seçtiler ama; ekmeğe,suya ,elektriğe, kiraya zam getirince ondan sonra biz niye’ye verdik deyince de ben onlara kızarım çünkü ;önceden aklın yok muydu. Önceden menfaatlerin çatışmadan önce iyiydi de şimdi mi kötü oldu. İnsanlara kızarım çünkü kendileri seçmişlerdir adamlar kalkıp kendi kendine gelmemişlerdir.

—Dünyadaki problemler barış açısından, sevgi açısından çözümlenmeli. Yapılan maddeler kimseye zarar vermemeli, herkesin yaralanabileceği bir şey olmalıdır.

EK 2: KRİTERLER

1. Boyut: Mantık Formu

2. Basamak:

1. Somut işlemlerin ortaya çıkması olarak nitelendirilebilir bu basamak. Bu kriterde bir takım şeyler aşağıda listelenecek. Bu işlemlerin her hangi birisi ikinci basamağın özellikleridir.

2. Bu basamaktaki kişi ,gruplar ve sınıflar oluşturabilir benzeyen ve benzemeyen şeyleri kıyaslayabilir.

3. Bu basamaktaki kişi etki tepki ilişkilendirmesini anlayabilir ve olayları da böyle açıklayabilir.

4. Tersine düşünme ($4+3=7$, $7-3=4$) mantıksal dönüşümünü anlayabilir.

5. Bu basamakta kişi ,zaman ve mekân kavramlarıyla düşünebilir, nesne ve olayları bir sıralama dâhilinde gözlemleyip ifadelendirebilir.

6. Kendini algılandıklarından ayırt etme söz konusudur. Dünya tam olarak bana görüldüğü gibi değil ama, kendine göre bir düzeni var. Bu basamakta ciddi manada hakikatle kişinin algılamasını birbirinden ayırma eğilimi vardır.

7. Bununla birlikte şeyler değişebilir ya da farklı zamanlarda farklı şekillerde ortaya çıkabilir hissi vardır. Bunu ayırt edebilir.

8. Bu basamakta birinci basamağa göre dil daha kaliteli bir şekilde kullanılır. Bu basamakta dil etkileşimin ve iletişimin merkezi durumundadır, dil önemlidir. Seçtiği kelimelere dikkat eder. Ses tonu falan önemlidir. Bu basamakta kişi sözlü etkileşim ve iletişim ile meşguldür. Birinci basamağın monologların aksine ikinci basamakta karşısındaki muhatabını önemser.

9. Bu basamakta sebeplendirme somuttur. Formal sebeplendirme ve indirgemeci (tümünden gelim) belirtiler üçüncü basamakta değerlendirilmelidir. 2.

basamakta somut durumlardan genellemeler çıkarılabilir. (tümevarımcılık sözkonusudur).

3. Basamak

1. Bu basamakta kişi deneyler yapabilir ve gözlemlenebilir sonuçlardan çıkarımlar yapabilir. (tümünden gelim). Ama bir öngörüyle (yani istediği gibi) değişkenleri manüpile ve kontrol edecek durumda değildir. Bu demektir ki 3. basamakta kişi bir tek değişkeni manüpile edip diğerlerinden ayırmak suretiyle, basit bir deneyden somut sonuçlar alabilir. Fakat bir birleşim sonucunda birçok ilgili değişkeni izole edemez. Yani diğerlerinden ayırt edemez.

2. 3. basamak bütün diğer faktörlerin eşit olduğu fikrini algılayamaz. Yanıtlayabileceği test edebileceği sistemler geliştiremiyor. Çok sert eleştirilere dayanabilecek sistemlere sahip değiller. Bu tür sistematik düşünceleri içeren önermeler dörtte değerlendirilmeli.

3. Bu basamakta çoğu düşünme yöntemi açık değil üstü kapalı görüntü içindedir. Ayrıntılı sistemleri formülize edemez, ifadelendiremez. Sebep sonuç ilişkilerine dayalanan bir mantıkla soruları cevaplandırabilir. Fakat bu düşünme sürecini isimlendiremez.

4. Bir ve ikinci basamağa göre daha iyi olmakla birlikte dördüncü basamağa kıyasla daha rastgele ve muğlak düşüncelere sahiptir.

5. 1. basamaktaki gözlemlediğimiz gibi bu fantazi ile realite karışımı bir düşünce hâkimdir. Bu iki basamak fantazinin kalitesine göre birbirinden ayırt edilebilir. Bu basamağın fantazileri daha zengin ve dilsel olarak daha kalitelidir. Genellikle sosyal bir idealizm özelliklerini içerir ve kendisini sosyal değişimin bir ajanı rolünde tasavvurlara dönüştürür. Ayrıca da uçuk fantazileri vardır. Kendisini kansere karşı bir ilaç geliştiren ya da başkan adayı, başbakan adayı gibi roller ki bu roller erişkinlikle ilgili rollerdir.

6. İkinci sınıflama refleksiyonunu kullanamaz. Düşüncenin kendisinde işlemler içeremez. Hayatla ilgili deneyimlerle ilgili düşünceleri yansıtırken felsefi manada bir düşünce üretimi yoktur. Şayet varsa dörde geçebilirsiniz.

7. Bu basamağın düşünme şekli (grup ve diğerleriyle ilgili olarak) durumu soyut olarak algılayabilir ,düşünceler üretebilir. Ortak noktaların kurgusu soyutlama demek olduğu müddetçe bu ikinci basamağın sınırlı mantığından niteliksel olarak bir farklılık demektir. Bu basamakta ama; bu kurgularla ilgili kendiliğinden farkındalık çok azdır. Kişi bunun farkında çok değildir. Soyutla ilgili dışı vurum varsa bu dördün kriterleriyle değerlendirilmelidir.

8. Bu basamağın mantığı, manaların kendisi ve dahil olduğu mana grupları arasında bir ayırım gözetmez. Benlik kurgusu edinilmiş bir kurgudur ve bağımsız değildir. (Dışarının sana telkin ettiğiyle sen kendini biliyorsun).

9. Daha sistematik düşünemez ve kritik yapamaz. Basmakalıp ve tek taraflılığa eğilim vardır .

4. Basamak

1. İşlemleri formal ve ayrıntılıdır.. Şekilli ve ayrıntılı düşünür. Yansıtıcıdır. Düşünme işlemlerini içerir. Anlamdaki ayrıntı ve muğlâk arasındaki fark dört ve üç arasındaki farkı belirler.

2. Bu basamak birincil olarak sistemin sınırlarıyla, tanımlamalarıyla ve fark ortaya koymalarıyla ilgilenir. Farklılık ortaya koyarken sık sık ya da ayırımı kullanılır.

3. Mantık zincirinde sebebi ortaya koyarken doğrusal bir mantık yani düz mantık kullanılır, tüme varım ve bir boyutluluk eğilimi vardır. Açıkça ima etmek ya da nihai sonucu ya da en genel en kapsamlı düşünceye ulaşma çabası, ya da çok boyutlu yaklaşım 5. basamakta 4 ve 5 kodlamada gözlemlenmelidir. (transitional, geçişken)

4. 4. Basamakta, 5. basamaktaki gibi bu farklılıkları yoğun bir şekilde ortaya koyma yoktur. Tansiyonu gidermek için daha çok bu farklılıkları çökertme eğilimi vardır.

5. Bu basamak mantığı tarihsel bir yönlendirme ve ayrıntılı bir süreç ihtiva etmez.

2. Boyut: Perspektif edinimi:

Kriterler

2. Basamak:

1. Bu basamakta bulunan kişi diğerlerinin kendisinden farklı olduğunun farkına vardığı bir perspektive sahip olur. Ve böylece diğer kişinin bakış açısını yakalayabilir.

2. Bu basamakta perspektiv sahibi olmak somut bir olaydır fakat; röportajın derecelendirilmesi kişinin içsel durumunu tam olarak ifade etmez.

3. 2. Basamaktaki perspektifin karakteristik özelliği fantazi ile realite arasındaki farkı ortaya koymaktır. Diğerlerinin hayal düşüncelerinin içsel yapısını basamak 1 ve 2 deki kriterlere göre değerlendirmek gerekir.

4. Bu basamakta diğerleri benim isteğim ve benim ihtiyacıma olan tepkilerine göre reddedilir. Bu sosyal ilişkilerin önceden tahmin ve kontrol edilmesi çalışmasının denemesidir. Birinci basamaktan farkı ayırt edilmelidir, karşı tarafın kendisine olan direk etkisi konusudur.

5. Kendisiyle diğeri arasındaki farkı gözeterek karşısındakini karakterize ederken çok sert yargısal düşünebilir.

6. Perspektiv edinimi her zaman tamamen iki taraflı değildir. Genellikle kendisinin karşı taraftan nasıl görüldüğüyle ilgili tasavvur denemesi yapmaz. Böyle bir düşünceye girmez. Karşımdaki beni acaba nasıl görüyor. Yansıtma mekanizması

yoktur. İki taraflı perspektif sahibi olmayla ilgili durum 3. basamaktaki kriterlere göre kontrol edilmeli.

3. basamak:

1. Bu basamakta perspektif edinimi karşılıklı ve içseldir. Kişi bu basamakta karşısındakinin içsel durumunu anlamaya çalışır.. Özellikle karşısındakinin his ve duygularını ve genellikle de bunun sadece sınırlı kopyalama yöntemiyle yapar. (düz mantıkla yapar).

2. Bu basamakta kişi sosyal ilişkilerinde artık kendine ait bir yer oluşturmuştur. Burada diğerleri özellikle de sosyal baskı yapan diğerleri yani kamuoyu, ben olanı değiştirme gücüne sahiptir. Toplum kişiyi değiştirebilir.

3. Etkin olan diğerleri genellikle bu basamakta kişinin kendi tercihi değildir. Daha çok içinde bulunulan sosyal ortam kimin güçlü ya da etkili olacağını seçme inisiyatifine sahiptir. Bu yani kişinin değil toplumun yani sosyal çevrenin gücüdür. Otorite odur.

4. Bu basamakta perspektif sahibi olmak genellikle kritiğe dayalı ya da sistematik değildir. Sabit ve tutucudur. 3 .basamak soyutlamanın mümkün olduğu ve soyutlamayı temsil eden bir basamak olsa da bu özelliği 4. basamağın ayrıntılı ve kritik karşılaştırmalar yapan özelliğiyle kıyaslandığında çok sınırlı kalacaktır. Bu basamaktaki kişi karşısındakilerin fikirlerini çok fazla bilinçli yorum ve fikir üretme yapmaksızın kabul eder.

5. 3. basamak mülakat ifadeleri karşısındanki kişilerin görüntü ve niyetini anlama yeteneğini gösterir.

6. Bu basamakta şekilcilik hem kendisi hemde karşısı için yorumlamanın merkezindedir. Ve şekiller benim diğerlerine kim olduğumla ilgili onay verir. İçinde bulunduğu topluma sosyal kabul görebilme için böyle mesajlar görüntüler sunmaktadır.

7. Bu basamakta perkspektif belirleme genellikle karşısındakilerin beklentilerine cevap vermeye meyilli bir görüntü sergiler. Konu komşu ne der o bu nasıl

düşünür. Ve onların isteklerine göre cevap verir. Bu basamak genellikle ciddi oranda aman başkaları ne der, ne düşünür kaygısı taşıyan bir bilinçlilik durumu içerir.

8. Burada diğerleriyle kendi kendini kıyasalama ve farklılıklar içsel çelişkilere yervermeyi de içerir. Bu basamakta karşısındaki kişiler kendiyle işbirliğinde değildir. Hatta çok net bir şekilde kendisiyle ilişki içinde de değildir. İlinti ve alakalı değildirler. Bu basamakta kişi diğerlerinin bir parçasıdır. Grup psikolojisi dahası 3. basamak bir çelişkiyi ve de diğer kişi ve gurupların isteklerindeki çelişkiyi deneyimler ve bunu kendi kişisel, içsel arzularının çelişkisini deneyimlemez. Yani kuramlarla yapılanlar arasındaki çelişkileri gözlemler ama ;kendi iç dünyasında bu çelişkileri görmez. Kendisini bu çelişkilere dahil etmez.

9. Bu mülakat ifadeleri 3. basamaktaki içsel perspektiv edinmeyle ilgili şu ipuçlarını verir. Kapalı toplum ilişkilerinin kuralları veya teorisi tarafından belirlendiğini yönlendirildiği ve yönetildiği ipuçlarını verir. Basitce bu konudaki 4. basamaktaki bu mevzuyla karşılaştırılmalı.

10. 3. basamak perspektifi diğerlerinin perspektifini almayı kişisel ve somut bir şekilde karşısındakinin ayakkabılarını giymeden anlayamazsın mantığıyla alır.. Karşı taraf genellikle ilişkinin soyut bir parçası olarak yer almaz. Bu konuyla ilgili sistematik perspektiv edinimi konusunda 4. kriterlerine bakınız.

Başkasının perspektifi konusunda empati yaparak bireysel ve somut bir perspektif edinimi yoluna girilir.

4. basamak:

1. 4. basamakta derecelendirilen mülakat ifadeleri perspektif edinmeye sistematik bir yaklaşımı sunar. Diğerleri kavramı dünyaya bakış açıları hikayeleri geçmişleri ve fikirleriyle düşünülür. Yine diğerleri burada daha büyük ve genellenmiş ilişki sistemleri olarak görülür. Diğerleri olan onlar kişinin kendi seçimi olan dünya görüşü ya da düşünce sistemi süzgecinden geçirilir, değerlendirmeden geçirilir ve kabul edilir.

2. Bu basamakta kişi, genellikle kendi bakış açısını kurmak suretiyle fakat sıkça savunmacı bir tarzda diğerklerinin bakış açılarını değerlendirir ve analiz edebilme yeteneğine sahiptir.

3. Bu basamak kendi ve diğerklerini ilişkinin yasaları kuralları ve prensiplerine göre tanımlar ve oluşturur. Burada kişi insanlanların birbirleriyle bağlantısıyla ilgili bir teoriye sahiptir. İnsanların birbiriyle ilişkileri bağlantıları nasıl olması gerektiğine dair kendi düşüncesi vardır.

4. 4 basamak perspektif edinimi ilişki formları ve kurumsal değerler üzerine yoğunlaşmıştır.3. basamağın içsel harmonik değerleri ve tutuculuğundan ziyade.

5. Bu basamakta kişi diğerklerinin tam olarak içselleştirdiği şeyleri kurgulayamaz. Buna rağmen kendisinin diğerkleri hakkındaki görüşü genelde sınırlıdır. Diğerklerinin düşünme yöntemleri ve fikirlerinin yeniden kurgulanmasıyla sınırlıdır. O şöyle şöyle yapmıştır ve onun bunu yapması normaldir.. Onun düşünce sistemini anlamakla alakalı Onu anlamaya çalışıp yeniden onu yorumluyor kendi bakış açısından. 4. basamak kişiyi fikirlere ve dünya görüşlerine yönlendirir; diğerk otonomiye kendinden akord etmeye müsait değildir. Burada diğerklerinin diğerk olduğuna bir sayğı sözkonusu olamaz. Allah hidayet versin tarzında değil de direkt eleştirme sözkonusudur.

6. Bu bahsettiğimiz arzulanan yargılama şekli beşinci basamakta karşımıza çıkacaktır.

3. Boyut: Ahlakî yargının formu:

2. Basamak.

1. İkinci basamakta ahlaki yargılamalar çıkar ilişkilerine dayalıdır. Genellikle de çok somut sonuçlar içerir.

2. Cezalandırmanın ötesine gider. Diğerk kişinin farkındadır ve diğerklerinin ne yapabileceğini hesaba katar.

3. Ahlaki yargılar genellikle basit ve somut çıkar ve kayıplara dayalıdır. Diğer çocuklara vurmak yanlışdır çünkü ;onlar da sana vurabilirler.

4. 2. basamağın ahlaki yargıların temeli birinin ihtiyaçlarının tatminine dayanır. İkinci basamaktakiler ihtiyaçlarını al gülüm ver gülüm yöntemiyle tatmin yoluna giderler.

5. O çocuğa vurman yanlış; çünkü onunla arkadaş olmak istiyorsan tarzındaki sebep sonuç ilişkileri içeren mantıklarla ilgili mülakat ifadeleri üçüncü basamakta bulunacaktır.

3. Basamak

1. Bu basamağın ahlaki yargılamaları genellikle kişisel ilişkiler, grup içinde tutunma, dürüstlük, entegrasyon, bağlılık gibi değerleri içerir.

2. İkinci basamaktaki birebir çıkar ilişkisinin yerini kişisel sonuçlar alır. Kısasa kısas değil daha gelişmiş toplum manzarası var. Yaptığının sonucunda kişisel kayba uğruyorsun. Örneğin guruptan dışlanmak gibi.

3. Bu basamaktaki moral yargılar, davranışların doğruluğu ve yanlışlığı konusunda kişinin duygu ve düşüncelerini yönlendirmede etkilidir.

4. Basit ahlaki görecelik özellikle 3. basamakta daha gelişmiş karmaşık eleştiri sistemi gelişmemiştir. Daha çok duygusal ve kişisel yargılama vardır .

5. Kanun ve düzen ile ilgili ifadeler 3 ve 4. basamakta olabilir. Aradaki fark sadece bu ifadelerin kullanımında ortaya çıkar. Eğer bu tür bir hüküm grup ya da toplumunun devamı için gerekli bir değer savunulması şeklinde ise 3. basamakta sınıflandırılır.. Eğer bu ifadeler toplum için öncelikli bir bakış açılarından esasları ortaya koymakla ilgiliyse örneğin bu topluluğun temelini dayanması gereken prensipleri ifade eder bir bakış açısı ise o zaman 4 veya 5 in kriterlerine göre kontrol edilmelidir.

6. 3. basamak 4. basamağa göre topluluğun inançları ve ahlaki değerler bütününe kurulma temellerine göre farklılık gösterir. Eğer bu ifadeler topluluğun ilişkilerden bağımsız bir sistem olarak algılandığı bir bilinç şeklinde ve kendine has güç ve bağımsızlık ifade eder bir şekilde ise 4. basamağa göre değerlendirilmelidir. Yukarda 5. madde olduğu gibi, ahlaki yargı ifadelerini irdelerken bunu sosyal perspektif edinimi ve sosyal bilincin sınırlılığı kriterleri ile kontrol edilmesi daha iyidir.

7. 3. basamaktaki ahlaki yargılamalar genellikle kişisel uyuma, uzlaşya değer vermeye dayanır..

4. Basamak

1. bu basamakta ahlaki yargılar, kanunları hakları ve görevleri, sosyal sistemi ve düzeni sağlamadaki fonksiyonu itibarıyla vurgular.

2. Bu basamakta, ahlaki yargılar için, bireyin kendi tercih etmiş olduğu grup veya sınıftaki geleneksel pozisyonunu yansıtan bir eğilim sözkonusudur. Kişi tam olarak, ideal sosyal düzenin kurallarına dayalı grup için öncelikli perspektifini almaz.

3. 4. basamakta ahlaki yargılamalar ayrıntılı ve rasyonel olarak savunulur.

4. 4. basamağın ahlaki yargılamaları bireylerin hak ve ihtiyaçlarının üzerinde kurum ya da sosyal düzenin varlığının korunması üzerine değerleri yansıtır.

5. Grup için öncelikli perspektifini gösteren ifadeler-sosyal düzenin üzerine kurulabileceği prensipler ve kuralların ahlaki yargılarını işaret eden- 5. basamak kriterleriyle kontrol edilir.

4. Boyut: Sosyal bilinçliliğin sınırları

2. basamak

1. sosyal bilincin sınırlarının 2. basamaktaki en önemli özelliği halen onun çekirdek bir grup ya da aile ile sınırlı ise de bu grubun tanıyabilecek yetenektedir.

2. İkinci basamak diğerlerini kabul edebilir belirtiler gösterir, diğerlerini ayırır bizim gibiler ve bizim gibi olmayanlar diye iki gruba ayırır.

3. basamak

1. grup bilinciyle ilgili olarak bir kişinin sosyal grubunun perspektifini içeren veyahutta o grubun fikrini açıklar nitelikteki ifadeler 3. basamakta aranmalıdır.

2. yukardaki sosyal grubun sınırlarını kontrol ediniz. Eğer bu sınırlar dar bir çerçeveden oluşmuşsa veya mevcut aile ya da sadece geleneksel topluluk otoritesinin temsilcileriyle sınırlıysa, eleştirilmeksizin uygunluk içeriyorsa bu tepkiyi 2. basamağın kriterine göre kontrol edin ve sosyal perspektif almayla ilgili boyuta alın.

3. Grubun hedeflerini merkez alan değerlendirme modunu veya kişinin üye olduğu gruptaki pozisyonunu ve üye olunan grubun değerlerini diğer gruplara yayılımını da ifade eden açıklamalar 3. basamakta kodlanır.

4. Basamak

1. 4. basamak ideolojik kurgu içine kimin dahil olduğu ve kimin yabancı olduğunu yargılar.

2. 4. basamak diğer bireyleri kendi bireyselliklerinden çok bir grubun sisteminin parçası olarak algılamaya eğilimlidir.

3. Bu basamak çok geniş yelpazedeki bakış açılarını değerlendirebilir; ama bunu kendi perspektivini korumak için yapar.

4. Ayrımcılığa eğilimlidir. Kişi ve grupları ideolojik olarak uyumlu ya da uyumsuz olarak gruplara ayırır.

5. Çoğulculuk şayet ayrımcılık sisteminin parçasıysa dördüncü basamaktaki birinin bu husustaki davranışlarını da yansıtabilir.

5. Boyut: Otoritenin yeri

2. basamak

1. 2. basamaktakiler otoriteyi sorgulayabilir ve izin ya da istek için sebepler sorabilir bu 1. basamağın bağımlı ilişki tipinin ötesine geçme manasına gelir.

2. 2. basamakta otorite olarak işlev görebilecek kişilerin sınırı o toplumun yatırım yaptığı geleneksel otorite rollerini de içine alacak şekilde genişler.

3. İkinci basamakta otoritenin yeri haricidir. Bu basamakta aile otorite kaynağının en önemli yerini oluşturur. Kendi arkadaş çevresine bir kayış olduğunda 3. basamağa geçiş başlamış demektir.

4. Geleneksel otorite sembol ve simgeler 2. basamaktaki kişi için çok önemli olabilir.

5. Otorite sahibi kişiyle olan ilişkiler ikinci basamağın değişmez bir parçasını gösterir. Kişisel ilişkilendirme otorite figürünün önemini yükseltir.

6. Şekilcilik ve katı kuralcılık 2. basamakta otoritenin beklenti ve isteklerini yerine getirmenin kriterleridir.

7. 2. basamak otoritenin beklenti ve isteklerini yerine getirmekte verilen sosyal rol için neyin doğru olduğunu irdeler.

3. Basamak

1. Sosyal olarak onaylanmış figür ve kurumlara güveni içeren ifadeler 3. basamakta değerlendirilmeli ki bu basamakta bu hususlarda sistemli bir düşünmenin belirtileri yoktur.

2. Genellikle 3. basamak otorite figürlerini kişisel karizma temelinde seçer. 3. Otoriteyi seçmede duygular dış görünüş ve şekilciliğe temayülün olduğu ifadeler genellikle 3. basamak ifadeleri olarak gruplandırılır.

4. Geleneksel otorite formlarının tespitinde ayrıntılı olarak sorgulanmamış akılcıl yaklaşımlarla değerlendirilmemiş yaklaşımlar genelde 3 ya da daha aşağı bir basamağın göstergesidir.

5. Otorite figürünün seçiminde, grup uyumunun temellerine dayanan veya etkin diğerlerinin, yani kamuoyu kolu komşunun, onayladığı görüntüsüne dayanan ifadeler bu basamaktadır.

6. Kişisel seçim yada rasyonel prensiplere dayalı otorite seçimiyle ilgili ifadeler daha çok 4 ve 5. basamak kriterlerinde değerlendirilir.

7. Kişilik özellikleriyle ilgili otorite seçimi yönelimi (o akıllı , dürüst, erzurumlu, lise mezunu gibi özellikleri) bu basamaktadır. Röportaj esnasında bu ifadeler çok dikkatli irdelenmelidir. Eğer mülakat yaptığın birey daha kritik ve rasyonel şeyler sergiliyorsa 4 ve 5 ile değerlendirmek daha doğru olur.

4. Basamak

1. Otorite burada dışsaldır. Otorite burada sadece bir kişi olmayabilir. Kanunlar, gelenekler ve tabular otorite olarak karşımıza çıkabilir. Çok değişik forma bürünür otorite figürü bu basamakta.

2. Otoritenin isteklerini yerine getirmek genellikle kavramsal olarak gerçekleştirilir. Bu basamakta. Genellikle uyum kişisel olarak seçilmiş bir grup ideolojik ve ilişkisel prensipler olarak ortaya çıkar.

3. Bu basamakta daha önce basamaklarda ortaya çıkan tutucu karmaşık ilişkiden daha çok rasyonel ve seçici ayrıntılı bir otorite ilişkisi ortaya çıkar.

4. Bu basamak otoriteyi kişilerden çok kurum sistem ya da fikirler olarak algılama eğilimindedir. Şayet burada bir otorite figürüyle kimliklendirme mevcutsa bu seçilen kişi bir sistemi kurumu ya da bir grup fikri temsil ettiğinden dolayı seçilmiştir.

5. Bu basamaktaki kişilerin otorite ile olan ilişkilere direnmesi veya uzak durması mümkündür. Bu ilişki bir dünya görüşü veya ideolojisi bakış açısından da irdenebilirler.

6. Bu basamaktaki otorite içsel olarak yerleşmiş, kendi kendine düzenlenmiş ideolojik bir bakış açısidir.

6. Boyut: Dünya ilişkisinin şekli

2. Basamak:

1. Olayları hikayelendirme, zaman ve mekan açısından mantıklı zincirlerle bağlama bu basamaktaki kişinin önermelerinde görülen şeylerdir.

2. Somut dünyaya odaklanmış bir bilinç seviyesindedir. Amprik düşünmeye eğilimlidir. Olaylarla cisimler arasındaki mantıksal bağlantıyı araştırmak için somut olayları kullanabilir.

3. Gözlemlediği olaylar sebeplere dayanır.

4. Dünyayla ilişkisi açısından baktığımızda ikinci basamağın önermeleri genellikle, olaylarla, objelerle, onları önceden tahmin ve kontrol etme ilgili fikirler üretir.

5. 2. basamaktaki kişi zihinsel olarak kurgulamış olduğu hikayelerle bütünleşmiştir. Onlardan vazgeçmek ya da geri durmak hissi yoktur. Ve hikayenin aslında gerçek değil bir kurgu olduğu hissi de yoktur. Bunun aksi göstergeleri diğer basamakta ele almak gerekir.

3. Basamak:

1. Bu basamağın önermeleri, gerçekle ilgili kritik edilerek uyarlanmış fikir sistemlerinden çok, geleneksel değer ve davranış sentezlerini temsil eder.

2. Bu basamak bakış açısını dışsal otorite ve duygularıyla onaylar kendi rasyonel tepkileriyle değil.

3. Burada kavramlar ve inançlar ima yollu değerler bildirir. Teori olarak karşımıza çıkmazlar. Tanımlanmamış değerler vardır. Hissedilebilir şeylerdir bunlar.

4. Bu değer yönelimleri genellikle ilişkisel merkezlidir. İlişki değerleriyle ilgili mana yükleme içeren önermeler genelde 3. basamaktadır. Fakat kurgu ile içerik arasındaki farka dikkat etmek gerek. Ettiği lafın farkındaysa ve irdeleyebiliyorsa

örneğin dürüst olacak şundan şundan dolayı dürüst olacak diyorsa. Bu önermelerin kaynağının nerden ve neden geldiğine dikkat etmek gerek. Mümkünse bu sorularla kişiyi kontrol etmelisiniz.

5. İma yoluyla yüklenmiş değerler ve inançlar içeren önermeler genelde bu basamaktadır Gizli anlaşmalar (dilin kullanımı gibi.) o nedenle konuşmadan irşad etmek daha iyidir. Mülakat sırasında ima yollu bir inanç sistemimi yoksa daha tanımlanmış bir inanç sistemine sahip olduğunun ayrımını yapabilirsiniz. Kendi sistemiyle ilgili argümanlar üretiyor mu yoksa hep genel geçer şeylerden mi bahsediyor.

6. Karar mekanizması dışsal otoritelere verilir. Dünyanın algılanmasıyla ilgili bakış açıları içeren önermeleri ya da yargıları kabul etmede dışsal otoritelere teslimiyet var. Büyüklerin sözünü dinlemek gibi. Hiç sorgulamadan. Şayet daha aşağıdaki bir seviyede değilse bu basamakta değerlendirilir.

7. Kendisine ters gelen bakış açılarını dışlama eğilimleri bu basamaktadır. Onları hiyerarşik bir düzene sokarak kucaklama dördüncü basamaktadır.

8. Konsensüs bakış açısıyla çalışan veya konsensüsü gerçeğin birincil kriteri olarak kabul eden önermeler bu basamaktadır. Bu ancak diğer sebep sonuç ilişkilerinin gözlemlenmediği kişiler için geçerlidir.

9. Basit ve kritize edilmemiş çoğulculuk dünya ilişkisinin formları açısından 3. basamak olarak değerlendirilir.

10. Kendisini dünyada kahraman ve romantik görme bakış açısı daha çok bu basamağın özelliğidir.

11. Dünyayla ilgili soyutlamalara dair ifadeler bu basamakta çok az yer bulur.

4. Basamak:

1. Rasyonel olarak edinilmiş ve savunulmuş açık bir sistem dünya ilişkisinin dördüncü basamaktaki karakteristik özelliğidir.

2. Bu sistemin sınırları ve tanımlarıyla ilgilenme yine bu açıdan dördüncü basamağın özelliklerindedir.

3. Kendi düşünce sistemiyle dünya kamaoyu arasındaki farklılıklara önem verme ve bunları net bir şekilde ayırma eğilimleri yine bu basamağın özelliklerindedir.

4. Genel kurallar, kanun ve normlarla ilgilenme bu basamağın ayırt edici özelliklerindedir.

5. Kişinin dünyaya bakış açısıyla ilgili en marjinal noktaya ulaşması sık sık indirgemeci bakış açısı bu basamağın özelliğidir. Benim fikirlerim herkesin düşünebileceği şeylerdir.

6. Bu basamağın önermeleri sık sık sistem yada ideolojiye uyum elde etmek için bir yönde paradokslar ve hassasiyetlerin çökmesi ile ilgili işaretler içerir. Bunalımlı bir süreç.

7. Boyut: Sembol fonksiyonu

2. Basamak

1. Bu basamaktaki fantazi ve gerçek arasındaki farkı ortaya koyar. Sembol ile sembolize edileni birbirinden ayırt edebilir.

2. Semboller genellikle lafzi olarak yorumlanır. Fakat tek boyutlu açıdan algılanır.

3. Bu sembol ve olayları guruplayıp bunlardan bir hikaye oluşturabilir.

4. Buradaki semboller çağrıştırmacı bir güç içermez. Bu üçüncü basamağın bir özelliğidir.

3. Basamak

1. İkinci basamağın tek boyutlu lafziliğinin ötesine geçer ve bir nebze de olsa çok boyutlu sembolik anlama açık bir eğilim vardır.
2. Bu basamakta genellikle sembollerin kritik analizi yoktur hatta bu tür analizleri de reddedebilir.
3. Bu basamak sembollerin gücünü duyguları coşturucu bir yöne yönlendirir. Duygu ve hisleri harekete geçiricidir. Fikir ve kavramları temsille ilgilenmez.
4. Gurubun ya da gurupsal normların belirlediği otorite tarafından güçlü bir şekilde etkilenmiş sembol yorumlarına bu basamakta rastlanır.
5. Yazılı tercüme olarak ortaya çıkmaya bile kişisel nitelikleri yönlendiren dinî sembollerin geleneksel yorumları başka kriterler olmaksızın bakıldığında 3. basamakta kendini gösterir.

4. Basamak

1. Bu basamak sembolleri fikir ve kavram olarak tercüme etme aktarma eğilimindedir.
2. Bu basamakta sembollerin yorumlanması ve uyarlanmayı tündengelimci ve birleştirici yani teke indirici bir özellik ihtiva eder. Ve genellikle kendi seçimi olan ideoloji ya da dünya görüşünün gerçeklik kriterine indirger.
3. Sembolleri sistematik bir taslak ya da dünya görüşünün yerine kullanmak eğilimi içeren ifadeler genellikle 4. basamağın sembol işlevinin belirleyicisidir.
4. Bilinçli bir menkıbelerden arındırma süreci içeren ifadeler bu basamakta. Şayet destanlaştırma kriteri yoksa.
5. Sembolleri ve menkıbeleri, onların sosyal sistem ve gruplara olan etkileri itibarıyla gözlemler içeren ifadeler genellikle bu basamaktadır.

EK 3: ÇETELE ÖRNEĞİ

			0	0	0	0	0	0	
	↑ Interview ID#	↑ Rater (ID)	↑ frequency of stage assignm.						↑
	Themes / Interview Questions	Scoring Criteria	Stages						
			1	2	3	4	5	6	
A/Form of logic- Mantık biçimi	Breakthrough -atılım								
	Crises-Krizler								
	Changes in self - Kendindeki değişimler								
	Decisions-Kararlar								
B/Perspective taking (perspektif edinimi)	Current relationships-Su anki ilişkiler								
	Parents-Ebeveynler								
C/Form of Moral Judgment-Ahlaki Yargı	Right action-Doğru eylemler								
	Sin-Günah								
	Evil-kötülük								
	Religious conflicts-Dini çatışmalar								
D/Social awareness-Sosyal farkındalık	Marker events-Damga-belirteç								
	Changes in relationships- ilişkilerdeki değişimler								
	Groups-Gruplar								
E/Locus of authority-Otorite Odağı	Your life meaning-Hayatınızın anlamı								
	Beliefs-inançlar								
	Always right-Daima doğru								
F/Form of World Coherence-Dünya Ahengi	Mature faith-Kamil inanç								
	Purpose of human life- İnsan hayatının maksadı								
	Death-Ölüm								
	Religious Person-Dindar kişi								
G/Symbolic Function - Simgesel işlev	Image of God-Tanrı imajı								
	Harmony-Uyum								
	Symbols, Rituals-Semboller,Dinsel tören								
	Spiritual discipline-Manevi öğretisi								
		Summary Stage Average							
		Frequency of Stage Assignemnt	0	0	0	0	0	0	
		Total Number of Codings							
		180							

EK -4. GÖRÜŞME İFADELERİNİN YAZIYA GEÇİRİLMESİ KURALI

Görüşme İfadelerinin yazıya Geçirilmesinde Kullanılan Yazım Kuralları

Fowler, görüşme ifadelerinin yazıya geçirilmesi konusunda bazı bazı kurallar koymuştur. Bunlardan bir kaçı şöyledir.

1.(.):Kelimeyi kesme.

2.(.): Kısa duruş.

3.(...):Uzun duruş.

4.(-) :Birden durmak, birden başlamak.

5.(*):Ses tonunu alçaltma.

6. ('):Ses tonunu arttırma.

7.(Mmm):Katılımcının düşündüğüne işaret etme.

8.(Vurgu):Siyah puntolarla gösterilir. Vurguya işaret eder.

9.(Heceleme):Katılımcının kelimeleri hecelemesine işaret eder. Ve italik olarak yazılır.

10.(Hayır - hayır):Kelimeyi hızlı ve ard arda söyleme.

11.(Hayır):Kelimeyi uzatarak söyleme.

12.(Gülme, Gülüyor): Genel katılımcının konuşmadan ses tonuna bağlı olarak kullanılır. Örneğin birey, gülüyorsa, “gülüyor” olarak yazılır. Eğer ağlıyorsa,“ağlıyor” olarak yazılır.

13.(Ciddi ve Düşünceli):Bu da katılımcının ciddi ve düşünceli tutumunu ortaya koyar.

14.(...):Anlaşılamayan.

15.(Tahmin Etme?): Tam olarak anlaşılamayan, ancak tahmin edilen cümlelerde kullanılır.

EK -5. MÜLAKAT SORULARI (ORJİNAL)

Hayatı şekillendiren motifler Hayatın tekrar gözden geçirilmesi

1-Hayatınızı göz önüne alarak hayatınızın en önemli ana bölümlerini belirleyiniz. Özellikle hangi önemli olaylar bu dönemde sizin için belirleyici bir dönüm noktası olmuştur?

2-Şahıs olarak kişiliğinizin gelişiminde etkili olan herhangi bir ilişki söz konusu mu.Hayat tecrübeleriniz içerisinde kişiliğiniz ve düşünme biçiminiz üzerinde etkili olan bir değişim hatırlıyor musunuz?

3-Allah tasavvurunuz ve Allah ile ilişkileriniz, hayatınızın bu belirgin dönemleri boyunca nasıl bir değişime uğradı? Şu anda Allah sizin için kimdir veya nedir?

4-Hayatınızın anlamına ilişkin algılayışınızı değiştiren ya da bu anlayışınızı pekiştiren yoğun manevi ve ruhsal deneyiminiz oldu mu?

5-Hayatınızda bunalıma girdiğiniz ya da acı çektiğiniz derin bir yanılgıya düşmüşlük hissi ya da hayatınızın anlamsız olduğunu düşündüğünüz anlar oldu mu?

İlişkiler

1-Şu anki durumunuzu dikkate alarak anne ve babanızla ilişkilerinizi tarif eder misiniz? Yıllar içerisinde onları algılamada herhangi bir değişiklik oldu mu? Şayet olduysa bu değişikliğe ne sebep oldu?

2-Sizin için önemli olup devam etmekte olan bir ilişki söz konusu mu?Bu ilişkiler ,hayatta olan ve ölmüş kişilerle ilgili olabilir?

3-Hangi grupları, kurumları ve unsurları kendinizle ilişkilendiriyorsunuz? Bunların sizin için neden önemli olduğunu düşünüyorsunuz?

Sahip Olduğumuz Değer ve Vazifeler

1-Hayatınızın bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Hayatı size anlamlı kılan nedir?

2-Kendinizde ve hayatınızda değiştirebileceğiniz bir şey olsaydı en çok neyi değiştirmek isterdiniz?

3-Şu anda hayatınız da sizin için önemli olan herhangi bir inanç, değer ya da yükümlülük var mı?

4-En çok kendinizi ne zaman ve nerde Allah'a yakın ve kâinatla uyum içerisinde buluyorsunuz?

5-Olgunlaşmış bir iman modeliniz nedir?(Kişi veya düşünce olarak)

6-Önemli bir karar vermek istediğinizde bunu genelde nasıl yaparsınız? Bu konuda bana bir örnek verebilir misiniz?

7-Sizce yapılan eylemler doğru ya da yanlış olarak ayırt edilebilir mi? Şayet ayır edilebilirse size göre bir davranışı doğru kılan şey nedir?

8-Her koşulda ve zamanda doğru olarak kabul edilebilecek davranış kalıpları var mı? Sizce herkesin üzerinde mutabık olması gereken belirli ahlâki değerler var mıdır?

Din

1-İnsan hayatının bir anlamı olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız bu gaye nedir? Hayatınız için bir plan var mı ya da gücünüzün ötesinde bir güç ya da güçlerden etkileniyor musunuz?

2-Ölüm size ne ifade eder? Öldüğümüzde bizlere ne olur?

3-Kendinizi dindar biri olarak görüyor musuz? Bu durum size ne ifade ediyor?

4-Önceden veya şimdi sizin için anlamlı olan herhangi bir dini fikir, sembol ya da ibadet var mıdır? Varsa bunlar nelerdir ve niçin önemlidir?

5-İbadet ve dua ediyor musunuz ya da herhangi bir ruhsal disiplini uyguluyor musunuz?

6-Sizce günah nedir?

7-Dünyada var olan kötülüğü nasıl açıklarsınız?

8-Şayet insanlar dini konularda ihtilafa düşerlerse böylesi ihtilaflar nasıl çözümlenmeli?

EK-6. MÜLAKATA EKLENEN SORULAR

1-Din eğitimi nereden aldın? Sence yeterli mi? Cuma ve vakit namazlarında camiye gider misin?

2-Bilim ve din neden vardır? Birbirleriyle çatışırlar mı? Örneğin öğrenim hayatınızda derslerde bilimsel şeyler inançlarınızla kimi zaman çatşıyorlar mı?

3-Toplum içerisinde kendinize karşı olumlu bir kişilik algısına sahip olduğunuzu söyleyebilir misiniz? Kendini işe yaramaz bir varlık olarak gördüğün zamanlar oldu mu? Bu durumda size yardımcı kişi gurup ve inançlar var mı?

4-Futbol, cami, kültürel derneklerle ilgin var mı? Faaliyetler konusunda düşüncelerin neler?

5-Komşularınla ilişkilerin nasıl? Onlar hemşehrileriniz mi? Nasıl insanlar?

6-TV, gazete dergi gibi yayınları takip ediyor musun? En çok hangi programları seviyorsun? Dini programlar sizi etkiliyor mu?

7-Ahret ve kıyamet denince sende ne gibi çağrışım yapıyor?

8-Cennet ve cehennemle ilgili neler söyleyebilirsin? Cennet ve cehennem kimler içindir? Cehennemden korkuyor musun?

9-İslam'ın beş şartından biri olan hac ibadeti hakkında neler biliyorsun? Müslümanlar niçin hacca giderler. İhram, tavaf, şeytan taşlama ve kurban kesme ibadetlerini kadın erkek karışık niçin birlikte yaparlar?

10-Oruç tutar mısın ve orucun anlamı nedir?

11-Namaz kılar mısın ve neler hissedersin?

12-Dinler arası diyalog ve medeniyetler çatışması kavramları hakkında ne düşünüyorsun?

13-Dünyadaki politikayla ilgileniyor musun? Şuan dünyadaki problemler hangi politik görüşle çözülebilir?

